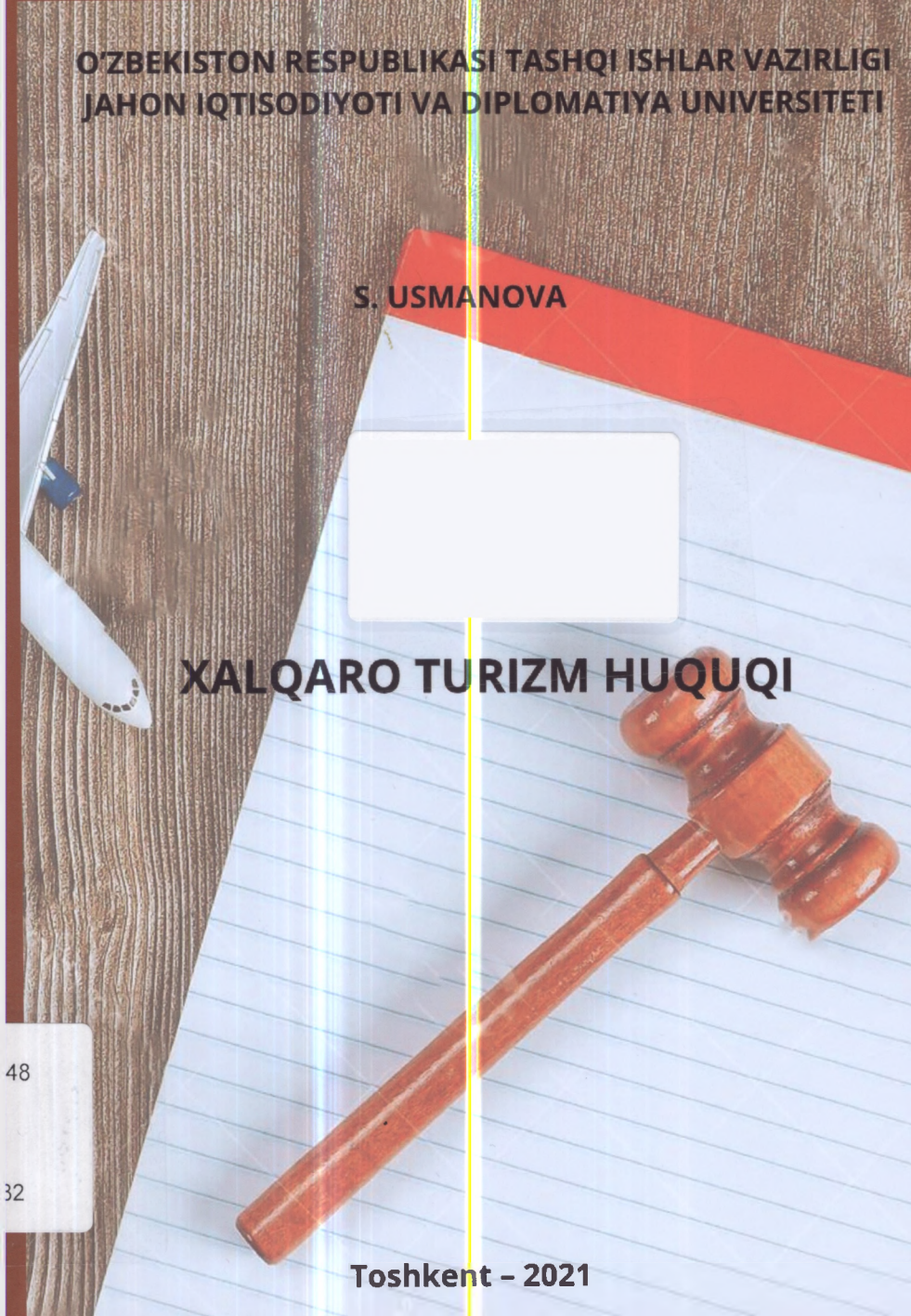

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TASHQI ISHLAR VAZIRLIGI
JAHON IQTISODIYOTI VA DIPLOMATIYA UNIVERSITETI**

S. USMANOVA

XALQARO TURIZM HUQUQI

Toshkent - 2021

Usmanova Surayyo Bultakovna 1990 yil 1 martda Sirdaryo viloyatida tug'ilgan.

2011 yili Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti bakalavr bosqichini imtiyozli diplom bilan tamomlagan. 2016-2019 yillarda Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universitetining doktoranturasida tahsil olgan. 2019 yilda AQShning Jorj Vashington Universitetida Ziyorat turizmi bo'yicha tadqiqot olib borgan. 2020 yilda "O'zbekiston Respublikasining turizmni rivojlantirish sohasidagi xalqaro-huquqiy hamkorligi" ("International-legal cooperation of Uzbekistan in the sphere of tourism development") mavzusida doktorlik (PhD) dissertatsiyasini himoya qildi. 2021 yildan Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti UNESCOning "Xalqaro huquq va inson huquqlari" kafedrasida dotsenti lavozimida faoliyat olib bormoqda. Surayyo Usmanova xalqaro huquq sohasiga oid 50 dan ortiq ilmiy va o'quv, o'quv-uslubiy ishlar, jumladan, 1 ta monografiya, 3 ta o'quv qo'llanmalar muallifidir.

"Xalqaro huquq", "Xalqaro turizm huquqi", "Yevropa Ittifoqi huquqi" kabi fanlardan ta'lim beradi.

Asosiy nashr etilgan ilmiy ishlari:

Regional Cooperation of Uzbekistan for tourism development: Cases of CIS and SCO // «Aralik» December 2018 2 (2) (Journal of Regional Studies). PP.195-217. (№ 15).

Prospects of Intensive Institutional Cooperation in Tourism Development in Central Asia: The Case of Uzbekistan // «Journal of Tourismology» 4(1) / 2018. (№ 25).

Ziyarah tourism as a new linkage for tourism development in Uzbekistan. / «New voices from Uzbekistan 2019». The Institute for European, Russian and Eurasian studies. – The USA: The George Washington University, 2019. – P.31-41.

The Provision of Tourists' Rights in Uzbekistan: International and National Standards\ International Journal of Multidisciplinary Research and Analysis.\ 2021–P.413-418.

International-legal cooperation of Uzbekistan in the sphere of tourism (monograph) / Проф. С. Адилходжаева тахрири остида. – Ташкент, "Fan ziyosi" nashriyoti, 2021. ISBN 978-9943-709-20-1. (21.04.2021 №3), 2021. – 192 p.

Xalqaro huquq. O'quv qo'llanma./ Mualliflar jamoasi // – O'XIA, "Наврўз" nashriyoti – 2021, №676. – 404 b.

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TASHQI ISHLAR VAZIRLIGI
JAHON IQTISODIYOTI VA DIPLOMATIYA UNIVERSITETI**

S. USMANOVA

XALQARO TURIZM HUQUQI

O'quv qo'llanma

Toshkent – 2021

Ushbu o'quv qo'llanma Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Ilmiy-muvofiqlashtirish kengashida tasdiqlangan va nashrga tavsiya etilgan (3-sonli bayonnoma 2020 yil 28 dekabr).

Muallif: yu.f.f.d. (Ph.D.) S.B. Usmanova

Taqrizchilar: yu.f.d., prof. S.M. Adilxodjaeva
yu.f.d., dot. D.Sh. Umarxanova

Mazkur o'quv qo'llanma "Xalqaro turizm huquqi" fani bo'yicha o'zbek tilida yozilgan asosiy manbalardan biridir. Unda turizmning xalqaro-huquqiy jihatlari hamda institutariga oid ayrim mavzular yoritib berilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining turizm sohasidagi xalqaro-huquqiy hamkorligi muallifning tadqiqotlari asosida bayon etilgan.

O'quv qo'llanma yuridik, xalqaro munosabatlarni hamda xalqaro iqtisodiyot yo'nalishlaridagi talabalar, doktorantlar, tadqiqotchilar, o'qituvchilar hamda mazkur sohaga qiziquvchilar uchun mo'ljallangan. Unda fanning ma'ruzalar kursi, nazorat savollari, kasuslar, mavzular yuzasidan tavsiya etiladigan adabiyotlar ro'yxati va fanni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan boshqa materiallar mavjud.

O'zbekiston Respublikasi Olti va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2021 yil 31 maydagi №237-915 sonli buyrug'i asosida nashrga tavsiya etilgan.

© Usmanova S.B., Toshkent, 2021

© Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, Toshkent, 2021

MUNDARIJA

KIRISH	5
1-BOB. XALQARO TURIZM HUQUQI TUSHUNCHASI, PREDMETI VA RIVOJLANISHI	9
1.1. Turizm tushunchasi, uning xalqaro huquqiy mohiyati.....	9
1.2. Turizmning nazariy asoslari va turlari.....	12
1.3. Xalqaro turizm huquqi tushunchasi va predmeti	15
2-BOB. XALQARO TURIZM HUQUQINING MANBALARI VA TAMOYILLARI.	23
2.1 Xalqaro turizm huquqining maxsus tamoyillari.....	23
2.2. Xalqaro turizm huquqining umumiy manbalari	25
2.3. Xalqaro turizm huquqining maxsus manbalari	28
3-BOB. XALQARO TURIZM HUQUQINING SUBYEKTLARI. BIRLASHGAN MILLATLAR BUTUNJAHON TURIZM TASHKILOTI (UNWTO).	35
3.1. Xalqaro turizm huquqining subyektlari sifatida xalqaro tashkilotlarning huquqiy maqomi	35
3.2. Butunjahon turizm tashkiloti (UNWTO) - Xalqaro turizm huquqining subyektini	38
3.3. Mintaqaviy xalqaro tashkilotlar va birlashmalar.....	44
4-BOB. YEVROPA TURIZM HUQUQI.....	49
4.1. Yevropa Ittifoqida turizmni tartibga solishning huquqiy asoslari	49
4.2. Yevropa Ittifoqida turizm sohasini tartibga solishning institutsional mexanizmi	53
4.3. Yevropa Ittifoqining turizm sohasidagi xalqaro-huquqiy hamkorligi	55
5-BOB. BUTUNJAHON SAVDO TASHKILOTI DOIRASIDA TURIZM XIZMATLARINI HUQUQIY TARTIBGA SOLINISHI.....	58
5.1. Butunjahon Savdo Tashkilotining Xizmatlar savdosiga oid bosh kelishuvi doirasida turizm xizmatlarini tartibga solinishi.....	58
5.2. O'zbekistonning Butunjahon Savdo Tashkilotiga kirish istiqdolari.....	62
6-BOB. TURIZM SOHASIDAGI XALQARO NIZOLARNI HAL QILISH TARTIBI.....	66
6.1. Xalqaro arbitraj – turizm sohasidagi nizolarni hal etish mexanizmi sifatida	66
6.2. Turizm sohasidagi nizolarni hal etish usullari	68
Kazuslar.....	70
7-BOB. O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING HUQUQIY VA INSTITUTSIONAL JIHATLARI.....	74
7.1. O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini huquqiy asoslarini davriylashtirish	74
7.2. O'zbekistonda turizm sohasining huquqiy va institutsional jihatlarini takomillashtirish.....	79
8-BOB. O'ZBEKISTONNING TURIZM SOHASIDAGI XALQARO-HUQUQIY HAMKORLIGI.....	83
8.1. O'zbekiston Respublikasining universal xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligining huquqiy asoslari	83
8.2. O'zbekiston Respublikasining mintaqaviy tashkilotlar bilan xalqaro-huquqiy hamkorligi	86
8.3. O'zbekiston Respublikasining turizm sohasidagi ikki tomonlama hamkorligining huquqiy jihatlari	90
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	93

I. Normativ-huquqiy va uslubiy nashrlar	93
II. Monografiyalar, ilmiy maqolalar, patentlar, ilmiy asarlar.....	100
III. Boshqa adabiyotlar.....	106
ILOVALAR.....	111

KIRISH

Turizm sohasidagi xalqaro-huquqiy asoslarni shakllantirish va uning xalqaro miqyosida implementatsiya qilishni jadal rivojlantirish bugungi kunda xalqaro huquqning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro hamjamiyatga yanada integratsiyalashib borishi, iqtisodiyot va turizm sohasidagi xalqaro munosabatlarga chuqur kirib borishi jarayonida yuzaga keladigan huquqiy masalalarni milliy manfaatlardan kelib chiqib himoya qilish hamda O'zbekiston Respublikasining xorijiy mamlakatlardagi vakillarining investitsiya va turistlarni jalb qilish yuzasidan muayyan vazifalarni amalga oshirish zarurati yuqori yuridik ma'lumotli malakali mutaxassislar tayyorlashni ta'minlab beruvchi mazkur o'quv kursini oliy o'quv yurtlarining ta'lim jarayoniga kiritishni taqozo etmoqda.

2016 yil dekabrda keyin boshqa sohalar qatori turizmni rivojlantirishning yangi davri boshlandi. "Ushbu sohaning tanqidiy tahlili shuni ko'rsatdiki, so'nggi yillarda milliy iqtisodiyotda ahamiyatli bo'lishiga qaramay, turizmga yetarlicha e'tibor berilmayotgan edi"¹. "Xalqaro turizm huquqi" o'quv qo'llanmasi talabalarning turizm sohasidagi huquqiy bilimlarini, shuningdek ularning nazariy va kasbiy mahoratini oshirishga mo'ljallangan. Binobarin, xalqaro munosabatlarni chuqurlashtirish sharoitida xalqaro huquqning asosiy vazifasi xalqaro huquqning yangi va tegishli sohalarini tartibga solish mexanizmini takomillashtirish hisoblanadi.

Qo'llanmada xalqaro turizm huquqi konsepsiyasi, uning manbalarini tasniflash, xalqaro turizm huquqi subyektlari, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Butunjahon Sayyohlik Tashkiloti (UNWTO), Yevropa turizm huquqi, Butunjahon Savdo Tashkiloti doirasida turizm xizmatlarini huquqiy tartibga solinishi hamda O'zbekistonda turizmni rivojlantirish tendensiyalari, turizmda xalqaro-huquqiy hamkorlik, turizm sohasiga oid nizolarni hal etish bo'yicha mavzular yoritilgan.

¹ Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik- har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.- T.: "O'zbekiston", 2017.- B.38.

Ushbu o'quv qo'llanma talabalarga xalqaro turizmning huquqiy mohiyatini, xalqaro turizm tashkilotlari amaliyotining qoidalarini, xalqaro turizm huquqining asoslarini tahlil qilish, ushbu sohada yuzaga keladigan nizolarni hal qilishda xalqaro va milliy huquqiy me'yorlarni qo'llash bo'yicha nazariy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishda ko'maklashadi.

O'quv qo'llanma yuridik, xalqaro munosabatlar hamda xalqaro iqtisodiyot yo'nalishlaridagi talabalar, doktorantlar, tadqiqotchilar, o'qituvchilar hamda mazkur sohaga qiziquvchilar uchun tavsiya etiladi.

QISQARTMA ATAMALAR:

- EMBT (UNWTO)**– Birlashgan Millatlar Butunjahon Turizm Tashkiloti
- BMT** – Birlashgan Millatlar Tashkiloti
- BST** – Butunjahon Savdo Tashkiloti
- ECLAC** - Lotin Amerikasi va Karib dengizi uchun iqtisodiy komissiya
- ECWA** - G'arbiy Osiyo uchun iqtisodiy komissiya
- ESCAP** - Osiyo va Tinch okeani iqtisodiy va ijtimoiy komissiyasi
- ECA** - Afrika uchun iqtisodiy komissiya
- ETC** - Yevropa Sayyohlik Komissiyasi
- ECOSOC**- BMTning Iqtisodiy va Ijtimoiy Kengashi
- ETN** - Yevropa sayyohlik tarmog'i
- GATS** - Xizmatlar savdosi to'g'risidagi Bosh kelishuv
- IBST** - Xalqaro ijtimoiy turizm byurosi
- ICTA** - Sayyohlik agentliklarining xalqaro kengashi
- ICSCM** - Dengiz sayyohlik kompaniyalari xalqaro kengashi
- IKAO** - Fuqaro aviatsiyasi tashkiloti
- IUOTO** - Xalqaro sayyohlik tashkilotlari rasmiy ittifoqi
- JSST** – Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti
- MAOR** - Xalqaro mehmonxonalar va restoranlar assotsiatsiyasi
- STEP** - Qashshoqlikni bartaraf etish uchun barqaror turizm
- UITS** - Turizm tashkilotlari xalqaro ittifoqi
- UNCTAD** - Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va rivojlanish bo'yicha konferensiyasi
- UFTAA** - Umumjahon sayyohlik agentliklari uyushmalari federatsiyasi
- XMT** - Xalqaro mehnat tashkiloti
- XDT** - Xalqaro dengiz tashkiloti
- YIK** - Yevropa Iqtisodiy Komissiyasi
- YXHT** – Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti

YUNESCO - Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti

TATA - Osiyo va Tinch okeani mintaqasi turizm uyushmasi

WTTC - Butunjahon turizm va sayohatlar kengashi

WATA - Jahon turizm agentliklari va turoperatorlari assotsiatsiyasi

1-BOB. XALQARO TURIZM HUQUQI TUSHUNCHASI, PREDMETI VA RIVOJLANISHI.

1.1. Turizm tushunchasi, uning xalqaro huquqiy mohiyati.

Xalqaro turizm xalqaro munosabatlar va huquq sub'yektlari o'rtasida eng ommalashgan va foydalanilayotgan tushuncha hisoblanadi. Uzoq tarixga ega bo'lgan turizm tushunchasiga hali ham nafaqat mutaxassislar, balki turistik tashkilotlar tomonidan ham yagona ta'rif ishlab chiqilmagan. Hozirgi kunga qadar turizmning ma'nosi va uning tushunchalarini umumlashtirish masalalarida yagona yondashuv mavjud emas.

Ta'riflarning xilma-xilligini va ularning mualliflarini hisobga olgan holda, turizmni (turizm tushunchasining talqini) ta'riflarini, uni bishlab chiqqan mualliflar (subyektlar) tomonidan ikki guruhga bo'lish mumkin:

1. *“Turizm” va “turist” tushunchalarining me'yoriy-huquqiy ta'rifi bo'lib, ular xalqaro tashkilotlar, konferensiyalar yakunlari va hujjatlar tomonidan berilgan.*

Daslab, turistik atamalarni shakllantirishga 1937 yilda birinchi marta «turist» tushunchasining ta'rifi nashr etilgan Millatlar Ligasi Statistika qo'mitasi tomonidan amalga oshirilgan. Unga ko'ra, turistlar xorijiy mamlakatda 24 soatdan ko'proq istiqomat qiluvchilar hisoblanar edi. Sayohatdan maqsadi dam olish va ish uchun tashrif buyurgan hamda davlatlardan vakillik darajasida bo'lgan insonlar ham turistlar deb hisoblangan.

Sayohatlari davomida vujudga kelgan odamlar o'rtasidagi turli xil aloqalar ming yillar davomida shakllangan va ularning ba'zilarining ro'yxatdan o'tkazilishi amaliyoti Rim imperiyasida mavjud bo'lganligi ta'kidlangan.

Zamonaviy turizmning asoschisi deb hisoblanadigan Baptist ruhoniysi Tomas Kuk sayyohlarning ommaviy yig'ilishini tashkil qilishning iqtisodiy jihatdan manfaatdorligini tushundi va 1843 yilda u o'z aholisi uchun birinchi temir yo'l tur (sayohat)ini muvaffaqiyatli tashkil qildi. Kuk 1851 yilda Parijga Britaniya aholisining muayyan qismlarini sayohatini tashkil etib, mamlakatning barcha

burchaklaridan 165 ming kishini jalb qildi. Ko'rgazmaning katta foydalari tufayli Kuk 1865 yilda Parijdagi Butunjahon ko'rgazmasida sayyohlarning Angliyaga ommaviy tashrifini uyushtirdi. 1856 yildan beri butun Yevropa bo'ylab sayohatlar odatiy holga aylandi, Kuk turistik agentligi va uning joylardagi filiallari tashkil etildi. Sayyohlik kompaniyasi misli ko'rilmagan yutuqlarga erishdi, shuningdek Kuk sayyohlarga taklif etadigan katalogdagi 8000 dan ortiq mehmonxonalarini o'z ichiga oldi. 1870 yilda "Tomas Cook" sayyohlik agentligining mijozlari soni 500 ming kishiga yetdi. Zamonaviy shaklda turizm XX asrning o'rtalarida paydo bo'ldi. Tizimni tashkil etuvchi sivilizatsiya fenomeni kabi, butun dunyo bo'ylab turizm ko'plab davlatlar iqtisodiyoti, madaniyati, siyosati va ijtimoiy sohasi uchun ustuvor ahamiyatga ega bo'lgan ko'p qirrali munosabatlar rivojlandi.

Ikkinchi Jahon urushidan keyin Xalqaro turizm tashkilotlari rasmiy ittifoqi 1975 yilda Jahon turistik tashkilotiga aylantirilgan turistik atamalar va ta'riflarni qayta ishlash va shakllantirish bilan shug'ullangan. Millatlar Ligasidan farqli o'laroq, IUOTO (Xalqaro turizm tashkilotlari ittifoqi) "ta'lim muassasalaridagi talabalar va yoshlarni" sayyoh sifatida qabul qilishni tavsiya qildi. Bundan tashqari, yana ikkita atama qo'shildi, ekskursionist («kunlik tashrif buyuruvchi») - bir kundan ortiq vaqt sayohat qilmaydigan shaxslar va tranzit yo'lovchisi - 24 soatdan kam vaqt davomida biron bir mamlakatni bosib o'tib, to'xtamasdan yoki 24 soatdan kamroq vaqt ichida biron bir mamlakatni kesib o'tgan kishi, to'xtash joylari qisqa muddatli bo'lsa va turistik maqsadlardan tashqari bo'lgan shaxslar atamaları kiritildi.

1980 yilda "Jahon Turizmi to'g'risida"gi Manila Deklaratsiyasida turizm - "davlatlar hayoti va davlatlararo, ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy va iqtisodiy hayotiga bevosita ta'sir ko'rsatishi sababli odamlar hayotida katta ahamiyatga ega bo'lgan faoliyat" deb ta'riflangan.

1989 yildagi Gaaga Deklaratsiyasida ta'kidlanishicha, «turizm yuzlab millionlab odamlarning kundalik hayotiga kirgan fenomenga aylandi va:

- a) odamlarning yashash joyi va ish joyidan barcha erkin harakatlanishlari, shuningdek, ushbu harakatlardan kelib chiqadigan ehtiyojlarni qondirish uchun yaratilgan xizmatlar ko'rsatish sohasi;

b) Shaxslar va zamonaviy jamiyat hayoti uchun zarur bo'lgan, odamlarning bo'sh vaqtlaridan foydalanishning muhim shakli va natijada zarur bo'lgan shaxslararo aloqa hamda siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy aloqalarning asosiy vositasi bo'lgan faoliyat turi sifatida millatlar hayotining barcha sohalarini xalqaroalashtiradi;

c) Har bir shaxs uchun ahamiyatli bo'lishi kerak. Bu zamonaviy jamiyatda hayot sifatining natijasi va hal qiluvchi omili. Shu sababli, parlamentlar va hukumatlar turizmni jamiyatning boshqa asosiy ehtiyojlari va faoliyati bilan mos ravishda rivojlantirish uchun ko'proq e'tibor berishlari maqsadga muvofiqdir".

Xalqaro Turizm Akademiyasining ta'rifiga ko'ra, turizm odamlarni dam olish va (yoki) bo'sh vaqtlarida yoxud kasbiy maqsadlarda ishlash uchun doimiy yashash joyidan haq to'lanmagan tartibda vaqtincha chiqib ketishining barcha shakllari uchun umumiy tushunchani anglatadi.

Butunjahon Turizm Tashkilotining kodeksida ta'kidlanganidek, "turizm, ko'pincha dam va hordiq olish, sport va madaniyat hamda tabiatdan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan faoliyat sifatida individual va jamoaviy ravishda amalga oshiriladigan imtiyozli vosita sifatida rejalashtirilishi va amal qilinishi darkor; Agar yetarlicha tafakkur bilan ishlatsangiz, bu o'z-o'zini tarbiyalash, o'zaro bag'rikenglik, odamlar va madaniyatlar hamda ularning xilma-xilligi o'rtasidagi qonuniy farqlarni o'rganish uchun almashtirib bo'lmaydigan omildir".

"Xalqaro turist" atamasini sharhlash masalasi mutaxassislarning e'tiborini tortmoqda. Bu savol Gaagadagi turizm bo'yicha parlamentlararo konferensiyada (1989), Ottavada turizm statistikasi bo'yicha xalqaro konferensiyada (1991) muhokama qilindi. Xalqaro amaliyotga ko'ra, turist ta'rifini Sayohat va turizm statistikasi bo'yicha xalqaro Konferensiya tomonidan ishlab chiqilgan (Ottava, 1991) hamda JST va BMT statistika komissiyasi tomonidan tasdiqlangan. Unga ko'ra, turist - bu tashrif buyuruvchi mehmon; "O'zining odatiy muhitidan tashqarida bo'lgan joyda 12 oydan oshmaydigan vaqt davomida haq to'lanishi bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat bilan bog'liq bo'lmagan bir maqsad uchun tashrif buyurgan shaxsdir".

So'nggi Xalqaro konvensiyalardan biri - 2017 yilda imzolangan BMTning Butunjahon Turizm Tashkilotining Turizm Etikasi to'g'risidagi Konvensiyasi turist va ekskursionistni quyidagicha belgilaydi: "turist deganda odatdagi yashash sharoitidan tashqarida manzilda ishlashdan tashqari har qanday muayyan maqsadlar uchun (biznes, hordiq yoki boshqa shaxsiy maqsadlar uchun) bir kechadan bir yilgacha bo'lgan muddat mobaynida bo'lishni maqsad qilgan shaxs tushuniladi. Ekskursionist - bu odatiy muhitdan tashqarida muayyan manzilga bir kechaga qolishni o'z ichiga olmaydigan safarni amalga oshiradigan kishidir".

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining 20.08.1999 yildagi "Turizm to'g'risida" gi Qonunining 3-moddasida ta'kidlanganidek, "turizm – jismoniy shaxsning doimiy istiqomat joyidan sog'lomlashtirish, ma'rifiy, kasbiy-amaliy yoki boshqa maqsadlarda borilgan joyda (mamlakatda) haq to'lanadigan faoliyat bilan shug'ullanmagan holda uzog'i bilan bir yil muddatga jo'nab ketishi (sayohat qilishi)" belgilangan. Amaldagi 27.07.2019 yilda qabul qilingan "Turizm to'g'risida" gi yangi tahrirdagi qonun, shuningdek, turizm va turistik atamalarga bir qator tuzatishlar ham kiritgan. Xususan, turizmdan ko'zlangan maqsadlar qismiga "do'stlar va qarindoshlarni ko'rish, o'qish va kasbiy mashqlar, din, savdo (shopping) va tranzit" kabilar qo'shilgan. Sayyoh nafaqat oldingi Qonunda aytilganidek, O'zbekiston Respublikasi hududiga yoki boshqa davlatga sayohat qiluvchi jismoniy shaxs, balki kamida bir kecha tunab qoladigan va sayohatni amalga oshiradigan jismoniy shaxsdir.

1.2. Turizmning nazariy asoslari va turlari

Ikkinchi guruh - olimlar, mutaxassislar va nazariyotchilar tomonidan berilgan "turizm" atamasining doktrinal ta'rifi.

Mutaxassislar orasida turizm sohasidagi ilmiy ekspertlarning Xalqaro Assotsiatsiyasi tomonidan taklif etilgan turizmning muhim ta'riflaridan biriga e'tibor qaratish lozim. Xususan, turizm - bu "doimiy yashash joyi va ish joyidan tashqari hududlarda odamlarning harakatlanishi va muayyan vaqt qolishi paytida vujudga keladigan munosabatlar va hodisalardir".

V.A. Kvartalnov keyingi ta'rifni shunday yozadi: "Iqtisodiyotga kuchli ta'sir ko'rsatadigan va dualizmning kelib chiqishi bilan yaratiladigan turizm - bu o'ziga xos, ommaviy sayohat turi va ushbu turlarni tashkil qilish uchun faoliyat ko'rsatadigan sayohatning toifasidir".

Ba'zi bir chet ellik olimlar, turizm atamasini aniqlayotganda, boshqa bir iboraga (sinonim) hisoblangan "sayohatchi" so'ziga to'xtalib o'tishadi. Chunonchi, "sayohatchi" va "turist" o'rtasida an'anaviy qarara-qarshilik mavjud bo'lib, u juda kuchli bo'lib qolmoqda: "sayohatchi" so'zi ijobiy ma'noga ega, shu bilan birga "sayyoh" so'zi salbiy yondashuvga ega va "o'z vaqtini bekorga sarflaydigan (yo'qotadigan)" dangasa inson degan nazariya mavjud edi. Bu diaxronik stereotip haqida gap ketganda, ijtimoiy sinflarning qarshiligi bilan bog'liq. Ommaviy turizm paydo bo'lishidan oldin sayohatlar faqat yuqori sinflarning imtiyoziga bo'lgan. Pullik ishdan tashqari kunlarda qonunlarning qabul qilinishi mehnatkashlarga doimiy ta'tildan bahramand bo'lish imkoniyatini berdi va yuqori tabaqalarga turizmni sun'iy ravishda o'zgartirishga harakat qilindi. Biroq, "turist" tushunchasining salbiy yondashuvi unchalik katta emas va mavjud huquqiy va axloqiy masalalarga to'g'ri kelmaydi, shuning uchun bu stereotip turizm va uning subyektlari to'g'risida chalkashliklarni keltirib chiqaradi.

Boshqa bir xorijiy akademiklarning ta'kidlashicha, turizmni turistlar, sayyohlik ta'minotchilari, mezbon hukumatlar, mezbon jamoalar va tashrif buyuruvchilarni jalb qilish va qabul qilishda ishtirok etadigan atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlar va o'zaro munosabatlar natijasida vujudga keladigan jarayonlar, faoliyat va natijalar deya ta'riflash mumkin. Shuningdek, ular turizmni to'rt turga ajratdilar:

1. Xalqaro turizm

a. Kirish turizmi: rezident bo'lmaganlarning mamlakatga tashriflari;

b. Chiquvchi turizm: bir mamlakat aholisi tomonidan boshqa davlatga tashriflar;

2. Ichki (o'zaro) turizm: murojaat qilingan mamlakat rezidentlari va norezidentlarining tashriflari;

3. Ichki turizm: bir mamlakat aholisining o'z mamlakatiga tashriflari;

4. Milliy turizm: ichki turizm va tashqi turizm (sayyohlik agentliklari, aviakompaniyalar va boshqa yetkazib beruvchilar uchun doimiy turizm bozori).

Turizm atamasi xalqaro ommaviy huquqning bir sohasi - xalqaro iqtisodiy huquq sohasida qo'llaniladi. Xususan, xalqaro iqtisodiy huquqning ob'ektlari ishlab chiqarish, ilmiy-texnik, pul-moliya, transport, aloqa, energetika, intellektual mulk, turizm va boshqa sohalarda savdo munosabatlarini kiritganligi sababli, xalqaro iqtisodiy huquqda qo'llaniladi. Ya'ni mazkur huquq sohasidagi savdo munosabatlarida qo'llaniladigan ob'ektlardan biri hisoblanadi.

E.V.Golishevaning fikriga ko'ra, turizm umuman olganda faoliyat ko'rsatadigan haqiqiy dunyoning ko'p qirrali fenomeni hisoblanadi; tarmoq (qishloq xo'jaligi tarmog'i) sifatida aniq mahsulot turini olish uchun harakatlarning kombinatsiyasi; ma'lum bir ishlab chiqaruvchilar guruhining turistik biznesni amalga oshirishga aralashishi (turizm xizmati); turistik xizmatlarni bozor tomonidan tartibga solish sharoitida tadbirkorlik sohasini aks ettiruvchi ijtimoiy tushuncha sifatida ham qo'llaniladi.

Turistning ta'rifi turizm bilan ham bog'liq, mamlakatimiz olimlaridan Mirzayevning ta'kidlashicha, turist bu bir joydan ikkinchisiga vaqtincha o'tadigan shaxsdir (tashrif buyuruvchi). Turizm bo'lishi uchun ikkita omil majburiydir: bo'sh vaqt va mablag '(pul).

Shunday qilib, turizmning ta'rifi quyidagi xususiyatlarga asoslanadi.

- turizm bu odamlar harakatining natijasidir;

- turizm har doim ikkita elementni o'z ichiga oladi: belgilangan joyga sayohat qilish va u yerda to'xtash;

-turizm - bu turist doimiy istiqomat qiladigan mamlakatdan (yoki mintaqadan) jo'nab ketishni anglatadi;

- turizm - bu turistik yo'nalishdagi vaqtinchalik sayyohlik harakatidir.

Yuqorida aytib o'tilgan ma'nolarni huquqiy normalar va olimlar tomonidan keltirilgan fikrlarga asosan tahlil qilish natijasida quyidagicha xulosa hamda ta'rif ishlab chiqildi: turizm - bu iqtisodiyotning bir sohasini va shaxslarning faoliyatini

(aarakatini) birlashtirgan ko'p tarmoqli sohadir. Iq isodiyotning bir tarmog'i sifatida turizm menejment, tadbirkorlik, biznes, qishloq xo'jaligi, arxitektura va boshqa shu kabi sohalarni qamrab oladi. Turizm - xalqaro-huquqiy normalar, ikki tomonlama shartnomalar va davlatlarning milliy qonunchiligi bilan tartibga solinib, jismoniy shaxs tomonidan uning odatiy istiqomat qiluvchi muhitidan boshqa muhitga transchegaraviy harakatlanganida yoxud bir davlat hududida amalga oshiriladigan faoliyat tushuniladi. Muhim omil - turistning maqsadi iqtisodiy foyda olish (migratsiya yoki ishlash) bo'lmasligi kerak, maqsad - dam olish, o'rganish, sport kabi shaxsiy, madaniy, ma'naviy va ma'rifiy faoliyatlar bilan bog'liq bo'lishi va bir yildan oshmasligi lozim.

Xalqaro turizm turistlarning doimiy yashash joyidan tashqaridagi turistik maqsadlarga mo'ljallangan sayohatlarini qamrab oladi. Xalqaro turizmde ikki shakl ajratiladi: kiruvchi va chiquvchi turistik oqim yo'nalishi bo'yicha farqlanadi. Bitta turistni uning harakati tasvirlangan mamlakatga qarab bir vaqtning o'zida kirish va ketish kabi tasniflash mumkin. U turistni tark etgan mamlakatni va u kelgan mamlakatni ajratilishini ifodalaydi. Birinchi holda, bu chiqish masalasi, ikkinchisida kirish turizmi nazarda tutiladi. Ushbu atamalar sayohat boshida xorijiy sayohatlarga nisbatan qo'llaniladi. Qaytish yo'lida turist shunchaki uyiga qaytadi.

Bundan tashqari, turizm sohasidagi xalqaro huquqiy me'yorlarga muvofiq "xalqaro turizm" emas, balki "turizm" tushunchasi keltiriladi. Turizm xalqaro harakat bilan bog'liq bo'lgan faoliyat va uning tushunchasi "xalqarolik" bilan bevosita bog'liq deb hisoblaydi, shuning uchun bu atamalarning bo'limishi yoki ajratilmasligi muhim emas. Ko'p hollarda "turizm" va "xalqaro turizm" bir xil ma'noga ega. Shu bilan birga, chiqish va kirish turizmi atamalari hukumatlar va olimlar tomonidan tez-tez ishlatiladi.

1.3. Xalqaro turizm huquqi tushunchasi va predmeti

Hozirgi vaqtda milliy va xalqaro turizm rivojlanishi bilan xorijiy ilmiy adabiyotlarda xalqaro turizm huquqi - xalqaro huquqning maxsus tarmog'i sifatida shakllantirilmoqda. Xalqaro turizm huquqi - ikki va undan ortiq davlatlar o'rtasidagi

xalqaro turizm sohasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga soluvchi ko'plab huquq sohalaridan biridir. U davlatlarning turizm sohasidagi faoliyatini va odamlarning madaniy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirish uchun xalqaro sayohatlarni tartibga soluvchi tamoyil va me'yorlardan iborat, shuningdek xalqaro va milliy tashkilotlarning turizm va xalqaro sayohatlar sohasidagi sheriklik va hamkorlik munosabatlarini belgilab beradi.

Milliy va xalqaro turizm rivojlanib borishi bilan maxsus institut yoki tarmoq - xalqaro turizm huquqi xorijiy ilmiy adabiyotlarda rivojlantirilmogda. K.G.Borisov va T.S.Ragimovning ta'kidlashicha, xalqaro turizm huquqi - bu insonlarning keng madaniy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirish nuqtai nazaridan turizm va xalqaro sayohat sohasidagi davlatlar faoliyatini tartibga soluvchi tamoyillar va normalar yig'indisidir. Mualliflar "xalqaro turizm huquqi" atamasini uning me'yorlari va tamoyillari mavjudligi bilan belgilab, xalqaro huquqning yangi instituti sifatida ta'kidlaydilar.

Alekseevaning so'zlariga ko'ra, xalqaro turizm huquqi bu davlatlarning turizm sohasidagi faoliyatini va insoniyatning madaniy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirish uchun xalqaro sayohatlarni hamda turizm va xalqaro sayohatlar sohasida xalqaro va milliy tashkilotlarning hamkorligi va do'stligini tartibga soluvchi tamoyillar va normalar to'plamidir. Xalqaro turizm huquqining ob'ekti turizm sohasidagi xalqaro munosabatlar majmuasi sifatida ilgari suriladi. Bu yerda tadqiqotchining xalqaro turizm huquqini xalqaro huquqning bir tarmog'i yoki instituti deb e'lon qilmaganligini kuzatish mumkin, bundan tashqari u har qanday institutlar va huquq nazariyasining ajralmas qismi bo'lgan xalqaro turizm huquqining ob'ekti haqida to'xtalib o'tilgan.

Markinaning ta'kidlashicha, xalqaro turizm aloqalari murakkab deb hisoblanadi. Ular bir tomondan xalqaro ommaviy huquq tomonidan tartibga solinadigan munosabatlardan iborat hisoblansa; ikkinchi tomondan xalqaro xususiy huquq normalari bilan tartibga solinadigan xorijiy yuridik shaxslar ishtirokidagi munosabatlarda aks etadi; ishtirokchi davlatlar hududi bilan chegaralanmagan va xalqaro darajada huquqiy tartibga solinadigan turistik almashinuv natijasida vujudga

keladigan munosabatlardir. Umuman olganda, davlatlar o'rtasidagi munosabatlar xalqaro huquqni tartibga solish doirasiga kiradi. Ikki tomonlama va ko'p tomonlama munosabatlar, ularda xorijiy turistlarning huquqiy maqomi, turistik tashriflarning tasnifi, qabul qiluvchi mamlakatga kirish va undan chiqish, turistik statistika, pasportlarning unifikatsiyasi va standartlashtirilishi, ularni berish tartibi, viza va bojxona rasmiylashtiruvi, valyuta nazorati kabi rasmiyatchiliklar tartibga solinadi. Ikkinchi guruhga davlatlar va xalqaro hukumatlararo turizm tashkilotlari o'rtasidagi munosabatlar, shu jumladan ushbu tashkilotlarga a'zolik, shuningdek hukumatlararo turizm tashkilotlari o'rtasidagi munosabatlar kiradi. Belgilangan munosabatlar pirovardida davlatlararo darajaga ega bo'lishi mumkin, chunki har bir xalqaro hukumatlararo tashkilot davlatlar birlashmasining shaklidir. Biroq, ular bilan bir qatorda chet el elementi yoki xalqaro element bo'lgan xalqaro munosabatlar ham mavjud. Bular davlatlarning turistik faoliyat bilan shug'ullanuvchi va boshqa davlatlar yurisdiksiyasiga kiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar, shuningdek, turizm sohasidagi xalqaro nodavlat turizm tashkilotlari hamda xalqaro iqtisodiy uyushmalar bilan o'zaro munosabatlari hisoblanadi. Bunday munosabatlarning barchasi ko'proq xalqaro ommaviy huquqni tartibga solish sohasiga kiradi. Xalqaro iqtisodiy huquq yoki xalqaro gumanitar huquq sohalari ham bu borada o'xshash munosabatlarga ega. Shunga asoslanib, olimlar yangi xalqaro turizm huquqini shakllantirish jarayoni mavjudligining asosli ekanligini tasdiqlashga urinishmoqda.

Ushbu munosabatlarning o'ziga xosligini ta'kidlash kerak – mazkur munosabatlar davlatlar o'rtasida, davlatlar va xalqaro tashkilotlar o'rtasida, xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi (xalqaro ommaviy huquqiy jihatlari) turizm sohasida yuzaga keladigan munosabatlar; davlatlar hamda milliy va nodavlat tashkilotlar o'rtasida (xalqaro ommaviy va xususiy huquq) va davlatlarning jismoniy va yuridik organlari o'rtasida (xalqaro xususiy huquq) gi munosabatlarni o'z ichiga oladi. So'nggi eslatib o'tilgan holatda, davlatlar tomonidan imzolangan va imzolagan hukumatlarning turistlari va turistik ta'minotchilari (provayderlari) tomonidan itoat etiladigan xalqaro turizm huquqining manbalari mavjudligini ta'kidlash kerak. Turistik faoliyatni tartibga soluvchi xalqaro me'yorlar Xalqaro mehmonxonalar

Konvensiyasida (1979) va Sayohat shartnomasi to'g'risidagi xalqaro Konvensiyalarda (1970) mavjud. Konvensiya turistik agentliklar va agentlar o'rtasidagi kelishmovchiliklarni bir tomondan ko'rib chiqishda, turistlar va xalqaro sayohatchilar tomonidan, boshqa tomondan - shartnomalar shartlarini buzish masalalarini har tomonlama ko'rib chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi. Ikki turdagi kelishuvlar tushunchasi avval ushbu Konvensiyada - safarlar tashkilotchisi va safarlarni tashkillashtirishda vositachi bilan berilgan. Demak, bugungi kunda demokratiya rivojlangan davlatlar o'rtasidagi xalqaro munosabatlar nafaqat davlatning vakillik organlari tomonidan vositachilik qilinmoqda, balki bevosita amalga oshirilmoqda. Ushbu konvensiyalar turizm sohasidagi munosabatlarning xalqaro xususiy-huquqiy xarakterini aks ettiradi. Turizm bo'yicha davlatlarning faoliyatini va odamlarning madaniy va ma'naviy ehtiyojlarini keng qondirish uchun xalqaro safarlarni tartibga soluvchi tamoyillar va normalarning yig'indisi (yuqorida aytib o'tilganidek) xalqaro turizm huquqi institutini tashkil etadi.

Muhim iqtisodiy ta'siridan tashqari, turizm industriyasi hali ham foydalanilmay qolgan salohiyatga ega. Butunjahon Sayohatlar va Turizm Kengashining ma'lumotlariga ko'ra, dunyo miqyosida sayyohlik va turizmning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2010 yildagi 9,2% (5,751 milliard AQSh dollari) dan 2020 yilga kelib 9,6% (11,151 milliard AQSh dollari) gacha ko'tarilishi mumkin edi. Turizm iqtisodiyotining bandlikka o'tish darajasi ham 2010 yildagi 8.1% dan 235.758.000 ish joyidan 2020 yilga qadar 9.2% yoki 303.019.000 ish o'rinlariga ko'tarilishi kutilgan edi (Jahon Sayohat va Turizm Kengashi, 2010). 2023 yilga kelib sanoatning yalpi iqtisodiy hissasi YaIMda 10,5 trln. AQSh dollarigacha (2012 y. narxlar), deyarli 340 mln. ish o'rni, 1,3 trln. AQSh dollaridan oshiq investitsiya (2012 y. narxlari) va deyarli 2,0 trln. eksport (2012 yil narxlari) ni tashkil etgan. Jahon iqtisodiyotida tarmoqning o'sib borayotganining ahamiyati shuni anglatadiki, 2023 yilga kelib yalpi ulush YaIMning 10,0% ni va 10 ta ish o'rinining bittasini dunyo miqyosida qamrab oladi. Uch yarim milliardga yaqin fuqarolarni birlashtirgan Yevropa Ittifoqi mamlakatlari xalqaro turistik bozorda muhim iste'molchilar hisoblanadi. Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlar har bir fuqarosining

xarajatlarining 9 foizi turizmga to'g'ri keladi. Ikk millionga yaqin korxonalar turizm bilan bog'liq xizmatlarni taqdim etadi va to'qqiz milliondan ortiq odamni ish bilan ta'minlaydi. Bu Yevropa Ittifoqidagi jami bandlikning 4,2 foizini va yalpi ichki mahsulotning (YaIM) 6 foizini tashkil qiladi.

Xalqaro-huquqiy hujjatlar asosida aksariyat davlatlarning milliy huquqiy tizimining tarkibiy qismi hisoblangan xalqaro turizm huquqining umumiy prinsiplari (tamoyillari) ishlab chiqilgan. Va ular xalqaro turizm huquqining ajralmas qismi bo'lib, hozirgi kunda ham dolzarbdir. E.T.Usenko'ga asoslanib, xalqaro huquqning umumiy tamoyillaridan kelib chiqadigan maxsus tamoyillarining mavjudligi yangi sohaning shakllanayotganini ham ko'rsatadi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, xalqaro turizm huquqi tamoyillari aks etgan yagona tan olingan xalqaro hujjat yoki yagona doktrinal qarash mavjud emas. Yuqorida aytib o'tilganidek, ular turizm bilan bog'liq bo'lgan turli xalqaro normalarni o'z ichiga olgan.

Bundan tashqari, xalqaro huquqda uning sohasiga qo'yiladigan talablarni inobatga olib, A.N. Vilegjanin va Y.M. Kolosov, shuningdek, xalqaro munosabatlarning ma'lum bir sohasidagi xalqaro huquq subyektlari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi va maxsus tartibga solishda qo'llaniladigan tamoyillarga ega bo'lgan «Konvensiyalarning kodifikatsiyasining mavjudligi» (universal kodifikatsiyaning yuqori darajasi) ni ta'kidlanadi. ushbu sohadagi munosabatlar («tarmoq tamoyillari»). Turizm sohasida universal kodifikatsiyaning yuqori darajasi hozircha mavjud emas, chunki uning normalari "Yumshoq huquq" ("Soft law") xarakteriga ega, bu haqida keyingi mavzularda batafsil to'xtalinadi. Turizm sohasidagi normalarning aksariyati davlatlarning irodasi va manfaatlariga bo'ysungan holda "Yumshoq huquq" xarakteriga ega, chunki turizm jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Bu yerda xalqaro huquqning muhim tamoyillaridan biri sifatida "pacta sunt servanda", ishtirokchi davlatlarning turizm sohasida imzolangan shartnomalarga bo'ysunishini belgilovchi omil sifatida qaralishi kerak.

"Har bir huquq tarmog'i institutlar va institutlar esa normalardan tashkil topgan" degan "navbatchi" (shuningdek, bahslashib bo'linmaydigan) fikrni

tasdiqlashdan tashqari yana bir holatni keltirish joiz: “Huquq tizimi tabiat tomonidan oldindan belgilanadigan asosiy manba - maqsadning asosi, qonunning mohiyati va jamiyatning iqtisodiy va boshqa faoliyatlarini rivojlantirish parametrlari” dagi ahamiyati mavjud. Xorijlik olimlar ta’kidlaganidek, huquqda alohida soha yoki tarmoq ajratishning muhim tarkibiy qismi uning ilmiy ahamiyati hisoblanadi. Ya’ni, ajratish uchun bunday tanlov (kontur) sodir bo’lmaydi. Huquq sohasi tizimi o’zaro bog’liq elementlarning yaxlitligidir: o’ziga xos xarakterli tamoyillar, shartnoma va odatiy normalar, sub-sektorlar va institutlar.

Bundan tashqari, jahon amaliyotida chet el universitetlarida xalqaro turizm huquqi va Yevropa turizm huquqi fanlari (kurslari) mavjudligi kuzatilmoqda. Ushbu fanlar ichki va xalqaro turizmni huquqiy jihatdan tartibga solishni o’rganadi va ushbu sohada yuzaga keladigan muhim dolzarb muammolarni tahlil qiladi. Mazkur o’quv kurslari talabalarga turizm, shu jumladan hukumatlar, investorlar, ishlab chiqaruvchilar, operatorlar, marketingchilar, maxsus qiziqish guruhlari, mahalliy hamjamiyatlar va sayyohlarning ko’plab manfaatdor tomonlariga ixtisoslashgan huquqiy va siyosiy maslahatlar berish uchun zarur bo’lgan tushuncha va yo’nalishlarni berishga qaratilgan.

Birlashgan Millatlar Butunjahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) tomonidan turizm sohasidagi qonunchilik va tartibga solish bo’yicha maxsus dastur tashkil etilgan bo’lib, u turizmni barqaror rivojlantirish va boshqarish, tabiiy va madaniy resurslarni muhofaza qilish va saqlash uchun huquqiy va me’yoriy bazani tashkil etadi; va xususiy sektor va mahalliy hamjamiyatlarning turizmni rivojlantirish faoliyatiga jalb qilinishiga ko’maklashadi. Mazkur maxsus dasturga muvofiq barcha manfaatdor tomonlarning roli va majburiyatlari aks etadi; xalqaro / mahalliy turistlarning huquqlarini ta’minlaydi; va ishtirok etuvchi korxonalarining, kiruvchi-chiquvchi turoperatorlarning va turizm sohasidagi boshqa barcha ishtirokchilarning (sub’yektlarning) huquqlari va majburiyatlarini ta’minlaydi.

Bundan tashqari, xalqaro turizm huquqi institute ham tashkil etilgan bo’lib, u turizm huquqi sohasidagi o’qitish, ilmiy-tadqiqot va nashr faoliyatini davom ettirish hamda turizm va sayohatni tartibga solishda ilg’or xalqaro tajribani aniqlash va duch

keladigan muammolarning barqaror yechimlarini ishlab chiqishga yo'naltirilgan ilmiy muassasa sifatida faoliyat ko'rsatmoqda. Shuningdek, ushbu institutning faoliyati sanoat, hukumat va mezbon hamjamiyatlar, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda, dunyoda turizmni xalqaro-huquqiy tartibga solishga e'tibor qaratilganini ifodalaydi.

Shunday qilib:

- turizmni huquqiy tartibga solish sohasida xalqaro-huquqiy me'yorlar va shakllantiruvchi tamoyillarni tasdiqlagan holda;

- ushbu sohadagi xalqaro-huquqiy normalarning "yumshoq huquq" ("Soft Law") xususiyatini ta'kidlab;

- xalqaro turizm huquqidagi ob'ektning o'ziga xos xususiyatlari va yuqorida tahlil qilingan manbalar (ommaviy va xususiy huquq xarakteri); asosida e'tirof etish mumkinki, "Xalqaro turizm huquqi" xalqaro huquqning yangi shakllanishda davom etayotgan ((xalqaro darajadagi umum ta'n olingan kodifikatsiya mavjud emas) va olimlar tomonidan (yagona doktrinal yondashuvning yo'qligi bois) sohasidir. Demak, Xalqaro turizm huquqi - bu xalqaro huquq subyektlarining turizm sohasidagi munosabatlarini tartibga soluvchi xalqaro-huquqiy normalar va tamoyillarning yig'indisidan iborat rivojlanayotgan sohasidir.

Nazorat savollari:

- 1. Turizm atamasiga ko'p tomonlama ta'rif bering va uni asoslang.*
- 2. Xalqaro turizm huquqining shakllanishiga qanday omillar ta'sir etdi?*
- 3. Xalqaro turizm huquqini Xalqaro ommaviy hamda Xalqaro xususiy huquqiy jihatlarini taqqoslang.*

Adabiyotlar:

Манильская декларация по туризму // Материалы Всемирной конференции по туризму. Маанила (Филиппины), 27.09.- 10.10.1980.

Гаагская декларация по туризму // Материалы межпарламентской конференции по туризму. Гаага, 10-14 апреля 1989 г.

UNWTO Framework Convention on Tourism Ethics. Available at:
www.ethicsconventions.unwto.org

“Law on tourism” of the Republic of Uzbekistan from 2019.

В.В. Алексеева «Правовые основы международной туристической деятельности» учебное пособие. Витебск: УО «ВГУ им. П.М. Машерова», 2012. - Р.6

Mirzayev, M.A. Aliyeva M.T. Turizm asoslari: bakalavriat ta 'lim yo'nalishlari talabalari uchun o'quv qo'llanma. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. T.: 2011. – P.70

Борисов К.Г. Международный туризм и право — Москва., 1999. — Р. 11.

Рагимов Т.С. // Международно-правовое регулирование в сфере туризма // Сборник Круглого стола 3 «Специфика обучения студентов по отдельным дисциплинам».

2-BOB. XALQARO TURIZM HUQUQINING MANBALARI VA TAMOYILLARI.

2.1 Xalqaro turizm huquqining maxsus tamoyillari

Xalqaro-huquqiy me'yorlar xalqaro huquqning asosi va manbai sifatida xalqaro munosabatlar va turizm sohasidagi hamkorlikning asosiy yo'nalishlarini belgilab beradi va bir vaqtning o'zida o'zining «yumshoq huquq» xususiyati bilan boshqa manbalardan ajralib turadi. Umumiy xalqaro huquq nazariyasiga binoan, turizm bo'yicha huquqiy hamkorlik masalalari madaniy-gumanitar hamkorlik bilan tahlil qilinadi.

Bundan tashqari, turizm atamasi ommaviy xalqaro ommaviy huquqning bir sohasi - xalqaro iqtisodiy huquqda qo'llaniladi. Xususan, xalqaro iqtisodiy huquq ob'ektlari ishlab chiqarish, ilmiy-texnikaviy, pul-moliya, transport, aloqalar, energetika, intellektual mulk, turizm va boshqa yo'nalishlardagi savdo munosabatlarini jamlagan bo'lib, turizm faqat ulardan biri sifatida tilga olinadi. Mazkur termin BST (Butunjahon savdo tashkiloti) ning GATS shartnomasida (Xizmatlar bo'yicha bosh kelishuv) yoki Butunjahon turistik tashkilotining (UNWTO) xalqaro iqtisodiy huquqda ifodalanishida qo'llaniladi. Masalan, "Bu bir a'zoning hududida boshqa har qanday a'zoning xizmatlaridan foydalanuvchilarga taqdim etiladigan xizmatlarga tegishlidir. Ta'minotning ushbu turi turizm yoki ba'zi mamlakatlarda sog'liqni saqlash ... va hokazo xizmatlarning ma'lum sohaslariga xosdir".

Turizmga bo'lgan huquq atrof-muhit va tabiat bilan ichki aloqada asosan uchinchi avlod huquqlaridan biri sifatida ko'rib chiqiladi. Boshqacha qilib aytganda, atrof-muhitga yoki tabiatni muhofaza qilish huquqiga nisbatan hali to'liq aniqlanmagan konstitutsion tuzilmalar sayyoh va turist sifatida tabiiy va madaniy muhitning turli tomonlardan foydalanish huquqini o'z ichiga oladi yoki nazarda tutadi.

Turizm sohasidagi xalqaro-huquqiy manbalar asosida shakllantirilgan xalqaro turistik huquq tamoyillari. Bunday tamoyillarning qatoriga quyidagilar kiradi:

1. Har bir inson dam olish va hordiq chiqarish huquqiga, shu jumladan ish kunini oqilona cheklash va haq to'lanadigan ta'til huquqiga, shuningdek cheklovlarisiz erkin harakatlanish huquqiga ega (1-modda, Turizm Xartiyasi, 1985); Bundan tashqari, ushbu tamoyil ikki qismga bo'lingan va "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi", inson huquqlariga oid Xalqaro Paktlar hamda milliy qonunchilikda qayd etilgan mehnat huquqining tabiiy tarkibiy qismi sifatida dam olish va turizm hamda sayohat erkinligi huquqi bilan mutanosiblikda mavjud (Xalqaro turizmga oid Manila Deklaratsiyasi, 1980 yil). Ushbu mutanosiblik Alekseyevaning tadqiqotlarida ikkinchi tamoyilning bir elementi sifatida ta'kidlangan. Turizmni asosan uchinchi avlod huquqi, atrof-muhit bilan o'zaro bog'liqlik sifatida ko'rib chiqish taklif etiladi. Yuqorida ta'kidlanganidek, tabiatga yoki atrof-muhitni muhofaza qilish huquqiga nisbatan juda noaniq konstitutsion tuzilmalar sayyoh va turist sifatida tabiiy va madaniy muhitning turli tomonlaridan foydalanish huquqini o'z ichiga oladi yoki nazarda tutadi.

2. Harakatlanish erkinligi va kamsitishlarning mavjud emasligi. (BMTning turizm va xalqaro sayohatlar bo'yicha Rim konferensiyasi, 1963); Ushbu tamoyil sayyohlik faoliyati bilan bog'liq bo'lgan inson huquqlariga ham asoslanadi - bir joydan ikkinchi joyga ko'chish va bu boradagi kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligi.

3. Ichki va xalqaro turizmni puxta tashkil etilgan va uyg'un ravishda ko'paytirishga ko'maklashish (Turizm Xartiyasining 3-moddasi); va shuningdek turizm sohasida ilmiy faoliyatning har tomonlama muvofiqlashtirish (BMTning turizm va xalqaro sayohatlar bo'yicha Rim konferensiyasi, 1963 y.);

4. Birlashgan Millatlar Tashkilotining va boshqa xalqaro tashkilotlarning mavjud hujjatlari asosida sayyohlarning tashrif buyuradigan joylarning umumiy mulkiga kirishiga yordam berish (Turizm to'g'risidagi Nizom, 4-modda, Turizm to'g'risidagi Gaaga deklaratsiyasi, 1989);

Alohida tamoyilga ko'ra "sayyohlik qiziqish uyg'otadigan joylar va alohida hududlarga ichki va tashqi tomondan erkin kirish" tamoyili kiritilgan. Ushbu ikkala me'yorlar turistik joylarning mavjudligi nuqtai nazaridan turistlar huquqlarining kamsitilmasligini ta'kidlaydi: "Turistlarning o'z mamlakatlarining jamoat mulki

bo'lgan joylariga (tashqarisida va milliy xavfsizlik joylaridan tashqari) kirishiga ko'maklashish. mavjud xalqaro va milliy hujjatlar asosida ta'minlanadi".

5. Turistlar va turizmni rivojlantirish nuqtai' nazaridan nuqtai nazaridan, ham milliy, ham xalqaro darajada odamlar o'rtasidagi o'zaro tushunish va do'stona munosabatlarga, tinchlikni saqlashga yordam berish (10-modda, Turizm Xartiyasi va Yevropada xavfsizlik va hamkorlik bo'yicha konferensiyaning yakuniy akti, 1975);

6. Har bir insonning huquqni muhofaza qiluvchi davlat idoralari va jamoat tashkilotlari vakillarini hordiq chiqarish va sayohat qilish huquqini ta'minlash zarurati to'g'risida xabarlar qilish huquqi (Turizm Xartiyasining 14-moddasi);

7. Aholining kengroq qismini dam olish va sayohat qilish imkoniyatini ta'minlanishi (Akapulko hujjati, 1982 y.); Bu yerda har bir jamiyatning barcha ijtimoiy partiyalari, irqi, millati, nogironligi bor odamlar, barcha jins vakillari va hokazolar turizmga ishtirok etishlari haqida aytilgan.

8. Turistik resurslarni himoya qilish va ularning sonini oshirish (Turizm bo'yicha Gaaga deklaratsiyasi). Ushbu tamoyilni T.S. Ragimov tomonidan ta'kidlanmagan bo'lsada, ammo Alekseyev buni xalqaro turizm huquqining oxirgi tamoyili sifatida belgilab o'tgan. Ekologik muammolar va tinchlikni saqlash BMTning barqaror rivojlanish maqsadlarining asosiy tarkibiy qismi sifatida qaraladigan davrda ko'plab sayyohlik yo'nalishlari ilgari aytib o'tilgan jihatlar bilan bog'liq va ularning himoyasi nazariy va amaliy nuqtai nazarning muhim qismidir. Ragimov qo'shimcha ravishda, ilgari ko'rib chiqilgan birinchi, ikkinchi va to'rtinchi tamoyillar bilan bog'liq bo'lgan «mavjud qoidalar va ta'qiqlarni hisobga olgan holda harakatlanish erkinligi» degan yana bir tamoyilni qo'shdi.

2.2. Xalqaro turizm huquqining umumiy manbalari

Turizm bo'yicha davlatlarning faoliyatini va odamlarning madaniy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirish uchun xalqaro safarlarni tartibga soluvchi tamoyillar va normalarning uyg'unligi xalqaro turizm huquqi institutini tashkil etadi.

Turizm sohasidagi xalqaro-huquqiy normalar (manbalar) shartli ravishda ikkita tematik guruhga bo'lingan:

- xalqaro turizm sohasidagi bilvosita munosabatlarni tartibga soluvchi manbalar (umuman va xususiy yo'nalishlar bo'yicha) yoki **umumiy manbalar**;
- turizm sohasini yoki xalqaro turizm huquqining o'ziga xos munosabatlarini tartibga soluvchi **maxsus xalqaro-huquqiy normalar**.

Xalqaro-huquqiy me'yorlarning birinchi guruhiga turistik hamkorlik va tartibga solishning muhim mavzularidan biri bo'lgan umumiy xarakterdagi hujjatlar kiradi. Turizm sohasidagi xalqaro qonunchilikni ishlab chiqishda, avvalambor, xalqaro tashkilotlar, masalan, BMT, va boshqa xalqaro turizm tashkilotlari tomonidan ishlab chiqiladigan xalqaro xarakterdagi normalarning tahlilidan boshlash lozim. Bunday asosiy hujjat, shubhasiz, 1948 yil 10 dekabrda Pale de Shayda (Parij) BMTning Bosh assambleyasining uchinchi sessiyasida qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi hisoblanadi.

Shunday qilib, 24-moddada ta'kidlanishicha: «har bir kishi dam olish va hordiq chiqarish huquqiga ega, shu jumladan ish kunini oqilona cheklash va davriy ish haqi bilan ta'til olish huquqi» bu butun dunyo uchun mustahkam pozitsiyadir.

Ushbu deklaratsiyani ratifikatsiya qilishdan tashqari, O'zbekiston Respublikasi quyidagi inson huquqlari bo'yicha ikki tomonlama shartnomalarning ishtirokchisidir: Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro Pakt (keyingi o'rinlarda iqtisodiy huquqlar to'g'risidagi Pakt) va fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro Pakt (keyingi o'rinlarda fuqarolik huquqlari to'g'risidagi xalqaro Pakt)larda turizm munosabatlarini tartibga solishga oid quyidagi masalalar ko'rib chiqiladi:

- davlatlar fuqarolarning dam olish va davriy ta'til olish huquqlarini tan oladilar (7-modda, Iqtisodiy huquqlar to'g'risidagi Pakt);
- davlatlar madaniy sohada xalqaro aloqalarni rivojlantirishni rag'batlantiradilar (15-modda, Iqtisodiy huquqlar to'g'risidagi Pakt);

- barcha insonlar uchun madaniy rivojlanishni ta'minlash maqsadida tabiiy boyliklar va resurslardan erkin foydalanishini ta'minlash (Fuqarolik huquqlari to'g'risidagi Pakt 1-modda);

- har bir fuqaro erkin harakatlanish huquqiga va har qanday mamlakatdan, shu jumladan o'z mamlakatidan chiqib ketish huquqiga ega (Fuqarolik huquqlari to'g'risidagi Pakt 12-modda).

Turizmning xilma-xil shakllarini, xususan, individual, jamoaviy va yoshlar turizmini rivojlantirish misalalari xalqaro va mintaqaviy huquqiy normala asosida tartibga solinadi. Masalan, 1975 yildagi Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Konferensiyasining Yakuniy Aktida individual va jamoaviy turizmni rivojlantirish shartlarini yaxshilashga yordam berish, shuningdek, ma'lum bir grantni taqdim etish orqali yoshlar turizmini kengaytirishni rag'batlantirish to'g'risida fikr bildirilgan. 1967 yil Bryusselda yo'lovchilar va yuklarni dengiz orqali tashishning ayrim qoidalarini birlashtirish to'g'risida konvensiya qabul qilindi.

Keyingi bilvosita konvensiya, O'zbekiston Respublikasi tomonidan 1996 yilda ratifikatsiya qilingan, 1972 yilda qabul qilingan va «Umumjahon madaniy va ekologik merosini himoya qilish to'g'risida»gi konvensiyadir. Ushbu Konvensiyaga binoan sayyohlik yo'nalishining muhim tarkibiy qismi - tarixiy va ekologik meros Jahon hamjamiyati (aniqrog'i, YUNESCO) hamda imzolagan va ishtirokchi davlatlar tomonidan himoya qilinadi.

Vena yig'ilishining YXHT ishtirokchi davlatlari vakillarining turistik aloqalar va almashinuvlar to'g'risidagi pozitsiyasini o'z ichiga olgan yakuniy hujjati muhimligini ta'kidlash lozim. Davlatlarning kam daromad oluvchi turistlar va yoshlar turizmi imkoniyatlarini rivojlantirishga qaratilgan barcha sa'y-harakatlar, shuningdek kadrlar tayyorlash dasturini ishlab chiqish bo'yicha majburiyatlari ham ushbu xalqaro hujjatda ta'kidlangan. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi uchun 1993 yildan kuchga kirgan yangi Evropa uchun Parij Xartiyasiga muvofiq, YXHT majburiyatlari bo'yicha fuqarolarning erkin harakatlanishi va ular o'rtasidagi aloqalar, shuningdek, ma'lumotlar va g'oyalarning erkin oqimi ta'kidlangan. Bu esa erkin jamiyatlar va gullab-yashnagan madaniyatlarining rivojlanishi va

takomillashuvi uchun katta ahamiyatga ega edi. Turizmni rivojlantirish va mamlakatlar fuqarolarining sayohatlarini kengaytirish bir-biriga mutanosib kelmoqda.

1995 yilda kuchga kirgan Yevropa Ittifoqining «Yagona viza va turistik makon to'g'risida» Shengen bitimi katta amaliy qiziqish uyg'otadi. O'zbekiston ushbu Bitimning ishtirokchisi emas bo'lsada, vizani rasmiylashtiruvchi O'zbekiston fuqarolariga nisbatan mazkur hujjat qo'llaniladi. Shengen zonasiga kiritilgan har qanday mamlakat uchun amalda hisoblanadi. Bundan tashqari, turizm sohasidagi munosabatlar va hamkorlikni bilvosita tartibga soluvchi ko'plab xalqaro - huquqiy hujjatlar, masalan Xalqaro Mehnat Tashkilotining Ustavi, Jahon Savdo Tashkilotini tuzish to'g'risidagi bitim, BMTning inson huquqlari bo'yicha Deklaratsiyasi, Beniluks, Germaniya Federativ Respublikasi va Fransiya Respublikasi iqtisodiy ittifoqi davlatlar hukumatlari o'rtasida (1990 yil 19 iyun) chegaradagi nazoratni bekor qilish kabi xalqaro hujjatlarni ham ushbu guruhga kiritish mumkin.

2.3. Xalqaro turizm huquqining maxsus manbalari

Xalqaro-huquqiy hujjatlarning ikkinchi guruhiga turizmni to'g'ridan-to'g'ri tartibga soluvchi yoki xalqaro turizm huquqining maxsus manbalari kiradi.

Xorijiy tadqiqotchilar ta'kidlashlaricha, konferensiyalarda davlatlar institutsional hamkorlikning alohida shakli sifatida ko'rib chiqish kerak. Bir tomondan, u institutsionalizmning elementlariga ega, xususan ularni amalga oshirish imkoniyatlari va shartlari ko'pincha nizomlarda va xalqaro tashkilotlarning boshqa aktlarida ko'zda tutilgan (BMT nizomi - 62-moddaning 4 qismi, YUNESCO Ustavi - 3-qism (Vazifalar). Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh assambleyasida Xalqaro konferensiyalarni chaqirish tartibi to'g'risidagi qoidalar (1949 y.) Konferensiyalarning bu boradagi o'ziga xos tomonlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

a) tashkil etish va amalga oshirish shakli (vaqtincha, vaqti-vaqti bilan) vaqtinchalik qamrovlar (bu xarakterlovchi belgi har doim ham ishlaymaydi);

b) mavzu tarkibini o'zgartirmaslik;

c) potentsial yechiladigan vazifalarning juda keng doirasi mavjud bo'lganda.

Shu bilan birga, konferensiyani chaqirish va o'tkazish paytida, konferensiya ko'p jihatdan xalqaro tashkilotning ishiga o'xshaydi va shuning uchun hamkorlikning to'g'ridan-to'g'ri institutsional shaklidan unchalik farq qilmaydi.

Alimovning so'zlariga ko'ra, hukumatlararo iqtisodiy konferensiyalarning xulosalari, xususan ularning asosiylari nazariyada ko'p tomonlama bitimlarning alohida turi sifatida ko'rib chiqilgan va tegishlicha sud hokimiyatining maslahat va majburiy (dispozitiv va imperativ xarakterga ega) xususiyatlariga ega bo'lishi mumkin.

Xususan, turizm sohasidagi hujjatlarning aksariyati xalqaro konferensiyalar va uchrashuvlar davomida qabul qilingan. Shu sababli universal va mintaqaviy huquqiy hujjatlar ko'rinishidagi konferensiyalar natijalari xalqaro turizm munosabatlarini huquqiy tartibga solishning muhim qismi hisoblanadi. "Yumshoq va qattiq huquqiy tusdagi" deyarli barcha hujjatlar xalqaro huquq subyektlari, davlatlar va xalqaro, mintaqaviy tashkilotlar tomonidan hukumatlararo konferensiyalar paytida hamda muhokama qilinganidan keyin qabul qilingan.

Xususan, ushbu konferensiyalar davomida davlatlar va tashkilotlarning norma ijodkorligi faoliyatidan kelib chiqib tashkil etilmoqda. Ushbu institutga kiritilgan me'yorlar mamlakatlarning turizm sohasida yanada samarali hamkorligini ta'minlaydi va ularning turizm almashinuvi ishtirokchilarining qamrovini kengaytirish bo'yicha o'zaro qiziqishini kuchaytiradi. Shu munosabat bilan sayyohlik sohasidagi xalqaro huquqning ko'plab normalari turizm bo'yicha maxsus konferensiyalar va yig'ilishlarda qabul qilinadi. Ulardan eng ahamiyatlilari quyidagilardir:

- 1954 yil Nyu-Yorkda Birlashgan Millatlar Tashkilotining konferensiyasi bo'lib o'tdi va unda "Turistlar uchun bojxona sharoitlari to'g'risida"gi konvensiya qabul qilindi;

- 1963 yil BMTning Rimdagi konferensiyasi «Turizmni rivojlantirish bo'yicha umumiy rezolyutsiya» ni qabul qildi. Ushbu xalqaro rezolyutsiya

hukumatlar tomonidan xalqaro turizmga taalluqli rasmiyatchiliklarni soddalashtirishga yordam berdi;

- 1969 yil. Sofiyada BMTning xalqaro konferensiyasi bo'lib o'tdi va unda turizm bo'yicha hukumatlararo tashkilotni (keyinchalik BST) tuzish to'g'risida qaror qabul qilindi;

- 1980 yil. Filippinda Butunjahon turizm konferensiyasi bo'lib o'tdi. Ishning natijasi «Jahon turizmi bo'yicha Manila deklaratsiyasi»ni qabul qilish bo'ldi.

Manila jahon turizmi to'g'risidagi deklaratsiyasi, zamonaviy jamiyatda turizmning roli va o'rini belgilab beradi. Hujjatda, xususan, «turizm deganda odamlar hayotida juda ko'p ahamiyatga ega bo'lgan faoliyat davlatlarning ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy va iqtisodiy sohalariga va ularning xalqaro munosabatlariga bevosita ta'sir ko'rsatishi» tushuniladi.

- 1982 yilda Meksikada BTT (UNWTO)da turizm sohasida Butunjahon konferensiyasi bo'lib o'tdi, uning davomida «Akapulko hujjati» ratifikatsiya qilindi, bu xalqaro turizm sohasidagi kelgusidagi hamkorlik kontsepsiyasini mustahkamladi va bu sohada hukumatlararo hamkorlikning asosiy yo'nalishlarini belgilab berdi. Akapulko hujjati (1982), Manila deklaratsiyasining tamoyillarini tasdiqlaydi va bundan tashqari, ularga quyidagilar qo'shiladi:

- Fuqarolarga dam olish, hordiq chiqarish, ta'til olish huquqini va aholining barcha qatlamlari ta'tiliga kirishni osonlashtirish uchun qonuniy shartlarni yaratish huquqini berish;
- Barcha ommaviy medialar tomonidan turizmga ko'maklashish;
- Ta'lim dasturiga turizmni kiritish;
- Turizm va boshqa mavzularda ma'lumot materiallari ishlab chiqarish.

Turistik faoliyatni tartibga soluvchi xalqaro me'yorlar Xalqaro Mehmonxonalar Konvensiyasida (1979) va Sayohat shartnomasi to'g'risidagi xalqaro konvensiyada (1970) ham mavjud. Konvensiya turistik agentliklar va agentlar o'rtasidagi nizolarni bir tomondan ko'rib chiqishda, turistlar va xalqaro sayohatchilar tomonidan, boshqa tomondan - shartnomalar shartlarini buzish masalalarida ko'rib chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi. Ikki turdagi kelishuvlar

tushunchasi avval ushbu Konvensiyada - safarlar tashkilotchisi va safarlarni tashkillashtirishda vositachilar to'g'risda to'xtalib o'tilgan. Demak, bugungi kunda demokratik munosabatlar rivojlangan davlatlar o'rtasidagi xalqaro munosabatlar nafaqat davlatning vakillik organlari tomonidan vositachilik qilinmoqda, shuningdek bevosita amalga oshirilmoqda.

Gaaga turizm to'g'risidagi deklaratsiyasida (1989) turizm sohasidagi munosabatlarga asoslangan 10 tamoyillarga tavsif berilgan. Gaaga deklaratsiyasining barcha tamoyillari ham huquq y xususiyatga ega emas. Gaaga deklaratsiyasida ilgari qabul qilingan hujjatlarda bayon etilgan tamoyillardan tashqari, sayyohlarning xavfsizligi va himoyasi, shuningdek ularning qadr-qimmatini hurmat qilish tamoyillari ko'rsatilgan. Shuningdek, turizmni davlat organlari rejalashtirishi va yagona milliy sayyohlik siyosatini o'tkazishni talab qilishi ta'kidlangan;

- 1995 yilda Shvetsiyada turizmning xavfsizligi va sayohatlardagi xatarlarni kamaytirish, ushbu sohadagi muammolarni hal qilishning o'zaro qabul qilingan va kelishilgan variantlarini ishlab chiqish (xususan, davlatlar o'rtasidagi axborot almashinuvi) bo'yicha o'tkazilgan 1-xalqaro konferensiya buning natijasi bo'ldi.

1985 yil, Jahon turizm uyushmasi Bosh assambleyasining «Turizm Xartiyasi» sessiyasida Sofiyada tasdiqlangan «Turizm kodeksi» uning tarkibiy qismi bo'ldi. Ushbu hujjat sayyohlik sohasidagi davlatlar oldida turgan asosiy vazifalarni, shuningdek, turistlarning ularga rioya etishdagi asosiy huquqlari va majburiyatlarini, odamlar o'rtasidagi o'zaro tushunishga yordam beradigan asosiy vazifalarni tezlashtirdi. Nizomda turizmning umumiy tushunchalari va atamalari, statistika tamoyillari, milliy qonunchilikni shakllantirish uchun norma va tavsiyalar, sayyohlar uchun imtiyozlar tizimi, turistik ta'lim tizimini yaratish masalalari ishlab chiqilgan.

Shunday qilib, davlatlarga turizm siyosatini mahalliy, mintaqaviy, milliy va xalqaro miqyosda turli darajalarda olib boriladigan umumiy rivojlanish siyosatiga muvofiq yuritishni tavsiya etadi; turizm sohasida ham ikki tomonlama, ham ko'p tomonlama asosda hamkorlikni kengaytirishni qamrab oladi. Bundan tashqari, jahon

turizmi bo'yicha Manila deklaratsiyasi va Akapulko hujjati asosida turizm sohasidagi siyosatni, rejalarni va dasturlarni milliy ustuvorliklarga muvofiq ishlab chiqish va amalga oshirish, turizmning hozirgi va kelajak avlodlari manfaatlarini himoya qilish insonni, tabiatni, jamoatchilik bilan aloqalarni va madaniyatni o'zida mujassam etgan muhit, shuningdek, tranzit va vaqtincha kelish joylarida mahalliy aholining urf-odatlarini tushunish uchun turistlarni xabardor qilishga ko'maklashish aks etgan. "Turizm kodeksi» - bu turistning huquq va majburiyatlari jamlangan hisoblanadi. Ushbu Kodeksga binoan turistlar safar va vaqtincha kelish vaqtida berilgan shartlar va imkoniyatlar to'g'risida ob'ektiv va to'liq ma'lumot olish huquqiga egadirlar.

Turizmning huquqiy asoslarining so'nggi tendensiyalari sifatida, 2017 yil 19 sentyabrda Butunjahon sayyohlik tashkilotiga a'zo ko'pchilik davlatlar tomonidan "Turizm etikasi" bo'yicha BMBTT (UNWTO)ning hadli konvensiyasi qabul qilindi. Tashkilotning 22-Bosh assambleyasida ma'qullangan ushbu konvensiya turizmning axloqiy qoidalarini xalqaro konvensiyaga aylantiradi. Ushbu hadli Konvensiya turistik faoliyatning asosiy tamoyillari va masalalariga yanada ko'proq e'tibor qaratadi.

Xususan, ushbu kengash hujjatiga binoan turizm sohasidagi muhim universal ta'riflar berilgan, bir vaqtning o'zida konvensiyada turizmni rivojlantirishda manfaatdor tomonlarning majburiyatlari (9-modda), turizm huquqi va sayyohlik harakatlarining erkinligi (10-11), turizm sohasida ishchilar va mutaxassislarning huquqlari aks ettirilgan. Bundan tashqari, ushbu konvensiya Jahon turizm etikasi bo'yicha Qo'mitasini tashkil etadi, u BMBTT Bosh assambleyasining yordamchi organi hisoblanadi va Turizmning global etika (axloq) kodeksiga tegishli vazifalarga qaramay, u qoidalarning bajarilishini nazorat qilish uchun javobgardir. Ushbu Konvensiyani va boshqa har qanday vazifalarni (Konvensiyani bajarish va undan foydalanish bilan bog'liq nizolarni hal qilish Fakultativ Protokolda keltirilgan) ishtirok etuvchi davlatlar Konferensiyasi (ushbu Konvensiyaning umumiy organi tarkibiga kiruvchi) barcha ishtirokchi davlatlarning vakillaridan imorat tarkibida amalga oshiradi. Bundan tashqari, BMBTTning sobiq Bosh kotibi Taleb Rifayning

ta'kidlashicha, ushbu konvensiyaning tasdiqlanishi rivojlanishi Barqaror turizmning xalqaro yili (2017) uchun muhim asos bo'lib xizmat qildi.

Ushbu sohadagi navbatdagi konvensiya loyihasi, "Turistlarni himoya qilish va turizm xizmatlarini yetkazib beruvchilarning huquq va majburiyatlari to'g'risida"gi BMBTTning xalqaro konvensiyasi loyihasi bo'lib, ushbu konvensiyani qabul qilish jarayoni 2018 yildan beri davom etmoqda. Ushbu konvensiyaga binoan turistlar va turistik xizmatlarni yetkazib beruvchilar inson huquqlari xalqaro standartlaridan kelib chiqib huquq va majburiyatlarga ega bo'ladilar. Shuningdek, ushbu konvensiyani imzolash bilan tomonlar bir vaqtning o'zida favqulodda vaziyatlardagi yordam, yo'lovchilarni turar joyi va turar-joy sharoitlarida yordam berish, turli vaziyatlarda chet ellik turistlarga tegishli shartlarni taqdim etishdan iborat bo'lgan kamida bitta ilovaga qo'shilishlari shart. Konvensiyada belgilangan muddatlar, ilgari ko'rib chiqilgan, Sayohat shartnomasi to'g'risidagi konvensiyaga nisbatan (1970) liberal deb hisoblanadi. Ushbu huquqiy hujjat sayyohlar va provayderlarning huquqlari sohasidagi majburiy xarakterga ega birinchi xalqaro hujjatdir.

Qonun amalda huquqiy me'yorlarning o'zgarmas konglomerati sifatida emas, balki qonuniy majburiyatni bajaruvchi, umumiy hayotiy jarayonlardan kelib chiqadigan ehtiyoj sifatida amalga oshiriladi. Shuning uchun turizmning me'yoriy qismi har doim o'zgarib turadi va bu o'zgarishlarni doimo kuzatib borish hamda amaliyotga tadbiiq etish kerak.

Bu yerda shuni ta'kidlash kerakki, Antarktida turizmi va Fazoviy turizm kabi turizmning yangi turlarini xalqaro-huquqiy tartibga solish bilan bog'liq ba'zi masalalar deyarli tartibga solinmagan va ishlab chiqilmagan. Kosmik turizm va turistik kontseptsiyani, uning harakatlanishi rejimi, parvozni tashkil etish va amalga oshirish uchun mas'ul bo'lgan turistik provayderlar va muassasalarning huquqlari va majburiyatlari, shu jumladan xavfsizlik va sifatni ta'minlash masalalarini ishlab chiqish va takomillashtirish ushbu sohada huquqiy tartibga solish zarur bo'lgan xizmatlar va boshqa munosabatlar jumlasiga kiritiladi.

Nazorat savollari:

1. *Xalqaro turizm huquqining maxsus tamoyillari qaysi xalqaro huquqiy manbaalar asosida shakllantirilgan?*
2. *Xalqaro turizm huquqining O'zbekiston Respublikasi tomonidan retifikatsiya qilingan umumiy manbaalarini sanang.*
3. *Xalqaro turizm huquqining maxsus manbaalarining o'ziga xos normative xususiyatlari nimalarda namoyon bo'ladi.*

Adabiyotlar:

Surya P.Subedi. Textbook International Trade and Business Law. THE PEOPLE'S PUBLIC SECURITY PUBLISHING HOUSE HANOI – 2012. P.149;

Стригулния А.В. Международно-правовые основы сотрудничество в области международного туризма с участием Российской Федерации. Автореферат диссертации. Казань-2008. P.18

A. Maniatis. // Tourism and the 'rule of law'// African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure Volume 5 (1) - (2016) ISSN:2223-814X Copyright: © 2016 AJHTL - Open Access- Online @ <http://www.ajhtl.com>. P.11

Рагимов Т.С. // Международно-правовое регулирование в сфере туризма // Сборник Круглого стола 3 «Специфика обучения студентов по отдельным дисциплинам». P.238

Агаджанян А.А. // Эволюция международного законодательства в сфере туризма. // V Всероссийская научно-практическая конференция для студентов и учащейся молодежи «Прогрессивные технологии и экономика в машиностроении». Секция 8. Гуманитарные проблемы в науке и технике. Москва. - 2014. P.429

Report on the draft UNWTO Convention on the protection of tourists and the rights and obligations of tourism service providers. CAP/CSA29/7_Draft Convention Protection of tourists available at www.cf.cdn.unwto.org (last seen date 09.08.2018)

3-BOB. XALQARO TURIZM HUQUQINING SUBYEKTLARI. BIRLASHGAN MILLATLAR BUTUNJAHON TURIZM TASHKILOTI (UNWTO).

3.1. Xalqaro turizm huquqining subyektlari sifatida xalqaro tashkilotlarning huquqiy maqomi

Xalqaro turizm huquqi subyektlari xalqaro ommaviy huquqning an'anaviy subyektlari kabi davlatlar va xalqaro tashkilotlar hisoblanadi. Xalqaro tashkilotlar ikki asosiy toifaga bo'linadi:

- universal tashkilotlar;
- mintaqaviy tashkilotlar.

Universal tashkilotlar qatoriga Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va Butunjahon turizm tashkiloti kiradi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti 1945 yilda tashkil topgan va o'sha yili San-Fransisko konferensiyasida ishtirok etgan davlatlar tomonidan qabul qilingan BMT Nizomi asosida faoliyat yuritadi. Ushbu yirik xalqaro tashkilot ko'p funksiyalarni bajarishdan tashqari, turizm va xalqaro sayohatlar sohasidagi davlatlar va milliy turizm tashkilotlari ma'muriyatlari faoliyatini muvofiqlashtiruvchisi hisoblanadi.

BMT doirasida xalqaro turizmni huquqiy tartibga solish bo'yicha asosiy xalqaro konvensiyalar ishlab chiqildi va qabul qilindi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti turizm bo'yicha mutaxassislar tayyorlash va xalqaro turizm sohasida statistik uslublarni ishlab chiqish bo'yicha bir qator xalqaro seminar va kollokviumlar tashkil qildi.

Bunday muvofiqlashtirishning samarali shakllaridan biri bu xalqaro konferensiyalar va uchrashuvlarning o'tkazilishi bo'lib, unda turizm sohasida xalqaro hamkorlik bo'yicha turli tavsiyalarni o'z ichiga olgan hujjatlar muhokama qilinadi va qabul qilinadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining qabul qilingan rezolyutsiyalari quyidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat:

- turistik rasmiyatchiliklarni soddalashtirish;
- xorijiy sayyohlarning holatini huquqiy tartibga solish;

- sayyohlarning va ularning mulklarining xavfsizligini ta'minlash;

- xalqaro turizm sohasidagi texnik hamkorlik, shuningdek turizm sohasidagi davlatlararo hamkorlikning bir qator boshqa jihatlaridan iborat.

2005 yil sentyabr oyida Nyu-Yorkda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi doirasida qabul qilingan va STEP (Qashshoqlikni bartaraf etish uchun barqaror turizm) ni qo'llab-quvvatlashga chaqirilgan "Mingyillik rivojlanish maqsadlariga erishish uchun turizmdan foydalanish to'g'risida"gi Deklaratsiya BMTning mazkur sohani tartibga solishdagi so'nggi hujjatlaridan biri hisoblanadi. Turizm sohasidagi davlatlar faoliyatini muvofiqlashtirishning xalqaro-huquqiy mexanizmi, uning tashkiliy tuzilmasi masalalari BMT Bosh Assambleyasi sessiyalari hujjatlarida doimiy ravishda o'z aksini topmoqda. Tinchlikni saqlashning muhim jihati xalqaro munosabatlarning o'zgaruvchan sharoitlariga muvofiq zamonaviy xalqaro huquq normalari va tamoyillarini doimiy, batafsil ishlab chiqishdir.

Xalqaro turizmni huquqiy tartibga solishda BMTning turizmni rivojlantirish bo'yicha ixtisoslashtirilgan xalqaro diplomatik konferensiyalarni chaqirish tashabbusi bilan chiqqan BMTning Iqtisodiy va Ijtimoiy Kengashi (ECOSOC) muhim rol o'ynaydi. Mazkur Kengash tashabbusi bilan Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bojxona rasmiylashtiruvchi bo'yicha konferensiyasi (1954), Rimda Turizm va sayohatlar bo'yicha BMT konferensiyasi (1963) chaqirilgan.

Jahon turizmni huquqiy tartibga solish, shuningdek, ushbu masalada davlatlarning milliy qonunchiligini BMTda o'rganish nafaqat uning asosiy organlari, balki mintaqaviy turizmni rivojlantirish muammolari bilan shug'ullanuvchi BMTning sho'ba, birinchi navbatda iqtisodiy komissiyalarining faoliyati hisoblanadi.

ECOSOC doirasida Statistik komissiyaning faoliyatiga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Turistik statistikaning standart ta'riflari va tasniflarini ishlab chiqish bilan bir qatorda, uning faoliyat sohasi ham ta'riflar va atamalarni standartlashtirish (xususan, vaqtincha tashrif buyuruvchi, sayyoh, ekskursionist atamalari), tasniflarni birlashtirish, rivojlantirish bo'yicha qarorlarni qabul qilish

hamda turizm statistikasini yagona metodologiyasini ishlab chiqish va boshqalarni o'z ichiga oladi. Xususan, ECOSOC statistika komissiyasi xalqaro turizm statistikasi bo'yicha ko'rsatmalar loyihalarini ishlab chiqdi va qabul qildi.

Navbatdagi tashkilot - bu *Yevropa Iqtisodiy Komissiyasi (YIK)*. Turli xil qo'mitalar va boshqa YIKning yordamchi organlarining keng tizimi turizm faoliyatining o'ziga xos muammolarini, shu jumladan turizm xizmatlarini rivojlantirish va takomillashtirish masalalarini muhokama qiladi; operatsiyalarning joriy nazoratini, turli xil turizm bozorlaridagi o'zgarishlarni maxsus o'rganishni va tahlilini tashkil etish; turizmni rivojlantirish uchun moliyaviy rag'batlantirish; aviakompaniyalar, transport va yo'l kompaniyalari va turistik xizmat ko'rsatuvchi agentliklarning faoliyatini boshqarish va siyosatini shakllantirish; chet eldan mamlakatga kiradigan va undan chiqib ketuvchi turistlarga nisbatan bojxona rasmiylashtiruvini amalga oshiradi. Shuningdek, YIK sayyohlik statistikasini ishlab chiqish bilan ham shug'ullanadi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotida xalqaro turizm bilan bog'liq qator mintaqaviy komissiyalar mavjud.

Lotin Amerikasi va Karib dengizi uchun iqtisodiy komissiya (ECLAC). Mintaqadagi xalqaro turizmning iqtisodiy jihatlarini o'rganish faoliyati ham uning vakolatlari jumlasiga kiritiladi. ECLAC bir qator tegishli tadqiqotlarni amalga oshirgan bo'lib, shu jumladan umumiy siyosatni ishlab chiqish va xalqaro turizmni rivojlantirishda mintaqaviy dasturni yaratish, turizm sanoatiga investitsiyalar jalb etish va davlatlarga texnik yordamga bo'lgan ehtiyojni o'rganish, tashqi turizmni rivojlantirish uchun mintaqadagi davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni muvofiqlashtiradi.

G'arbiy Osiyo uchun iqtisodiy komissiya (ECWA). U mintaqa mamlakatlaridagi tashqi sayyohlik siyosati, turistik material bazasini yanada rivojlantirish, xalqaro turizm statistikasi va boshqa ko'plab muhim tadqiqotlarni amalga oshiradi.

Osiyo va Tinch okeani iqtisodiy va ijtimoiy komissiyasi (ESCAP). Ushbu komissiya mintaqa davlatlariga xalqaro turistik aloqalarni rivojlantirish bo'yicha

milliy dasturlarni ishlab chiqish, bojxona rasmiylashtiruvi va turistik qatnovlarini amalga oshirishda mamlakatlarda turistlar harakati cheklovlarini bartaraf etish choralarini muntazam ravishda ishlab chiqish bo'yicha texnik va maslahat xizmatlarini ko'rsatishni tashkil qiladi.

Afrika uchun iqtisodiy komissiya (ECA). Komissiya o'z faoliyatida amaliy va tashkiliy, shuningdek tadqiqot yo'nalishlari bo'yicha mintaqada xalqaro turizmni rivojlantirish muammolarini hal etishda markaziy o'rinni egallaydi. Komissiya mintaqada xalqaro turizm statistikasining yagona tizimini yaratish, davlatlararo turistik munosabatlarni huquqiy tartibga solish sohasidagi qonun hujjatlarini birlashtirish, mintaqalararo davlatlararo hamkorlikni tashkil etish va boshqalar bo'yicha muhim ishlarni amalga oshirdi.

Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT), Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (YUNESCO), Xalqaro dengiz tashkiloti (XDT) va ko'plab hukumatlararo va nohukumat tashkilotlarining faoliyatining muayyan jihatlari ham turizmga bilvosita bog'liq. Xalqaro dengiz tashkiloti, Fuqaro aviatsiyasi tashkiloti (IKAO) va boshqalar turizmning uyg'un rivojlanishiga muhim hissa qo'shmoqda.

3.2. Butunjahon turizm tashkiloti (UNWTO) - Xalqaro turizm huquqining subyekti

Xalqaro turizmning yetakchi mavqe'li hamda muhim tashkiloti bu – ***Birlashgan Millatlar Butunjahon Turizm Tashkiloti*** (BTT, 2005 yildan beri BMBTT (UNWTO)) deb yuritiladi. Butunjahon sayyohlik tashkiloti 1925 yilda Gaagada rasmiy sayyohlik uyushmalarining xalqaro kongressi sifatida tashkil etilgan. Ikkinchi Jahon Urushidan keyin ushbu tashkilot rasmiy turizm tashkilotlari xalqaro ittifoqi (UITS) deb nomlandi va uning shtab-kvartirasi Jenevaga (Shveysariya) ko'chirildi. Xalqaro ittifoq texnik nodavlat tashkiloti bo'lib, uning faoliyatining boshida 109 milliy sayyohlik tashkiloti (NTO) va 88 assotsiatsiyalangan a'zolar, shu jumladan xususiy va jamoat guruhlari vakillari bo'lgan.

Turizm rivojlanib, zamonaviy hayotning ajralmas qismiga aylanib borgan sari uning xalqaro ahamiyati oshib bordi va milliy hukumatlar tobora muhim rol o'ynay boshladilar - ularning faoliyati infratuzilmadan tortib to tartibga solish funksiyalarigacha ko'plab muammolarni qamrab oldi. 60-yillarning o'rtalariga kelib, turizmni rivojlantirish va fuqarolarning harakatini tartibga solishga qaratilgan hukumatlararo mexanizmining ishlashini, turizm siyosati va turizmning ta'sirini ta'minlashi mumkin bo'lgan yanada samarali vositani yaratish zarurligi ma'lum bo'ldi.

1967 yilda Xalqaro rasmiy sayyohlik tashkilotlari ittifoqi a'zolari uni sayyohlik bilan bog'liq barcha masalalarni global miqyosda hal qilishga vakolatli hukumatlararo organga aylantirishga va boshqa vakolatli tashkilotlar, ayniqsa Birlashgan Millatlar Tashkiloti tizimining a'zolari bilan hamkorlik qilishga chaqirdi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST), YUNESCO va Xalqaro fuqaro aviatsiyasi tashkiloti (IKAO) shular jumlasidandir.

1969 yil dekabr oyida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh Assambleyasi BMTning amaldagi mexanizmini amalga oshirishda turizmni rasmiylashtirgan Xalqaro rasmiy turistik tashkilotlari ittifoqining turizm sohasidagi hal qiluvchi va markaziy rolini tan olgan tegishli Rezolyutsiyani qabul qildi. Ushbu rezolyutsiyaga binoan 1974 yil may oyida Butunjahon Turizm Tashkiloti (BTT)ning me'yoriy hujjatlari sayyohlik tashkilotlari Xalqaro ittifoqiga a'zo bo'lgan rasmiy davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilindi.

Shunday qilib, sayyohlik tashkilotlari Xalqaro Ittifoqi Butunjahon turizm tashkilotiga aylantirildi, uning birinchi Bosh Assambleyasi 1975 yil may oyida Madridda bo'lib o'tdi. Tashkilotning Kotibiyati 1976 yil boshida Madridda ushbu tashkilotning taklifiga binoan joylashtirildi. Shtab binosi Ispaniya hukumati tomonidan taqdim etildi. Bu muhim hujjat 1975 yil 1-avgustda imzolangan Xelsinki bitimi bo'lib, shuni ta'kidlash kerakki, ushbu hujjat Butunjahon turizm tashkilotini tuzish uchun asos bo'ldi. Butunjahon turistik tashkiloti (BTT) 1975 yil 2-yanvarda

Xalqaro sayyohlik tashkilotlari rasmiy ittifoqi (IUOTO) qayta tashkil etilishi natijasida faoliyatini yuritgan. Xorijiy olimlarning fikriga ko'ra, ushbu tashkilot

xalqaro ommaviy huquq bo'yicha Birlashgan Millatlar Tashkiloti va uning ixtisoslashgan muassasalari singari huquqiy xarakterga ega.

Manila deklaratsiyasida mazkur tashkilotning turizm sohasidagi hamkorligi muhimligi ta'kidlanib, mazkur sohadagi xalqaro hamkorlik xalqlarning o'ziga xos xususiyatlari va alohida davlatlarning asosiy manfaatlariga rioya qilinishi zarurligi ta'kidlandi. Shu munosabat bilan Jahon turistik tashkilotining kontseptual va uyg'unlashtiruvchi organ sifatidagi markaziy va hal qiluvchi roli ayon. Xususan, tashkilotning asosiy maqsadi - iqtisodiy rivojlanish, xalqaro hamjihatlik, tinchlik, farovonlik va umumbashariy hurmat, shuningdek inson irqi, jinsi, tili va dinidan qat'i nazar inson huquqlari va asosiy erkinliklariga hurmat bilan hissa qo'shish orqali turizmni rivojlantirishdan iborat. Ushbu maqsadlarga erishish uchun tashkilot tegishli choralarni ko'radi.

Yuqorida qayd etilgan maqsadlarni BMBTTning tarkibiga kirmasdan turib amalga oshirish mushkuldir. U turli qit'alar uchun oltita mintaqaviy tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan keng tarmoqqa ega.

1975 yil 2 yanvarda kuchga kirgan BMBTTning Nizomiga muvofiq tashkilotning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- turistlarni almashish va ro'yxatdan o'tkazishni soddalashtirish; Ushbu funksiya yillik va oylik statistik barometrlarni nashr etish orqali ishlab chiqilgan.
- turizm sohasini, shu jumladan favqulodda vaziyatlarda (epidemiya, tabiiy ofatlar va boshqalar) davrida huquqiy tartibga solishni muvofiqlashtirish;
- turizm sohasida manfaatdor tomonlar o'rtasida davlat siyosatini ishlab chiqishda ko'maklashish.

1976 yilda BTT Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturining (UNDP) ijrochi agenti maqomini oldi va 1977 yilda BTT va BMTning o'rtasida rasmiy shartnoma imzolandi. 2003 yilda BTT Birlashgan Millatlar Tashkilotining ixtisoslashgan muassasasi maqomini oldi va shu tariqa xalqaro turizmga o'zining yetakchi rolini tasdiqladi.

2003 yilda BTTning Birlashgan Millatlar Tashkilotining ixtisoslashgan tashkilotiga aylantirilishi uni BMT tizimining to'laqonli tashkilotiga aylantirdi.

Hozirgi vaqtda BTT xususiy turizm sohasi uchun ochiq bo'lgan yagona hukumatlararo tashkilotdir (xususiy sayyohlik agentliklari).

2005 yilda Butunjahon turizm tashkilotiga 145 ta mamlakat, 7 ta hudud va 300 ga yaqin assotsiyalashgan - a'zolar xususiy sektor korxonalar, o'quv muassasalari, turizm assotsiatsiyalari va mahalliy turizm ma'muriyatlarini o'z ichiga oldi.

BTTning ishchi organlari quyidagilar:

- Bosh assambleya;
- Ijroiya kengash;
- Kotibiyat.

BTTning yordamchi organlari:

- Dastur qo'mitasi;
- Byudjet va moliya qo'mitasi;
- Turizmni barqaror rivojlantirish qo'mitasi;
- Sifatni va savdoni qo'llab-quvvatlash qo'mitasi;
- Turizmni statistika va makroiqtisodiy tahlil qo'mitasi;
- Bozor tadqiqotlari va turizmni rivojlantirish qo'mitasi;
- Sho'ba a'zolarining arizalarini ko'rib chiqish bo'yicha subqo'mita;
- Jahon turizmi bo'yicha etika qo'mitasi.

BTTning oliy organi Bosh assambleya hisoblanadi. U tashkilot vakolatiga kiradigan har qanday masala bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishi mumkin. Assambleya ikki yilda bir marta chaqirilib, tashkilotning byudjeti va uning ish dasturini, shuningdek turizm sohasidagi dolzarb masalalarni muhokama qiladi. Har to'rt yilda Bosh assambleya Tashkilotning Bosh kotibini saylaydi. Bosh assambleya ovoz berish bo'yicha delegatlardan to'liq va assotsiatsiyalangan a'zolar tarkibiga kiradi. Sho'ba a'zolari va boshqa xalqaro tashkilotlarning vakillari Assambleyada kuzatuvchi sifatida ishtirok etadilar.

BTTning boshqaruv organi bu ijroiya kengashdir. Kengash tashkilotning ish dasturini belgilangan byudjetga muvofiq amalga oshirishi uchun javobgardir. Ijroiya kengashi yiliga ikki marta yig'iladi. Ushbu organ 29 a'zodan iborat bo'lib, ular Bosh

assambleya tomonidan har beshta to'laqonli a'zolar Kengashidagi bitta o'rin asosida saylanadi. BTTning qarorgohi joylashgan mamlakat sifatida Ispaniya Ijroiya kengashida doimiy ravishda bitta o'ringa ega. Uyushgan va sho'ba a'zolar Ijroiya kengash ishida kuzatuvchi sifatida ishtirok etadilar.

BTTda oltita mintaqaviy komissiya mavjud: Afrika, Amerika, Yaqin Sharq, Sharqiy Osiyo va Tinch okeani, Yevropa va Janubiy Osiyo. Komissiyalar yiliga kamida bir marta majlislar o'tkazadilar va tegishli mintaqadagi barcha to'liq va assotsiatsiyalangan a'zoldan iborat bo'ladi. Komissiyaning ishida mintaqadagi filial a'zolari kuzatuvchi sifatida qatnashadilar.

BTTning barcha a'zolari quyidagi toifalarga bo'lingan (Nizomning 4-moddasi):

- a) To'liq a'zolar;
- b) Assotsiyalashgan a'zolar.

Sheriklik maqomiga ega a'zolarning Ustavdagi holati muddatidan avvalroq chiqarib tashlandi (BTTning 16-sessiyasi doirasida Ustavga o'zgartirishlar kiritildi). Assotsiatsiyaga a'zo maqomiga ega bo'lgan, 2005 yil 29 noyabrda qabul qilingan Ustavga kiritilgan tuzatishlar kuchga kirgunga qadar, assotsiatsiyalashgan a'zolari toifasi berildi. Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, BTTda xususiy sektor korxonalari, o'quv muassasalari, turizm uyushmalari va mahalliy turizm ma'muriyatlarining 300ga yaqin a'zo a'zolari qatnashmoqda.

To'liq a'zo maqomiga Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a'zo bo'lgan barcha suveren davlatlar ega. Nizomning amaldagi tahririga binoan Tashkilotga assotsiatsiyaviy a'zolik hukumatlararo va nodavlat tashkilotlari, hududiy bo'linmalarga qarashli siyosiy bo'lmagan turizmni boshqarish organlari, kasbiy, kasaba uyushmasi, universitet va ta'lim tashkilotlari, ixtisoslashgan tashkilotlar, kasbiy tayyorgarlik va ilmiy tadqiqotlar, shuningdek faoliyati tashkilot maqsadlari bilan bog'liq yoki uning vakolat doirasi bilan bog'liq bo'lgan tijorat korxonalari va birlashmalari uchun ochiqdir.

BTT Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va rivojlanish bo'yicha konferensiyasi (UNCTAD) va Jahon savdo tashkiloti (WTO) bilan yaqin hamkorlik

qiladi. Shunday qilib, bunday hamkorlikning yo'nalishlaridan biri bu davlat va xususiy sektor a'zolariga barqaror turizmni rivojlantirish va qashshoqlikni tugatishga hissa sifatida maqsadlari, standartlari va tadbirlarini aniqlash va amalga oshirishda yordam berish dasturini ishlab chiqish va amalga oshirishdir.

Ushbu dastur quyidagi aniq ish yo'nalishlarini o'z ichiga oladi:

- turizm xizmatlari, shu jumladan turizm bozorlariga kirish, raqobat va globallashtirish;

- sog'liq va xavfsizlik;

- sifat standartlarini saqlash, uyg'unlashtirish va tan olish.

BTTning maqsadi, Xizmatlar savdosi to'g'risidagi Bosh kelishuv (GATS) qoidalarini va shartnomalarga a'zo mamlakatlarga, rivojlanayotgan, ayniqsa, kam rivojlangan davlatlarga to'g'ri savdo siyosatini qabul qilish va amalga oshirishga yordam beradigan va xizmat ko'rsatish sohasidagi turistik xizmatlarning savdosini erkinlashtirish bo'yicha chora-tadbirlar bilan bog'lashdan iborat.

BTTning standartlashtirish bo'yicha faoliyatiga murojaat qilaylik. Yuqorida aytib o'tilganidek, 2005 yildan boshlab BTT uchun BMBTT qisqartmasi (UNWTO) yaratildi.

BTTdan tashqari, ijtimoiy turizmni rivojlantirishda 1963 yilda Bryusselda tashkil etilgan Xalqaro ijtimoiy turizm byurosi (IBST) muhim o'rin tutadi. U ijtimoiy turizm bilan shug'ullanadigan milliy turistik tashkilotlarni birlashtiradi. 1972 yilda Vena shahrida bo'lib o'tgan Bosh Assambleyada qabul qilingan ushbu tashkilotning ustavi ijtimoiy turizmning asosiy tamoyillarini qamrab oldi. Ushbu tamoyillar keyinchalik BTTning Manila deklaratsiyasida hamda 1980 va 1982 yillarda qabul qilingan BTTning Akapulko Xartiyasida o'z aksini topgan. Yuqorida keltirilgan deklaratsiyalar va nizomlarning tamoyillari sog'liqni saqlash turizmida ham qo'llaniladi.

1996 yilda Xalqaro Ijtimoiy Turizm Byurosining Bosh Assambleyasi Turizmning ijtimoiy ta'siri to'g'risida Monreal deklaratsiyasini qabul qildi (Monreal, Kanada, 1996). Unda ijtimoiy turizmning asosiy maqsadi hamma uchun turistik ta'tillarning mavjudligini ta'minlash zarurligi belgilab qo'yilgan, jumladan,

oilalar, yoshlar va qariyalar turizmiga taaluqlidir. Deklaratsiyada ijtimoiy turizmni aniqlash mezonlari belgilangan. Turizmning ijtimoiy ta'siriga oid Manila deklaratsiyasi Butunjahon turizm rahbarlari konferensiyasi tomonidan Manila, Filippinda, 1997 yil 22 mayda qabul qilingan.

Yuqoridagi tashkilotlar bilan bir qatorda turizm bilan bog'liq boshqa xalqaro tashkilotlar ham mavjud. Masalan, biz quyidagilarni ajratishimiz mumkin:

- Xalqaro havo transporti assotsiatsiyasi (IATA);
- Xalqaro fuqaro aviatsiyasi tashkiloti (IKAO).

Umuman olganda, bu xalqaro huquq sohasi mutaxassislari ta'kidlagan zamonaviy tendensiya sifatida ta'kidlash kerakki, davlatlararo qonun ijodkorligi sohasidagi o'zaro munosabatlar zamirida nodavlat tuzilmalarining o'ziga xos yo'nalishlari tobora mustahkamlanib bormoqda. Bu, shuningdek, turizm sohasidagi standartlashtirish, turistik xizmatlarning xalqaro bozorini tartibga solish va boshqa masalalarga ham taalluqlidir. Bir tomondan, bu norma kontsepsiyasini kengaytirishning hozirgi umumiy jarayonini aks ettiradi, boshqa tomondan, bu ishonch bilan. ko'pincha malakali tavsiyalar deb ataladigan holatlar nafaqat bozor munosabatlarining ayrim sohalarida samarali, balki tartibga solishning yagona maqbul usuli ekanligini ko'rsatadi.

Demak, bugungi kunda rivojlangan demokratiyaga ega davlatlar o'rtasidagi xalqaro munosabatlar davlatning vakillik organlari tomonidan vositachilik qilinadi, chunki ular bevosita amalga oshiriladi.

3.3. Mintaqaviy xalqaro tashkilotlar va birlashmalar

Mintaqaviy xalqaro tashkilotlar tarkibiga muayyan hududlarda faoliyat yuritadigan tashkilotlar, uyushmalar va birlashmalar kiradi. Quyidagi mintaqaviy tashkilotlar farqlanadi:

- ASEANga a'zo davlatlar Turizm uyushmasi hamda Osiyo va Tinch okeani mintaqasi (Osiyo Tinch okeani) turizm uyushmasi (TATA);
- Afrikada turizmni rivojlantirish tashkiloti (Afrika mintaqasi);

- Umumiy bozor turistik uyushmasi (Yevropa mintaqasi);
- Yevropa sayyohlik tarmog'i (European Travel Network) - 250 ta mustaqil sayyohlik agentliklarining global konsorsiumi;
- Transmilliy uyushmalar va birlashmalar (Ispaniya-Luso-Amerika-Filippin turizm bo'yicha assambleyasi);
- Butunjahon turizm va sayohatlar kengashi (WTTC) aviatsiya, yuk tashish, xalqaro mehmonxonalar assotsiatsiyalari sohasidagi 60 dan ortiq kompaniyalarni o'z ichiga olgan tashkilotdir.

Yevropa Kengashida turizmni rivojlantirish bo'yicha subqo'mita tuzilgan; Yevropa Komissiyasida shunga o'xshash tuzilma mavjud (Yevropa Sayyohlik Komissiyasi (ETC)).

Turizm bozorida professional ishtirokchilar odatda maslahat kengashlari - turizm kengashlari tomonidan taqdim etiladigan professional notijorat assotsiatsiyalarini tashkil etishgan. Xalqaro miqyosda ular nodavlat ixtisoslashgan xalqaro tashkilotlarga birlashtirilgan:

- Jahon turizm agentliklari va turoperatorlari assotsiatsiyasi (WATA);
- Sayyohlik agentliklarining xalqaro kengashi (ICTA);
- Umumjahon sayyohlik agentliklari uyushmalari federatsiyasi (UFTAA);
- Xalqaro mehmonxonalar va restoranlar assotsiatsiyasi (MAOR);
- Dengiz sayyohlik kompaniyalari xalqaro kengashi (ICSCM).

Ushbu tashkilotlarning vazifalari ilmiy markazlarda turizm siyosatini birgalikda ishlab chiqish va xalqaro tashkilotlarda ularning manfaatlarini faol qo'llab-quvvatlashdan iborat.

1993 yil 23-dekabrda MDH mamlakatlari turizm sohasida Shartnoma tuzildi (Turizm sohasida hamkorlik to'g'risidagi bitim (Ashxobod, 23-dekabr, 1993 yil). Shartnoma MDH doirasida hamkorlikni mustahkamlashning quyidagi yo'nalishlarini ko'zda tutadi: turizm sohasidagi ishbilarmonlik aloqalarini rivojlantirish, chegara va bojxona rasmiyatchiligini soddalashtirish, sayyohlik sohasidagi almashinuvlar, kadrlar tayyorlashga ko'maklashish va xalqaro tashkilotlar, shu jumladan BTT doirasida hamkorlikni muvofiqlashtirish.

Shartnoma bo'yicha tomonlar umumiy turistik makonni shakllantirishga, turizm sohasidagi me'yoriy hujjatlarni uyg'unlashtirishga, shuningdek an'anaviy va yangi sayyohlik yo'nalishlarini tiklash, ijtimoiy turizmni kengaytirish, chegaralarni, bojxona hamda boshqa rasmiyatchiliklarni soddalashtirish, qabul qiluvchi mamlakatda turistlarning ijtimoiy xavfsizligi va shaxsiy xavfsizligini ta'minlash bo'yicha kelishilgan choralarni ko'rishga ahdlashganlar. (Hujjatning 2,3,4-moddalari).

1994 yil sentyabr oyida MDH davlatlari rahbarlarining qaroriga binoan 1993 yil 23 dekabrda Turizm to'g'risidagi bitim bo'yicha davlatlar majburiyatlarini bajarish uchun MDH davlatlari Turizm Kengashi tuzildi. Turizm sohasida hamkorlik to'g'risidagi Bitimga a'zo davlatlar (Moskva, 1994 yil 9 sentyabr). Kengashning asosiy vazifasi turizm sohasida teng huquqli va o'zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirishni davlat idoralari, milliy va mintaqaviy turistik uyushmalar, jamiyatlar, firmalar, korxonalar va xalqaro turizm tashkilotlari orqali rivojlantirishdir.

Kengash Yevrosiyo turistik tashkilotlar assotsiatsiyasining prezidentidan iborat bo'lib, u ushbu shartnomaga a'zo davlatlarning ko'pgina milliy va mintaqaviy turizm tashkilotlarini birlashtiradi. Kengash ushbu shartnomaga a'zo davlatlarning turizmni boshqarish bo'yicha davlat organlarining teng sonli vakillaridan tashkil topgan. Shuningdek, Kengash ishida boshqa turistik birlashmalarning vakillari kuzatuvchi sifatida ishtirok etishlari mumkin. Ularning ishtiroki to'g'risidagi qaror Kengash tomonidan qabul qilinadi.

Kengash yig'ilishlari kamida ikki yilda bir marta o'tkaziladi va agar unda a'zolarning kamida uchdan ikki qismi qatnashsa haqiqiy hisoblanadi. Lozim bo'lgan hollarda, Kengash o'z a'zolari orasidan boshqa tashkilotlarning ekspertlarini jalb qilgan holda komissiyalar va ishchi guruhlar tuzishi mumkin.

MDHga a'zo davlatlarning parlamentlararo assambleyasi faol mintaqaviy rol o'ynaydi. 1994 yil 29 oktyabrda qabul qilingan "MDHga a'zo davlatlarning turizm sohasidagi hamkorligining asosiy tamoyillari to'g'risida" gi farmonida turizm sohasidagi huquqiy mexanizm va asosiy tamoyillar asoslari bayon etilgan. 1997 yil

29 mayda MDH Parlamentlararo Assambleyasi MDHga a'zo davlatlar o'rtasida turistik aloqalarni rivojlantirish bo'yicha davlatlararo maqsadli dasturini qabul qildi.

Nazorat uchun vazifa:

1. Siz ikkita guruhga bo'lishingiz kerak: A guruhi (hukumatlararo tashkilot) va B guruhi (nodavlat tashkilot (NNT));

2. A guruhi (hukumatlararo tashkilot):

Sizning vazifangiz BMBTT (UNWTO'ning Markaziy Osiyo bo'yicha Mintaqaviy komissiyasini tuzish. Guruh:

- huquqiy hujjatlar qabul qilishi lozim;
- ushbu tashkilotning institutsional qurilishini tashkillashtirishi lozim;
- ushbu tashkilotning ishlashini ta'minlash;
- Komissiya a'zolarining ishlash jarayonini namoyish qilish (masalan:

UNWTO bir tomondan - Markaziy Osiyoning besh mamlakati boshqasi) va hokazo.

3. B guruhi (NNT):

• Sizning vazifangiz - Markaziy Osiyo davlatlarining turistik tashkiloti (yoki turoperatorlari) uyushmasini tashkil etish;

- huquqiy hujjatlar qabul qilish;
- ushbu tashkilotning institutsional qurilishini tashkillashtirish;
- ushbu tashkilotning funksional faoliyatini tashkil etish;
- nodavlat notijorat tashkilotlarini uning a'zolari va boshqalar tomonidan

ishlab chiqish jarayonini namoyish etish.

- siz ushbu NNTning boshqa NNT bilan hamkorligini qamrab olishingiz ham

mumkin.

Adabiyotlar:

Устав Всемирной Туристской Организации (ВТО) (Мехико, 27 сентября 1970 г.)

Глобальный этический кодекс туризма. Принят резолюцией генеральной ассамблеи ВТО на 13 сессии. г.Сантьяго (Чили), 27 сентября - 1 октября 1999 года // www.world-tourism.org/ruso/pdf/GA13_resolutions.pdf

Манильская декларация по мировому туризму от 10 октября 1980 г. Принята Всемирной конференцией по туризму, проходившей в Маниле (Филиппины) с 27 сентября по 10 октября 1980 года // Вахмистров В.П.,

Вахмистрова С.И. Правовое обеспечение туризма, «Изд-во Михайлова». - 2005.

4-BOB. YEVIROPA TURIZM HUQUQI

4.1. Yevropa Ittifoqida turizmni tartibga solishning huquqiy asoslari

Uch yuz yetmish million fuqarolarni birlashtirgan Yevropa Ittifoqi mamlakatlari xalqaro sayyohlik bozoridagi eng muhim iste'molchi hisoblanadi. Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlarning har bir fuqarosi xarajatlarining qariyb 9 foizi turizmga to'g'ri keladi. Ikki millionga yaqin korxonalar turizm bilan bog'liq xizmatlarni ko'rsatadi va to'qqiz milliondan ortiq odamlarni ish bilan ta'minlaydi. Bu Yevropa Ittifoqidagi umumiy ish bilan bandlikning 4,2 foizini va yalpi ichki mahsulot (YalM) ning taxminiy qiymatining 6 foizini tashkil etadi.

Yevropa Ittifoqi institutlari tomonidan turizm sohasini bevosita yoki bilvosita tartibga soluvchi ko'plab Yevropa qonun normalari qabul qilindi. Turizmni tartibga solishda Yevropa Komissiyasi alohida rol o'ynaydi, u Yevropa Ittifoqi uchun turizmning muhimligini va uning boshqa yo'nalishlar bilan aloqalarini ta'kidlab, jamoatchilik faoliyati, Yevropa Ittifoqining turistik rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadigan turli siyosatlardagi faoliyatini tahlil qiladi.

Yevropa qonunchiligi bilan turizm sohasini tartibga solish bir necha bosqichlardan o'tgan. XX asrning 60-70-yillarida Yevropa Iqtisodiy Hamjamiyati faoliyatida turistik muammolarning «kengayishi» kuzatila boshlandi. Yevropa Iqtisodiy Kengashining mazkur faoliyatiga turizmga bilvosita ta'sir ko'rsatadigan sanitariya me'yorlari, ekologiya, iste'molchilar huquqlari, transport va boshqalar kabi tartibga solish masalalari ta'sir ko'rsatdi. Hamjamiyat turizm sohasida, viza rasmiylashtirilishini soddalashtirish, sayyohlar xavfsizligini oshirish, ularni adolatsiz reklamalardan himoya qilish, soliq siyosatini uyg'unlashtirish, sohadagi mutaxassislarning malakasi va diplomlarini o'zaro tan olish sohasida bir qator tadbirlarni belgilab berdi. Turizm, «yuqori» mavsumda sayyohlik sohasidagi yukni yengillashtirish uchun ta'til davrlarini ajratish, shuningdek mintaqaviy turizmni rivojlantirish kabilar ham shular jumlasidan hisoblanadi. Shu bilan birga, Hamjamiyat doirasidagi turizmni me'yoriy qo'llab-quvvatlash masalalari turistik faoliyat ehtiyojlariga to'liq javob bermaydi. Turizmni tartibga solishni boshqa

siyosat bilan muvofiqlashtiruvchi muammolar mavjud edi: Yevropa hamjamiyati sayyohlarning iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, ommaviy turizmning atrof-muhitga ta'siri, turistik xizmatlarni ko'rsatish qoidalari va boshqa masalalarning huquqiy tartibga solinishi aniq belgilanmagan edi. Turizm hanuzgacha hamjamiyatning qo'shimcha chora-tadbirlari mavzusidir, chunki Yevropa Ittifoqining siyosati sifatida turizm to'g'risidagi maxsus Reglament Yevropaning asosiy qonunlariga kiritilishi a'zo davlatlar uchun nomaqbul bo'lib qolmoqda.

Turizm Yevropa hamjamiyatining mustaqil siyosatiga kiritilmaydi. Turizm Yevropa qonunchiligi normalarini tartibga solish doirasi sifatida turar joy, transport, ovqatlanish, diqqatga sazovor joylar va hokazolarni o'z ichiga oladi, shuning uchun hamjamiyatning boshqa siyosatini amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlar turizmga (iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, atrof-muhit, soliqqa tortish va boshqalar) kiradi.

Shunday qilib, turizm Yevropa Ittifoqi qonuni bilan bilvosita Yevropaning boshqa turizm siyosati orqali tartibga solinadi, Yevropaning turizmga nisbatan «qo'shimcha choralar» to'g'risidagi normalar qo'llaniladi. Turizm sohasiga ta'sir ko'rsatishning asosiy vositasi «yumshoq huquq»dir (xususan, Yevropa Ittifoqi Komissiyasining aktlari, ular dispozitiv normalar deb hisoblanadi).

Yevropa hamjamiyati / ittifoqining turizm sohasidagi vakolatlarini rivojlantirishda to'rt bosqichni ajratib ko'rsatish mumkin:

Birinchi bosqich 1957 yildan 1982 yilgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Yevropa iqtisodiy hamjamiyatini tuzish bo'yicha 1957 yilgi Shartnoma qabul qilinishi bilan boshlandi. Shartnoma hamjamiyatning turizm sohasidagi vakolatlarni bermadi, balki umumiy ichki bozorni shakllantirish masalalarini hal qildi (biznes, xizmat ko'rsatish erkinligi, soliqqa tortish va boshqalar). Shu vaqt ichida jamoatchilik faoliyati ushbu munosabatlar sohasiga kamdan-kam ta'sir ko'rsatdi, faqat Yevropa Iqtisodiy Kengashining turizmga oid ayrim hujjatlari bilvosita tartibga solingan.

Ikkinchi bosqich 1982 yildan 1992 yilgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Ushbu bosqich Yevropa Komissiyasi tomonidan 1982 yil 1 iyunda «Turizm

sohasidagi asosiy siyosat ko'rsatmalari to'g'risida kommunikellar»ni qabul qilindi, hamda u turli sohalardagi faoliyatni tahlil qildi. Hamjamiyat hujjatlari va qoidalari hamjamiyat «siyosati»ni amalga oshirish vositasi sifatida qo'llaniladi. Shunday qilib, Yevropa iqtisodiy hamjamiyati to'g'risidagi qoidalarda turizm to'g'risida biron bir qoida yoki normalar qayd etilmaganiga qaramay, hamjamiyatning ushbu sohadagi amaliyoti ancha faol bo'lib kelgan. Mazkur faoliyat Rim shartnomasining 235-moddasiga asosan komissiya tomonidan berilgan vakolatlarga asoslangan. Hali ham amalda bo'lib kelayotgan bir qator maxsus kommunitar aktlar o'sha davrda qabul qilingan edi (masalan, 86/664 / YIH-sonli sayyohlik sohasida o'zaro hamkorlik va maslahatlashuv tartibi to'g'risida).

Uchinchi bosqich 1992 yildan 1999 yilgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. U Maastricht shartnomasi bilan Yevropa Ittifoqi to'g'risidagi Shartnoma qabul qilinganidan beri boshlandi. Yevropa hamjamiyati to'g'risidagi shartnomalarga o'zgartishlar kiritildi, unga ko'ra hamjamiyat faoliyati «Turizm sohasidagi tadbirlar (voqealar)» ni o'z ichiga olishi mumkin. Biroq, maqsad baribir amalga oshmasdan qoldi. 1997 yil Amsterdam shartnomasida Yevropa Ittifoqining ta'xis hujjatlariga turizm to'g'risidagi qoidalar kiritilmadi. Hamjamiyat turizm sohasida vakolatlarga ega bo'lmadi.

To'rtinchi qadam Amsterdam shartnomasi (1999) kuchga kirishi bilan boshlandi va Yevropa hamjamiyatining faoliyati o'z vakolat doirasiga «Turizm sohasidagi chora-tadbirlar» ni o'z ichiga olishi murakabligini belgiladi. Biroq shunga qaramasdan, Yevropa Ittifoqi institutlari Yevropa Ittifoqida turizmni samarali tartibga solish bo'yicha yetarli vakolatga ega emaslar. Turizm Yevropa hamjamiyatining «muvoqlashtiruvchi» tadbirlari sohasida saqlanib qolmoqda.

Yevropa Ittifoqi to'g'risidagi shartnomaga va 2007 yilda Yevropa hamjamiyatini tuzish to'g'risidagi Shartnomaga o'zgartirishlar kiritgan Lissabon shartnomasi Yevropa Ittifoqining turizm sohasidagi maxsus vakolatlari uchun ta'minlanmagan. Yevropa Ittifoqining turizm sohasidagi vakolat darajasi statikdir.

Shu bilan birgalikda Yevropa Ittifoqi turizm sohasida juda ko'p sonli hujjatlarni qabul qilgan. Qabul qilingan hujjatlar orasida "yumshoq huquq"

normalari miqdoriy jihatdan ustun bo'lib, ular qonuniy jihatdan majburiy emas. Bugungi kunda Yevropaning qonunlari bilan turizmni tartibga solish Yevropa Ittifoqining Lissabon strategiyasining uchta elementiga asoslanadi, ular: raqobatbardoshlik, barqaror rivojlanish va sayyohlarning manfaatlari himoya etilishi hisoblanadi. 1957 yildan boshlab Yevropa Ittifoqini tuzish to'g'risidagi Shartnomada (3 (i) modda) turizm sohasidagi faoliyat Yevropa Ittifoqining "faoliyat yo'nalishlaridan" biri deb nomlangan va hamjamiyatga tegishli vakolatlar berilgan. Ushbu me'yorlar asosida Hamjamiyat turizm sohasida turli xil ishlarni amalga oshirdi.

Yevropa Ittifoqi ushbu sohada muvofiqlashtiruvchi choralarni ko'rish vakolatiga ega (Yevropa hamjamiyati to'g'risidagi shartnomaning 3-moddasi 1-qismiga binoan) va shu bois u faqat dasturlarni ishlab chiqishi, standartlarni tavsiya qilishi mumkin. Bundan tashqari, odatda turizm bo'yicha universal hujjatlar tavsiyalar xarakteriga ega, ammo davlatlar o'zlarning manfaatlari uchun ularga rioya etadilar.

Yevropa Ittifoqining asosiy bitimlari xalqaro shartnomalarni imzolash uchun turli xil tartiblarni qabul qildi. Barcha xalqaro shartnomalar Yevropa Ittifoqi muzokaralari asosida Kengash tomonidan berilgan mandatga ko'ra tuziladi va Qo'mita qarori bilan tasdiqlanadi. Biroq, Yevropa Ittifoqi nomidan muassasa bilan muzokaralar olib borishda farqlar mavjud, Kengash xalqaro shartnomani imzolash to'g'risidagi qarorga ovoz beradi, Yevropa Parlamenti va / yoki milliy parlamentlarning roziligi talab qilinadi. Xalqaro shartnomani tuzishda Yevropa Ittifoqi Komissiyasi Komissiyaga yordamga ko'maklashish uchun Kengash tomonidan tashkil etilgan har qanday qo'mita bilan maslahatlashuv asosida muzokaralar o'tkazish majburiyatini yuklagan (Yevropa Ittifoqi to'g'risidagi shartnomaning 300-moddasi 1-bandi).

4.2. Yevropa Ittifoqida turizm sohasini tartibga solishning institutsional mexanizmi

Yevropa Ittifoqining turizm faoliyati turli tuzilmalarda tarqoq bo'lib, har xil vaqtlarda turli darajalarda amalga oshirilgan. Shu sababli, Yevropa Ittifoqi institutlarining ushbu sohadagi faoliyati mozaikaviy ko'rinishi, diskretligi va parchalanishi bilan ajralib turadi.

Turizمنىng institutsional mexanizmi ko'plab savollarni tug'diradi. Yevropa Ittifoqining sayyohlik sanoati va milliy turistik idoralariga ega muassasalari "turistik birlashmalar" (assotsiatsiyalar, tarmoqlar) orqali ta'minlanadi.

Bugungi kunda turizm masalalari 2002 yil iyun oyidan beri bo'lib o'tadigan Raqobatbardoshlik Kengashi doirasida muhokama qilinmoqda. «Filokseniya» deb nomlangan Yevropa Ittifoqining birinchi ko'p yillik turizمنى rivojlantirish dasturlari yakuniy muvaffaqiyatsizlikka uchraganidan so'ng, Yevropa Ittifoqining turizمنى tartibga solishga nisbatan munosabati o'zgardi. Turizمنى alohida Yevropa Ittifoqining vakolatiga ajratishga urinishlar to'xtatildi. Turizm «raqobatdoshlik» va «barqaror rivojlanish» konsepsiyasining ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqila boshlandi va natijada Kengashning raqobatbardoshlik bo'yicha vakolatiga kiritildi. Yevropa Ittifoqi Kengashi tomonidan turizمنى tartibga solishga yetarlicha e'tibor berilmaydi. Bundan tashqari, komissiyada Turizm bo'yicha Direksiya mavjud emas, Turizm departamenti (Turizm bo'limi) Tadbirkorlik va sanoat Direksiyasining tarkibiga kiradi. Sanoat Direksiyasining faoliyati va tadbirkorlik 28, 29, 30-moddalarga (tovarlarning erkin aylanishi), 95-moddada (ichki bozor), san'at, 152-157 moddalar (raqobatdoshlik), 211, 226, 228 (2) – moddalari (Yevropa Komissiyasining vakolatlari) va Yevropa hamjamiyati to'g'risidagi shartnomaning XVII bobi (Innovatsiya va tadqiqotlar) ni o'z tarkibiga oladi. Shunday qilib, Turizm Departamenti Komissiyalar qarorlarini ishlab chiqish va nazorat qilish uchun javobgardir. Departamentning vazifasi turizمنىng Yevropa Ittifoqidagi roli to'g'risida keng tushunchalarni ilgari surish uchun turistik sohani saqlashda manfaatdor bo'lgan turizm vakillari bilan muloqot va sheriklikni rivojlantirishdir.

Turizm sohasidagi Yevropa Ittifoqi faqat qo'shimcha vakolatlarga ega

bo'lganligi sababli, Komissiya (XXIII Direktoriya tarkibida) faqat muvofiqlashtiruvchi choralarni ko'rish huquqiga ega. U milliy hukumatlarning turizm sohasidagi tashabbuslarini to'ldiradi. Bunday tadbirlarga quyidagilar kiradi: tadqiqotlar o'tkazish, konferensiyalar va uchrashuvlarni tashkil etish, Yevropada turizm to'g'risidagi ma'lumotlarni tarqatish, mashg'ulotlar tashkil etish kabilar. Yevropa Ittifoqi institutlarining turizm sohasidagi o'zaro aloqasi qarorlarni qabul qilish jarayonida (o'n beshinchi ijodiy jarayon), ya'ni qo'shma qarorlarni qabul qilish doirasida amalga oshiriladi.

Yevropa sayyohlik agentliklari va turoperatorlar assotsiatsiyasi (ECTAA) - bu Yevropa Ittifoqi tarkibidagi milliy sayyohlik agentliklari va turoperatorlari assotsiatsiyalari guruhi. U Yevropa Ittifoqi institutlari va xalqaro tashkilotlar bilan ularning manfaatlari va maxsus talablari inobatga olinishini ta'minlash uchun faol hamkorlik qiladi. Ushbu tashkilot 1961 yilda Bad Kreuznach (Germaniya Federativ Respublikasi)da umumiy bozorga a'zo bo'lgan 6 ta davlatning sayyohlik agentliklari va turoperatorlari milliy uyushmalari tomonidan tashkil etilgan. ECTAA hozirda Yevropa Ittifoqiga a'zo bo'lgan 27 ta davlat, shuningdek, Shveysariya va Norvegiya hamda 3 ta xalqaro a'zo davlatlarning sayyohlik agentlari va turoperatorlarining milliy assotsiatsiyalarini namoyish etadi.

ECTAA Yevropaning sayyohlik agentlari va turoperatorlarining ovozidir. Uning maqsadlari:

- turistik agentliklar va turoperatorlar biznesiga bevosita bog'liq bo'lgan barcha qonunchilik takliflari, qonunchilikdan tashqari choralar va faoliyatni kuzatib borish;
- muntazam ravishda pochta orqali xabar yuborish va uchrashuvlar tashkil etish orqali o'z a'zolarini Yevropa ishlarida yuz beradigan barcha voqealar to'g'risida xabardor qilish;
- Yevropa va xalqaro tashkilotlarning qonunchilik takliflari, rejalashtirilgan tashabbuslari va maslahat jarayonlari bo'yicha savdo-sotiqning umumiy pozitsiyalarini qabul qilish uchun o'z a'zolari bilan maslahatlashish;

- Yevropaning qaro r qabul qiluvchi institutlari va xalqaro tashkilotlari oldida savdo manfaatlarini himoya qilish;

- Yevropa va sanoat ishlari bo'yicha a'zolarga maslahatlar, tavsiyalar taqdim etishdan iborat.

4.3. Yevropa Ittifoqining turizm sohasidagi xalqaro-huquqiy hamkorligi

Yevropa Ittifoqining turizm sohasidagi uchinchi mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligi xalqaro shartnomalar doirasida amalga oshiriladi. Yevropa Ittifoqining tegishli xalqaro shartnomalari quyidagicha tasniflanishi kerak:

1. Birinchi ustun doirasida shartnomalar amal qiladi:

a) hamjamiyat va uchinchi davlatlar / xalqaro tashkilotlar o'rtasida, agar shartnoma predmeti Yevropa Ittifoqining vakolatiga to'liq kiradigan bo'lsa:

b) bir tomondan hamjamiyat va a'zo davlatlar bilan, ikkinchi tomondan esa uchinchi davlatlar / xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish bo'yicha tuzilgan «Aralashgan bitimlar». «Aralash bitimlar» hamjamiyatning o'ziga xos vakolatlarga (shu jumladan, turizmga) ega bo'lmagan sohalarni tartibga solishda ishtirok etishiga imkon beradi.

2. Ikkinchi va uchinchi asoslarning vakolatlari doirasida tuzilgan xalqaro shartnomalar. Xususan, turizm sohasi vizalarni yengillashtirish bo'yicha shartnomalarni o'z ichiga oladi. Bunday shartnomalar Yevropa Ittifoqi nomidan ham, a'zo davlatlar tomonidan ham tuziladi, chunki viza siyosati Yevropa Ittifoqining mutlaq vakolati emas. Xuddi shu guruhga assotsiatsiyalar uchun berilgan uyushma shartnomalari ham kiradi (Yevropa Ittifoqi shartnomasining 310-moddasi). Misol tariqasida, 2004 yil 25 oktyabrda Yevropa hamjamiyati, Yevropa Ittifoqi va Shveysariya Konfederatsiyasi o'rtasida Shveysariya yutuqlarini amalga oshirish, qo'llash va rivojlantirish bo'yicha Shveysariya Konfederatsiyalari assotsiatsiyasi to'g'risida kelishuvni keltirish mumkin.

3. Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlar va uchinchi mamlakatlar / xalqaro tashkilotlar tomonidan tuzilgan xalqaro shartnomalar. Yevropa Ittifoqi asoslari

(ustunlari)dan tashqarida turizm masalalariga ham to'xtalib o'tilgan. Yevropa Ittifoqi turizm sohasida mutlaq vakolatga ega bo'lmaganligi sababli, hamkorlik asoslari Yevropa Ittifoqi davlatlari, uchinchi mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar bilan tuzgan xalqaro shartnomalarida belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasining Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlar bilan sheriklik va hamkorlik to'g'risidagi bitimi o'ziga xos shartnomalardan sanaladi.

O'zbekistonning Yevropa davlatlari bilan munosabatlari ikki tomonlama darajada, shuningdek, 1996 yil 29 aprelda tuzilgan va imzolangan O'zbekiston Respublikasi va Yevropa hamjamiyatlari va ularga a'zo davlatlar o'rtasidagi Sherikchilik va Hamkorlik to'g'risidagi Bitim doirasida rivojlanmoqda. Ushbu «gibrid» shartnoma ikki tomonlama va ko'p tomonlama masalalarni, jumladan iqtisodiy, siyosiy, savdo aloqalarini va turizmni tartibga solishni o'z ichiga oladi. Bitimning turizmga bag'ishlangan (61-modda) 1 ta moddasi bo'lib, u «turizm» deb nomlandi va unga asosan: «Tomonlar o'zaro turizm bo'yicha hamkorlikni o'rnatadilar va rivojlantiradilar, ularga quyidagilar kiradi:

- turistik savdoni rivojlantirish;
- axborot oqimini oshirish;
- «nou-xau» ni uzatish;
- qo'shma operatsiyalarni o'tkazish imkoniyatlarini o'rganish;
- rasmiy turizm idoralari o'rtasidagi hamkorlik, shu jumladan reklama materiallarini taYorlash;
- turizmni rivojlantirish bo'yicha treninglar tashkil etish".

Shunday qilib, hozirgi kunda Yevropada «umumiy sayyohlik makoni»ning shakllanish tendensiyasi aniq namoyon bo'lmoqda. Viza rejimini soddalashtirish / bekor qilish, bojxona rasmiyatchiliklarini soddalashtirish, turizm to'g'risidagi qonun hujjatlarini uyg'unlashtirish, xavfsizlikni ta'minlash kabi xususiyatlari bilan ajralib turadi.

1. Yevropa Ittifoqi doirasida turizm sohasini huquqiy tartibga solinishini tushuntiring.
2. Yevropa Ittifoqida turizmni boshqarishning institutsional mexanizmidagi asosiy masalalar qaysilardan iborat?
3. O'zbekiston Respublikasining Yevropa Ittifoqi va unga a'zo davlatlari bilan mintaqaviy va ikki tomonlama hamkorligi to'g'risida qo'shimcha ma'lumot tayyorlang.

Adabiyotlar

Ю.А. Хамова, «Публично-правовые аспекты туризма в Европейском праве», автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Казань-2009.

А.В.Клеми. Европейское право и Германия. –Казань.: изд. Казанского университета, 2004.

Kh.M.Yunusov, “Yevropa Ittifoqi va O'zbekiston Respublikasi o'zaro aloqalarining huquqiy asoslari”, monografiya. JIDU, T-2009.

Usmanova S.B. “Legal review of international tourism development in maintaining peace”// “European studies”, №9 - 2017.

Partnership and Cooperation Agreement initialled on 29 April 1996, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/july/tradoc_116743.pdf (accessed 06 April 2017)

Qarang:https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/businessportal/understanding-legislation/european-tourism-legislation_en

Qarang: EU-Uzbekistan Cooperation Council,17/07/2017, available at: www.consilium.europa.eu (accessed 11.09.2017.)

European Association of touristic agencies and tour operators. Qarang: http://www.ectaa.org/en/detail_16.aspx (accessed 03.07.2018.)

5-BOB. BUTUNJAHON SAVDO TASHKILOTI DOIRASIDA TURIZM XIZMATLARINI HUQUQIY TARTIBGA SOLINISHI

5.1. Butunjahon Savdo Tashkilotining Xizmatlar savdosiga oid bosh kelishuvi doirasida turizm xizmatlarini tartibga solinishi

Butunjahon savdo tashkiloti nafaqat jahon iqtisodiyotida, balki xalqaro aloqalarni o'rnatish va rivojlantirishda ham markaziy o'rinni egallaydi. Jahon iqtisodiyotining kengayib borayotgan globallashuvi BSTni davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlikning barcha yangi yo'nalishlarini, shu jumladan turizm sohasidagi hamkorlikni jalb qilmoqda. Bugungi kunda dunyoning eng kam rivojlangan mamlakatlarining deyarli yarmida eksportning uchta eng muhim sohaslaridan biri bo'lgan turizm ko'plab mamlakatlarda dolzarb muammolarni hal qilish uchun eng katta salohiyatga ega bo'lgan iqtisodiyot tarmoqlaridan biriga aylandi. Hozirgi vaqtda BST jahon hamjamiyatida xalqaro savdo yuridik atamalari, tamoyillari va normalarini ishlab chiqarishning yagona haqiqiy markazi hisoblanadi.

BSTga kirish jarayoni rivojlanayotgan mamlakatlar va o'rta darajadagi iqtisodiyotga ega davlatlar uchun jiddiy ta'sirga ega bo'ldi, ular bugungi kunda tashkilotga a'zo bo'lish shartlarini kelishib olishib, Urugvay raundi davomida tuzilgan yangi bitimlarga moslashishlari lozim bo'ladi. Masalan, ular har ikkala: tovar va xizmatlar savdosi shartnomalari uchun "kirish to'lovi" ni hisobga olishlari, shuningdek, shu kungacha ixtiyoriy deb hisoblanadigan bitimlar (Tokio raundining qayta ko'rib chiqilgan kodekslarining aksariyati) va kuzatuv majmuasi ko'p tomonlama me'yorlar va qoidalar, xususan, qishloq xo'jaligi, subsidiyalar va intellektual mulk huquqlari sohasidagi to'lovlarni inobatga olishlari darkor.

Butunjahon savdo tashkilotining qoidalari uning ajdodi (GATT) qoidalariga qaraganda ancha murakkab, chunki ular savdo siyosati va ilgari xizmatlar, intellektual mulk, qishloq xo'jaligi kabi ko'p qirrali yo'nalishlardan tashqarida bo'lgan iqtisodiyot tarmoqlari hisoblanmish, to'qimachilik, sarmoyalar, sanoat va qishloq xo'jaligi uchun subsidiyalarga nisbatan qo'llaniladi.

GATS vakolatiga xizmatlarning barcha turlari va xizmatlar savdosining har qanday tarmoq sohalari kirib, hukumatning boshqaruv funksiyalari bilan bog'liq xizmatlar bundan mustasno. Ushbu shartnoma turli xil xizmat ko'rsatish sohalari uchun gorizontaal va o'ziga xos majburiyatlarni belgilaydi, ular bozorga ochiq yoki yaqin kirish imkoniyatini beradi va chet el xizmatlarini yyetkazib beruvchilarga yyetkazib berishning barcha usullari uchun eng maqbul davlat tartibini taqdim etadi. Tarmoq majburiyatlari yoki sohaga oid majburiyatlar, atamada ko'rsatilgandek, xizmatlarning ma'lum sohalari yoki kichik tarmoqlari bo'yicha qabul qilingan majburiyatlardir. Talablarni, qoidalarni amalga oshirish uchun BST a'zolari turizm va sayohat bilan bog'liq xizmatlar jumlasiga kiradigan o'n ikkita keng xizmat ko'rsatish sohalarini ajratib ko'rsatadilar. Ushbu o'n ikkita keng xizmat ko'rsatish sohalari 150dan ortiq kichik tarmoqlarga bo'lingan. Urugvay raundi muzokaralari doirasida savdo ob'ekti bo'lishi mumkin bo'lgan xizmat turlari uchun tasniflash sxemasi ishlab chiqilgan bo'lib, u o'z navbatida 161 turdagi xizmatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu sxema aniq muzokaralar uchun asos bo'lgan va uning asosida xizmatlarning milliy ro'yxatlari tuzilgan.

GATS barcha hollarda a'zo davlatlarning xizmatlarni ko'rsatishni o'z siyosati va qonunlariga muvofiq tartibga solish huquqini tan oladi. Bundan tashqari, GATSni tuzuvchi bitim xizmatlar savdosi qoidalarida keraksiz to'siqlarni o'z ichiga olmasligini ta'minlashga qaratilgan qoidalar doirasidan iboratdir. GATSning asosiy g'oyasi xizmatlar savdosini liberallashtirishga qaratilgan ko'p tomonlama qoidalarni ishlab chiqish va qabul qilishdir. Biroq, amalda, aksariyat davlatlar milliy xizmat ko'rsatuvchi provayderlarning manfaatlarini himoya qilish uchun har xil turdagi cheklovlarni qo'llaydilar. GATS xizmatlar savdosida ruxsat etilgan cheklovlarni qo'llash qoidalari va tartiblarini belgilaydi. Shuning uchun GATSga qo'shilgan davlatlar ikki guruhga bo'linadigan majburiyatlarni o'z zimmalariga oladilar:

- davlatlar shartsiz o'z zimmalariga oladigan umumiy majburiyatlar (savdo-sotiqda eng maqbul davlat tartibi, nohaq raqobatga qarshi kurash, xizmat ko'rsatuvchi provayderlar malakasini o'zaro tan olish va boshqalar);

- ma'lum bir davlatning xizmatlari uchun bozorga kirishning muayyan shartlariga tegishli bo'lgan maxsus majburiyatlar (muzokaralarga bog'liq majburiyatlar).

Majburiyatlarda eng muhim o'rin eng maqbul millat (MFN – Most Favored Nation)ga tegishli. Ushbu rejim davlatdan BSTning har bir a'zosiga xizmat ko'rsatish bozoriga kirish huquqini har qanday uchinchi davlatga, shu jumladan BSTga a'zo bo'lmagan davlatlarga ko'rsatadigan rejimdan quyiroq taqdirni etishni talab qiladi. GATSda MFNni ta'minlash BST tizimining boshqa hujjatlaridagi MFN qoidalaridan farqli o'laroq, BST a'zolarining qaroriga binoan har qanday imtiyozlarga yo'l qo'yiladi.

Maxsus majburiyatlarga milliy muomala va bozorga kirish kabi tushunchalar kiradi. Asosiy xarakterga ega bo'lishiga qaramay, xizmatlar savdosi bo'yicha Bosh kelishuv (GATS) xalqaro furizm uchun katta ahamiyatga ega, aniqrog'i 1999 yilda turizm sohasida eng ko'p majburiyatlar qabul qilingan.

GATS 1-moddasi 2-bandida xalqaro xizmatlarni yyetkazib berishning to'rtta usuli ajratib ko'rsatilgan.

1. Chegaradan yyetkazib berish - bu xizmat chegara bo'ylab harakatlanayotganda yyetkazib berish usuli.

2. Chet elda iste'mol qilish - xizmatni iste'molchi chegara bo'ylab harakatlanadigan ta'minot rejimi.

3. Tijorat mavjudligi - xizmat ko'rsatuvchi kompaniya chet elda o'z filialini ochadigan yyetkazib berish rejimi.

4. Jismoniy shaxslarning harakati - yyetkazib berish usuli bo'lib, bunda xizmat ko'rsatuvchi mutaxassis yyetkazib berish xizmatlari uchun chegara bo'ylab harakat qiladi.

GATS ma'lumotlariga ko'ra cheklov choralari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- xizmat ko'rsatuvchi provayderlar sonini cheklash (kotirovkalar, eksklyuziv huquqlar berish);

- ushbu xizmat turidagi savdo hajmini cheklash;

- operatsiyalar sonini yoki ko'rsatiladigan xizmatlar sonini cheklash;

- tegishli xizmat ko'rsatish sohasida ish bilan ta'minlanishi mumkin bo'lgan shaxslar sonini cheklash;

- kompaniyaning muayyan tashkiliy-huquqiy shakli talabi;

- chet el kapitali ulushini kompaniyada ishtirok etishning maksimal foizi shaklida cheklash.

Odatda davlatlar bozorga kirish uchun cheklovlardan foydalanishni "iqtisodiy amaliy sinov uchun talab" ga murojaat qilish maqsadida oqlashadi. BST doirasida ko'plab davlatlar bu pozitsiyaga qarshi chiqmoqdalar, chunki "iqtisodiy maqsadga muvofiqlik" tushunchasini ularning manfaatlaridan kelib chiqib keng talqin qilish mumkin.

GATS majburiyatlarining asosiy qismi o'ziga xos xususiyatga ega. Ya'ni, BSTga a'zo davlatlar qaysi xizmat ko'rsatish sohasini yopiq qoldirishini va qaysi biri ochilishini o'zi belgilaydi. BST a'zosi, hech bo'lmaganda, chet el xizmatlari va ularning yyetkazib beruvchilari uchun bozorga kirishni ta'minlash hamda ularga milliy modelni taqdim etish majburiyatini oladi. Davlatning u yoki bu sektorni ochish majburiyatlari va ushbu majburiyatlardan ozod qilish masalalari majburiyatlar va imtiyozlarning milliy ro'yxatida qayd etiladi. Yozilgan ro'yxat davlatni yangi cheklovlar o'rnatmaslikka majbur qiladi.

Masalan, Rossiya Federatsiyasining BSTga kirishda GATSGa oid talablarini tahlil qilsak. Rossiyaning o'ziga xos majburiyatlari ro'yxatida turizm bo'yicha quyidagi xizmat turlarini (BSTning tasnifi bo'yicha) belgilab qo'ygan:

- mehmonxonalar va restoran xizmatlari (shu jumladan ovqatlanish);

- turopoperatorlar va sayyohlik agentliklari xizmatlari;

- ekskursiya xizmatlari.

Birinchi ikkita yyetkazib berish usuli bo'yicha Rossiya Federatsiyasi xorijiy yetkazib beruvchilar uchun sayohat xizmatlari bozorini to'liq ochib beradi.

Uchinchi yetkazib berish rejimida - Rossiyaning tijorat mavjudligida cheklovlar qo'yadi, ya'ni mehmonxonalar va restoranlarning faoliyatiga faqat Rossiya Federatsiyasi yuridik shaxs shaklida ruxsat beriladi.

Turoperatorlar va sayyohlik agentliklariga xizmat ko'rsatuvchi, shuningdek ekskursiya xizmatlarini ko'rsatadigan kompaniyalar uchun tijorat ishtirokiga faqat tijorat tashkiloti bo'lgan Rossiya Federatsiyasining yuridik shaxs shaklida yo'l qo'yiladi. Chet el ishtirokidagi tijorat tashkilotining chet ellik a'zosi, u joylashgan mamlakatda turoperator xizmatlarini 5 yildan kam bo'lmagan muddatda taqdim etish tajribasiga ega bo'lgan yuridik shaxs bo'lishi kerak. Chiqish va kirish turizmi sohasida turoperatorlarga xizmatlar ko'rsatish maqsadida ustav kapitalidagi umumiy xorijiy ishtirok (ovoz berish aksiyalari) 49% bilan cheklanishi mumkin. Rossiyaning BSTga a'zo bo'lish sanasidan 7 yil o'tgach, cheklovlar bekor qilinadi. 49 foizdan ortiq bo'lgan ustav kapitalidagi xorijiy ishtirokning ulushi Rossiya Federatsiyasining yuridik shaxslari faoliyatini to'xtatish va / yoki investitsiyalarni bekor qilish uchun asos sifatida ko'rib chiqilishi mumkin emas. Yo'l boshchiga xizmat ko'rsatuvchi shaxslar (gid-tarjimonlar) Rossiya Federatsiyasi fuqarolari bo'lishi kerak.

GATSni imzolash jarayonida davlatlar milliy rejim tayinlanguniga qadar barcha sohalarda xizmatlar ko'rsatish uchun ichki bozorni zudlik bilan erkinlashtirish majburiyatini olmaydi. Shuningdek, muzokaralar chog'ida milliy iqtisodiy siyosat ustuvorligi va rivojlanish darajasiga ega bo'lgan ba'zi xizmat ko'rsatish sohalari uchun o'tish davrining muayyan davomiyligini ta'minlash kerak.

5.2. O'zbekistonning Butunjahon Savdo Tashkilotiga kirish istiqbollari

Xalqaro huquqning vakolatli subyekti sifatida O'zbekistonning BSTda ishtirok etishining amaliyligi jahon hamjamiyatining e'tiborini jalb qilishning bir jihati bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasiga kelsak, taraqqiyot uchun bugungi kunda O'zbekistonni Butunjahon savdo tashkilotiga qo'shilishi bo'yicha muzokaralar dolzarbdir. JSTga 164 davlat a'zo hisoblanadi. O'zbekiston tashkilotda kuzatuvchi maqomida. Mamlakat ushbu tashkilotga qo'shilish uchun 1994 yilda ariza topshirgan.

Mamlakatimiz uchun BSTning turli jabhalarida olib borilayotgan mulohazalar va tadqiqotlar O'zbekiston Respublikasiga ushbu tashkilotga a'zo bo'lishga tayyorgarlik ko'rishda faol ishtirok etmoqda. BSTga a'zo bo'lish - bu O'zbekistonning xalqaro iqtisodiy munosabatlarni huquqiy va ma'muriy tartibga solishda rivojlanib kelayotgan amaliyotga joriy etishi demakdir. Ushbu qadam mamlakatimizning jahon bozorida tovar va xizmatlar harakatining amaldagi qoidalariga qo'shilishini anglatadi.

Butunjahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish doirasida O'zbekiston Respublikasi bir nechta shartnomalarni, shu jumladan Xizmatlar savdosi to'g'risida Bosh Kelishuvni ratifikatsiya qilishi kerak. Shu munosabat bilan O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018 yil 28 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasining tashqi iqtisodiy faoliyatini yanada tartibga solish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmonining qabul qilinishi juda dolzarbdir. tashqi savdo faoliyati davomida bojxona va ta'riflarni tartibga solish tizimini takomillashtirish va bojxona to'lovlarini optimallashtirish bo'yicha ishchi guruh faoliyat olib bormoqda. Shuningdek, samarali tizimli ishlarga erishish va O'zbekistonning BSTga a'zo bo'lish jarayonini doimiy ravishda kuzatib borish uchun hukumat tomonidan milliy qonunchilikka kirish va unga moslashish jarayonini qayta boshlash uchun hujjatlarni tayyorlashga qaratilgan 34 ta tadbir kiritilgan "Yo'l xaritasi" tasdiqlangan.

Mamlakatning bu yo'nalishdagi yana bir qadami - Tashqi savdo va investitsiyalar vazirligi boshchiligidagi BST bilan ishlash bo'yicha tuzilgan idoralararo komissiya hisoblanadi. Ushbu Komissiya tarkibiga mamlakatning turli vazirlik va idoralari rahbarlari kiritilgan. Shu bilan birga, Jenevadagi BSTdagi O'zbekiston vakili faoliyatini faollashtirish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqilmoqda, uning ishi to'g'ridan-to'g'ri O'zbekiston Tashqi savdo va investitsiyalar vazirligi tomonidan muvofiqlashtiriladi.

Nazorat savollari:

1. *GATS shartnomasining mazmun va mohiyatini tushuntirib bering.*

2. *GATSga muvofiq xizmatlar savdosining asosiy yo'nalishlarini turizm xizmatlari misolida izohlang.*
3. *O'zbekiston Respublikasining BSTga a'zo bo'lishida turizm sohasidagi qanday to'siqlar bo'lishi mumkin deb hisoblaysiz? Javobingizni xorijiy davlatlar tajribasi misolida isbotlang.*

Adabiyotlar

Appendix 1 B: (1994 WTO) General Agreement of Trade in Services

Lanozka A. The World Trade Organization (WTO) and the accession process: testing the implementation of the multilateral trade agreements. Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. Dalhousie University Halifax, Nova Scotia. 2001. P.259

Peter Van den Bossché, The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials. Published in the United States of America by Cambridge University Press, New York. – 2005.P. 488 (528 / 777)

Surya P.Subedi. Textbook International Trade and Business Law. THE PEOPLE'S PUBLIC SECURITY PUBLISHING HOUSE HANOI – 2012. P.149; Под общей редакцией В.Ф. Попондопуло. Международное Торговое Право. учеб. пособие/коллектив авторов.Л-Омега.Москва.- 2005. P.213; Matthias Herdegen. Principles of International Economic Law. Oxford University Press.- 2013. P.31

Third Protocol to the General Agreement on Trade in Services from 24 July, 1995. Available at: www.wto.org (last seen: 07.11.2018)

See: “2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini “Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili”da amalga oshirishga oid Davlat Dasturi”, 25, B.51.

Азар В. Туротрасли – самостоятельный орган управления //Российская туристская газета. 1999. 26 сент.–3 окт. № 24.P. 2.

Вельяминов Г.М. Международное Экономическое право и процесс: Учебник. Москва., 2004. С.156

Азходжаева Р.А. Международно-правовое регулирование охраны здоровья в рамках Всемирной Торговой Организации. Монография.- Москва: Современное экономика и право, 2008. – С.15

См: Узбекистан на пути к ВТО: что делает страна для вступления в организацию. 14.03.2018. Available at: <https://ru.sputniknews-uz.com/analytics/20180314/7709364/wto-uzbekistan-torgovlya.html> (Last seen: 11.10.2018)

6-BOB. TURIZM SOHASIDAGI XALQARO NIZOLARNI HAL QILISH TARTIBI

6.1. Xalqaro arbitraj – turizm sohasidagi nizolarni hal etish mexanizmi sifatida

Xalqaro munosabatlarni tartibga solishda huquqning asosiy manbai xalqaro shartnomalar hisoblanadi. Asosiy me'yoriy hujjat xalqaro shartnoma sifatida qabul qilinishi xalqaro normative hujjatlarida tan olingan. Millatlar Ligasi Statutining 135-moddasida xalqaro majburiyatni buzganlik uchun Millatlar Ligasiga a'zo davlatlar bunday harakat yoki harakatsizlik ko'rinishida xalqaro normative hujjatlarni buzganlik uchun kompensatsiya ko'rinishida javobgar bo'lishi to'g'risida qoida tasdiqlangan.

1969 yildagi "Xalqaro shartnomalar to'g'risida"gi Vena konvensiyasida mavjud bo'lgan har bir shartnoma ishtirokchilari uchun majburiy hisoblanadi va ular tomonidan sadoqat bilan bajarilishi kerakligi ta'kidlangan. Shartnomani tuzgan tomonlar, o'zlarining ichki qonunchiligiga havola qilgan holda shartnomani bajarmasliklari yoki buzishlari mumkin emas.

Odatda, davlat o'zining yurisdiksiyasidan tashqari noqonuniy xatti-harakatlari uchun, agar bu harakatlarga xalaqit beradigan bo'lsa yoki bunday qilmagan bo'lsa yoki bunday xatti-harakatlar uchun aybdor bo'lgan amaldorlarga nisbatan chora ko'rmasa, javobgar bo'ladi.

Turizm va xalqaro sayohatlar sohasidagi hamkorlik to'g'risidagi ko'pgina xalqaro bitimlarda tomonlarning javobgarlik masalalari hakamlik sudiga (xalqaro arbitrajga) tegishli. Markaziy va Sharqiy Yevropada turizm sohasidagi hamkorlik to'g'risidagi shartnomalar va bitimlar turizm agentlik, turistik provayder va turistning xalqaro shartnomaning qonun-qoidalarini buzganligi uchun javobgarligini ko'rib chiqish tartibini belgilaydi. Bir qator Yevropa va Lotin Amerikasi davlatlari turizm shartnomasi yoki xalqaro sayohat shartnomasi shartlarini buzganlik to'g'risidagi da'volarni ko'rib chiqishning sud tartibini belgilaydilar.

Xalqaro arbitraj nizolashayotgan tomonlarning o'zi tomonidan kelib chiqadigan nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish vositalaridan biri bo'lib, ular bo'yicha majburiy qaror qabul qiladi.

Zamonaviy xalqaro munosabatlar bir qator normalar va tamoyillarni tan oladi, ularning buzilishi qat'iy siyosiy va moddiy javobgarlikni keltirib chiqaradi. Ta'kidlash joizki, xalqaro huquqiy javobgarlik nafaqat shartnomani buzgan taqdirda, balki odatdagi normani, shuningdek huquqiy tamoyillarni buzganda ham vujudga keladi.

Turizm sohasida davlatlararo xalqaro munosabatlarni amalga oshirish amaliyotida sayohat shartnomasi shartlari buzilgan holatlar mavjud. Umuman olganda, tomonlarning javobgarlik shakli va chegaralari 1970 yildagi "Sayohat shartnomasi to'g'risida"gi Konvensiyada belgilangan.

Zarami (moddiy va ma'naviy) aniq qoplash masalalariga kelsak, ular yo'qotishdan keladigan foyda yoki yo'qotishning kelib chiqishi joyidagi milliy qonunchilik bilan tartibga solinadi.

Turizm va xalqaro sayohatlar sohasidagi hamkorlik to'g'risidagi tomonlarning javobgarligi to'g'risidagi xalqaro shartnomalarning aksariyati xalqaro arbitrajga tegishli.

Xalqaro arbitraj nizolashayotgan tomonlarning o'zi tomonidan kelib chiqadigan nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish vositalaridan biri bo'lib, ular bo'yicha majburiy qaror qabul qiladi. Hakamlik (arbitraj) sud tomonidan nizoda ishtirok etmagan davlat fuqarolari tomonidan saylanadigan yagona hakam va hakamlik sudlari kollegiyalaridan (odatda uch kishi) iborat bo'lishi mumkin.

Xalqaro arbitrajni rivojlantirishga 1899 va 1907 yillardagi Birinchi va Ikkinchi Gaaga Tinchlik konferensiyalari katta hissa qo'shdi. Shunday qilib, 1899 yilgi Konvensiya Doimiy arbitraj sudini tashkil qildi. Ikkinchi Gaaga konferensiyasi Arbitraj sudini saqlab qolish va kuchaytirish orqali ushbu Konvensiyani qayta ko'rib chiqdi.

1928 yilda Millatlar Ligasi Assambleyasi tomonidan qabul qilingan Bosh assambleyada ayrim bahsli masalalarda xalqaro nizolarni hakamlik sudlari

tomonidan tinch yo'l bilan hal etish ta'minlandi. 1949 yilda Bosh Akt EMTning Bosh assambleyasi tomonidan qayta ko'rib chiqilgan va tasdiqlangan. Nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish vositasi sifatida arbitrajdan foydalanish BMT nizomining 33-moddasida ko'zda tutilgan. 1958 yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro huquq komissiyasi 1958 yil 14 noyabrda (1262 / XIII) qarori bilan BMTga a'zo davlatlarga tavsiya etilgan "Arbitraj jarayonining namunaviy qoidalari"ni ishlab chiqdi.

Xalqaro huquqiy amaliyotda davlatlar o'rtasidagi nizoni hakamlik (arbitraj) orqali hal etish to'g'risidagi xalqaro bitim Arbitraj yozuvi deb nomlanadi. Bunday shartnomalarda tomonlar bahs mavzusini ko'rsatadilar, hakamlarni (hakamlik sudylarini) tayinlash shartlari va tartibini, zarur materiallarni taqdim etish qoidalarini, xarajatlarni amalga oshirish tartibini belgilaydilar.

6.2. Turizm sohasidagi nizolarni hal etish usullari

"Sayohat shartnomasi to'g'risida"gi Konvensiyaning qoidalariga muvofiq, sayyohlik tashkilotchisi shartnoma shartlarini buzishi shartnoma shartlarining buzilishiga olib keladigan har qanday zarar uchun javobgarlikni keltirib chiqaradi. Sayyohlik agentligi yoki turizm provayderlari o'z xatti-harakatlari va o'z vakillarining xatolari uchun javobgardir.

Mazkur konvensiyaga asosan sayohat tashkilotchisi tuzilgan va to'langan shartnoma bo'yicha o'z majburiyatlarini to'liq yoki qisman bajarmaganlik uchun javobgar bo'ladi. Zararni qoplash ma'lum miqdordagi pul bilan cheklanadi: jismoniy zarar uchun 50 ming frank, moddiy zarar uchun 2 ming frank va boshqa har qanday zarar uchun 5 ming frank.

Shu bilan birga, har qanday davlat yetkazilgan zararni qoplash uchun to'lanadigan o'z davlatining pul miqdoriga ega bo'lishi mumkin, ammo bu yuqorida belgilangan darajadan past bo'lmasligi kerak.

Sayohat tashkilotchisi yolg'iz yoki transport vositalarini taqdim etadigan, turar joy va boshqa turdagi xizmatlarni ko'rsatuvchi shaxslar orqali, yuqorida

ko'rsatilgan xizmatlar ko'rsatilishini tartibga soluvchi qoidalarga muvofiq, yo'lovchiga yetkazilgan har qanday zarar uchun javobgar bo'ladi. Sayohat tashkilotchisi yo'lovchiga uchinchi shaxslarning harakatlari natijasida yetkazilgan barcha zararlarni qoplaydi. O'z navbatida, sayohatchi tashkillashtiruvchiga uning zararini qoplashda yordam berishi shart. Bunday holda, sayohatchiga sayohat tashkilotchisiga hujjatlarni va uchinchi shaxslarning xatti-harakatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etishi, shu bilan birga unga qonuniy huquqlarini berishi kerak.

Ko'pgina mamlakatlarda fuqarolik huquqlarini himoya qilish, nizoni sudga, arbitrajga yoki boshqa vakolatli organga topshirishdan oldin tomonlar o'rtasidagi nizolarni hal qilish uchun da'vo jarayoni yo'lga qo'yilgan. Nizolarni hal etish uchun da'vo tartibi, tashuvchiga, aloqa vositalariga qo'yiladigan talablarni o'z ichiga oladi. Da'vo - bu zararni qoplash, muayyan harakatlar, jarima va hokazolarni talab qilish hisoblanadi. Da'voda, agar shaxs ixtiyoriy ravishda qondirilmasa, keyinchalik sudga murojaat qilishi kerak bo'lgan talablar ko'rsatilishi kerak.

Umuman olganda, sayyoh, turist yoki ekskursiyachi, huquqbuzarlik sodir etilgan joyning milliy qonunchiligiga binoan shartnoma shartlarini buzganlik uchun javobgardir. Agar ular yashash joyiga, transport vositalariga, dam olish turlariga yoki atrof-muhitga zarar yetkazsa, javobgarlik taraflarning ichki qonun hujjatlariga muvofiq zararni qoplash majburiyati bilan belgilanadi. Katta moddiy va ma'naviy zarar yetkazilgan taqdirda, turist, sayyoh va ekskursiyachining turistik agentlik bilan yuridik shaxs sifatida birgalikda javobgarligi turistik almashinuv va munosabatlar to'g'risidagi xalqaro shartnomalar va bitimlarning shartlariga muvofiq yuzaga keladi.

“Sayohat to'g'risidagi Shartnoma” Konvensiyasining 13-moddasiga binoan sayohatchining xatosi tufayli sayyoh tashkilotchiga yetkazilgan zarar uchun turisting o'zi javobgar bo'ladi. Shu bilan birga, xuddi shu sharoitda, sayohat qiluvchi vositachi oldida ham javobgar bo'ladi.

Sayohatchilar (turistlar, diqqatga sazovor joylarga tashrif buyuruvchilar) tomonidan yetkazilgan ziyon va zarar uchun javobgarlik darajasi milliy qonunchilik

normalari hamda turistik munosabatlar va birjalar sohasidagi xalqaro shartnomalar va bitimlar shartlariga muvofiq belgilanadi.

Xalqaro huquqda turoperator va sayyohlik agentligi o'rtasidagi javobgarlikni taqsimlash masalasi boshqacha hal qilinadi. Shunday qilib, namunaviy shartnomada u Yevropa Ittifoqi direktivasiga binoan sayyohlik agentligi tomonidan mijoz bilan imzolandi, faqat bittasi sayyohlik agentligining vositachilik funksiyalaridan kelib chiqadigan javobgarlikka ega. Safarni tashkil etish bilan bog'liq majburiyatlar mutlaqo turoperator zimmasiga yuklanadi. Masalan, Fransiyada, agar sayohat agentligi vositachi sifatida ish yuritsa, u faqat vositachi sifatida uning harakatlari uchun javobgardir. Sayohat tashkilotchisi, shunga ko'ra, ko'proq javobgarlikni o'z zimmasiga oladi.

Shunday qilib, bugungi kunda biz turistik faoliyatdagi javobgarlikning ikkita teng qismlarini ajratishimiz mumkin, ular mohiyatiga ko'ra shartnomaviydir: birinchi blok turistga nisbatan kompensatsion (yko'i majburiy to'lov orqali), ikkinchisi turistik faoliyat subyektlari uchun jarima to'lovlarini nazarda tutadi.

Qonun qatnashchilarning huquqiy munosabatlarining ushbu qismini fuqarolik huquqi, ma'muriy va jinoy javobgarlikni tartibga soluvchi adolatli qoidalardan foydalangan holda nisbatan aniq tartibga soladi. To'liq va yaxlit maxsus qonunga muvofiq mazkur masalalarga oid normative hujjat ishlab chiqilmagan.

Nazorat savollari:

- 1. Turizm sohasida kelib chiquvchi nizolarni hal etishning o'ziga xosligi nimalardan iborat?*
- 2. Turizm sohasida kelib chiquvchi nizolarni hal etishning xalqaro huquqiy asoslari nimalardan iborat.*

Kazuslar

1. Polsha fuqarosi Nikolas Fransevskiy O'zbekiston Respublikasining Polshadagi konsullik idorasiga O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan mahalliy pansionatlardan birida sog'lig'ini tiklanishi uchun bormoqchi ekanligi

sababli viza so'rab murojaat qildi. Ko'rsatilgan fuqaro konsullik muassasasiga viza olish uchun zarur bo'lgan barcha hujjatlarni taqdim etmaganligi sababli unga viza berilmadi.

O'zbekiston Respublikasiga kirish uchun viza olish murojaat qilish tartibi qanday? Chet elga kirish vizasini olish uchun qanday hujjatlar talab qilinadi? O'zbekiston Respublikasi tomonidan qaysi davlatlarga vizasiz rejim joriy etilgan?

2. Belarusiya fuqarosi Smirnov K. Nyu-Yorkdan Moskvadagi Domodedovo aeroportiga qizini ko'rish maqsadida uchib keldi. Yuklarni qabul qilish joyiga yetib borganida, sayyoh uning chamadonining tashqi ko'rinishi shikastlanganligini aniqladi. Smirnov K. chamadon tarkibini tekshirish paytida ba'zi narsalarning yo'qligini aniqladi.

Janob Smirnov K. qanday harakatlarni amalga oshirishi kerak?

Aviakompaniya bilan nizolar qanday tartibda hal qilinadi? Ushbu munosabatlarni qaysi xalqaro shartnomalar tartibga soladi?

3. Petrov A.A. oilasi bilan Misrga ta'tilga chiqib, Antatur MChJ bilan turistik xizmatlar to'g'risida shartnoma tuzdi. Dam olish shaharchasiga yetib borgach, Petrov A.A. mehmonxonalarning berilgan xonalari shartnomada ko'rsatilgan holatda emasligi, bundan tashqari, mehmonxonada bolalar uchun joy yo'q ekanligini ko'rdi. Garchi bu shartlar shartnomada aniq ko'rsatilgan bo'lsada shartnoma shartlari bajarilmagan edi.

Petrov A.A. bu vaziyatdan qanday qilib qutulishi kerak? Shartnomaning oxirgi shartlari bajarilmagan taqdirda turist va turistik tashkilot o'rtasidagi nizolarni hal qilish tartibi qanday?

4. Ikki do'st Turkiyaga sayohat qilish uchun «Turlux» MCHJ sayyohlik agentligiga murojaat qilishdi. Turistik agentlik tomonidan munosib tur tanlandi, turistik xizmatlarni ko'rsatish shartnomasi tuzildi. Oldindan to'lov sifatida, do'stlar tur narxining 50%ini to'ladilar. Ikki kundan keyin do'stlardan biri shunga o'xshash

taklifni topdi, ammo u yanada qulay shartlarda edi. Shu munosabat bilan ular «Turlux» MChJga oldindan to'langan summani qaytarib berish talabi bilan murojaat qilishdi.

Bu holatda sayohat agentligi xodimi nima qilishi kerak? Turist turistik xizmatlar ko'rsatish shartnomasini bir tomonlama tartibda bekor qilishga haqlimi?

5. Krapotkin S.R. Yevropa mamlakatlariga (Varshava - Berlin - Amsterdam - Parij) avtobus qatnovi bilan bordi. Ammo Parijga ketayotganda avtobus yo'l-transport hodisasiga uchragan. Haydovchi mashina tomon harakatlanayotgan deb tan olingan. Krapotkin S.R.dagi baxtsiz hodisa natijasida ko'plab ko'karishlar va klavikulaning sinishi kabi tan jarohlari olgan.

S.R.Krapotkinga qanday tartibda tibbiy yordam ko'rsatiladi? Krapotkin S.R.ga ma'naviy ziyonni qoplash uchun tugallanmagan turning qiymati qaytariladimi?

6. Buyuk Britaniyada yashovchi Jon o'z ta'tilini Irlandiyada ro'yxatdan o'tgan Travelko kompaniyasi boshqaradigan veb-sayt orqali topadi. Jon ikki haftalik ta'tilni mehmonxonada tashkillashtirilgan tadbirlarni taklif qilayotgan agentlikka qiziqadi. Travelko beshta muqobil mehmonxonani va beshta faoliyatning alohida ro'yxatini taklif qiladi. Mijozlar tegishli katakchalarni bosish orqali mehmonxonalar va tadbirlar ro'yxatidan o'z tanlovlarini amalga oshiradilar. Jon Tunisdagi mehmonxonani kuniga 200 Yevro evaziga har kuni tushdan keyin professional murabbiy bilan 3 soat davomida tennis mashg'ulotlari bilan shug'ullanadigan taklifni tanlaydi. Tennis darslarining narxi mehmonxonaning narxiga qo'shimcha hisoblanadi. U o'z tanlovini «savatga» joylashtiradi va ular uchun birgalikda to'laydi. Keyin u saytdan Britaniya havo yo'llari veb-saytiga havolani kuzatadi. U yerda u rejalashtirilgan BA reysini bron qiladi va to'g'ridan-to'g'ri BA saytida to'laydi. Ta'tilda bir marta Jon mehmonxonada qattiq ovqatdan zaharlanishni boshdan kechiradi, natijada u ikki kun davomida kasalxonada davolanish uchun

1000 yevro evaziga davolanishi kerak bo'ladi, ammo uning safari sug'urtasini qamrab olmaydi.

Ta'til oxirida, Buyuk Britaniya aeroportlarida yuklarni tashuvchilarning ish tashlashi sababli Jonning parvozi bekor qilinganligini aytiladi. Natijada, u yana to'rt kecha turishi uchun yangi mehmonxonalarni topishga majbur bo'ladi. U topishi mumkin bo'lgan yagona mehmonxona bir kechasi 300 yevroga baholangan besh yulduzli hashamatli mehmonxona bo'ladi. Shuningdek, u restoran va aeroportdan jo'naydigan taksilar uchun qo'shimcha xarajatlarni o'z zimmasiga oladi. To'rt kundan keyin uni BA almashtirish reysida uyiga uchirishdi. Parvoz paytida u turbulentsiya paytida tizzasini o'rindiqqa urib, ligamentlarga zarar yetkazadi va Buyuk Britaniyaga qaytganida fizioterapiya talab qiladi. Shuningdek, uning chamadonlaridan birini aeroportda yuklarni tashish bilan shug'ullanuvchilardan biri tashlab yuborganligi natijada uning qimmatbaho kamerasi buzilgan.

Yevropa Ittifoqi/ xalqaro huquq normalaridan kelib chiqadigan, yoki milliy qonunchilikka binoan Jonga (uning huquqlari borasida) maslahat bering.

Adabiyotlar

Барчукова Н.С. Правовое регулирование международного туризма на многосторонней основе. – М., 1990.

Борисов К.Г. Международный туризм и право. – М., 1999.

Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс (Академический курс): Учебник. - М.: Волтерс Клувер, 2004. – с.211.

Международный туризм: правовые акты. - М., 2002.

7-BOB. O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING HUQUQIY VA INSTITUTSIONAL JIHATLARI

7.1. O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini huquqiy asoslarini davriylashtirish

O'zbekiston Markaziy Osiyoning chorrahasida joylashgan, shimoliy va janubi, sharqiy va g'arbiy dunyolarni ko'prik sifatida bog'laydigan mamlakat sifatida tanilgan bo'lib, uning qulay jug'rofiy joylashuvi mamlakatni tarixda "Buyuk ipak yo'li" nomi bilan mashhur bo'lgan karvon yo'lining muhim markaziga aylantirgan. Ushbu qit'alararo yo'nalish bo'ylab savdo nafaqat rivojlanibgina qolmay, balki fikrlar, madaniyat, urf-odatlar, diniy, hunarmandchilik va texnologiyalarning faol almashinuvi ham mavjud bo'lgan. Samarqand, Buxoro, Xiva, Toshkent kabi Buyuk ipak yo'lining durdonalari bo'lgan noyob shaharlardir.

O'zbekistonda zamonaviy turizm tarixi va uning huquqiy-institutsional rivojlanishi uch davrga bo'linishi mumkin: birinchi davr - mustaqillikdan keyin turizm sohasining vujudga kelishi (1991-1999), ikkinchi davr, institutsional-huquqiy va turizmning xalqaro huquqiy jihatlarning shakllanish davri (1999 - 2015 yillar) va turizmni rivojlantirishning yangi davri (2016 yildan hozirgi davrgacha).

1) Mustaqillikdan keyin sohaning vujudga kelish davri (1991-1999).

Sobiq SSSR hududida 80-yillarning o'rtalariga kelib mintaqaviy o'zini o'zi qo'llab-quvvatlash siyosati va undan keyingi iqtisodiy aloqalarning parchalanishi, inflyatsiya, Sovet davlatining parchalanishi va siyosiy nizolarning Markaziy Osiyo mintaqasiga ta'sir etishga olib keldi. Bunda 1990 yildan boshlab O'zbekiston sayyohligi respublika iqtisodiyotining boshqa sohalari bilan bir qatorda inqirozga yuz tutdi. 1992 yilga kelib chet ellik sayyohlarning soni, ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, qisqa vaqt ichida 4-5 baravar oshdi. O'zbekistonga sayyohlar oqimi dinamikasini o'rganar ekanmiz, bozor iqtisodiyotining dastlabki davrida vaqtincha pasayish kuzatilganini ta'kidlash lozim. Agar 1988-1989 yillarda 130-180 ming sayyohni tashrif buyurgan bo'lsa, ammo 1991 yilda 13000 atrofida turistdan 360 ming dollarga yaqin daromad olinganligi to'g'risida ma'lumotlar mavjud.

Mustaqillikning dastlabki yillarida turizm quyidagi omillar natijasida muayyan muammolarga duch keldi:

- bozor munosabatlariga rejadan yo'naltirilgan tizimga o'tish bilan;
- markazlashgan sanoatdan mustaqillikka ega bo'lish;
- turizmning barcha manbalarini (joylashtirish, transport, navbatlar tashkil etish, siyosat) o'zida jamlagan yagona tuzilmani shakllantirish.

"Turizm bu dunyoni biluvchi vosita va shu bilan birga, bu dunyo hamjamiyatiga chiqishdir. Biz ushbu muhim sohani rivojlantirishimiz, uning keng imkoniyatlaridan foydalanishimiz kerak, - degan edi O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov Xorazm viloyati xalq deputatlari qo'mitasining 1996 yil 16 martda bo'lib o'tgan majlisida. - Bizning shaharlarimiz Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xiva 2500-3000 yillik tarixga ega. Bu ulkan ma'naviy me'rosdir. Turizmni rivojlantirish bilan uni moddiy resurslarga aylantirish mumkin.

Mustaqillikdan keyingi birinchi davrning institutsional-huquqiy asoslari (1991 yildan 1999 yilgacha) quyidagi tendensiyalar bilan tavsiflanadi:

- boshlang'ich davr (1991-1992 yillar) - bu aniq nomuvofiqlik yoki turistik xizmatlar, mehmonxonalar va boshqa xizmatlarni ko'rsatish, tuzatish uchun javob beradigan bo'limlarni tartibga solish hamda rivojlantirish bilan bog'liq munosabatlar bilan bog'liq me'yoriy bazaning yo'qligi;

- turizmga oid zamonaviy qonunchilikning kontseptual asoslarini shakllantirish: Turizm to'g'risidagi qonunni, O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksini qabul qilish, turizm sohasidagi xizmatlarni sertifikatlashtirish to'g'risidagi qonun hujjatlarini ishlab chiqish, iste'molchilarning huquqlari va xavfsizligini himoya qilish to'g'risidagi qonunchilikni sezilarli darajada o'zgartirish (takomillashtirish);

- turizm sohasidagi me'yoriy-huquqiy tartibga solishning murakkabligi, shu jumladan turistik faoliyat to'g'risidagi qonun hujjatlari bilan bir qatorda turistik normalarning mavjudligi bilan;

- turizm sohasida birinchi davlat va nodavlat tashkilotlarini yaratish

O'zbekiston Respublikasida turizmning huquqiy jihatdan tartibga solinishi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, Kodekslari, qonunlari va boshqa hujjatlarga asoslanadi. Tahlil jarayonida biz quyidagicha tasniflaymiz:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida o'z aksini topgan turizmning ayrim jihatlari.

O'zbekiston Respublikasida turistlarning huquq va erkinliklarini ta'minlash sohasidagi huquqiy asos Konstitutsiyaning tegishli qoidalariga asoslanadi. Ular orasida biz turizm sohasi bilan chambarchas bog'liq bo'lganlarni ajratib olamiz. Konstitutsiyaning 23, 28 va 38-moddalarida ilgari ko'rib chiqilgan turizm masalalari bilan bog'liq bir qator normalar belgilangan.

2. O'zbekiston Respublikasining me'yoriy-huquqiy hujjatlaridagi turizm sohasini tartibga solinishi nuqtai nazardan o'rganilganda;

Ta'kidlash kerakki, bozor islohotlari boshlanishida milliy qonunchilik turizm sohasini tartibga solish maqsadida xalqaro huquqiy munosabatlarga qo'shilmagan. Masalan, BMBTT Bosh assambleyasining VI sessiyasi (22.09.1985) tomonidan tasdiqlangan Jahon turizmi bo'yicha Manila deklaratsiyasi (1980), Turizm Xartiyasi kabi hujjatlarning pozitsiyalari hisobga olinmadi. Turizmni davlat tomonidan tartibga solish kontsepsiyasi rivojlanishning birinchi davrida mavjud emas edi. Bu davrda turizm sohasida huquqiy asoslarni shakllantirishga alohida urinishlar bo'ldi:

a) O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, faoliyatning turli shakllarini, shu jumladan turizmni fuqarolik-huquqiy tartibga solishda qo'llaniladi. Fuqarolik huquqining asosiy tamoyillari, yuridik shaxs tushunchasi va belgilari, yuridik shaxslarda, shu jumladan turizm sohasida qo'llanilishi mumkin bo'lgan turli xil huquqiy shakllar.

Bundan tashqari, turizm bilan bog'liq bo'lgan ayrim masalalarni O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida topish mumkin. Kodeksda shuningdek faoliyatning ayrim turlari (xususan, sayyohlik faoliyati) va soliq imtiyozlari haqida ham so'z boradi.

b) qonunosti me'yoriy hujjatlari - Prezidentning turizm sohasidagi farmonlari va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining hujjatlari.

Turizm sohasidagi birinchi qonuniy hujjatlardan biri Prezidentning «O'zbekturizm» ni tashkil etish to'g'risida 27.07.1992 yildagi Farmoni va Vazirlar Mahkamasining «O'zbekturizm» faoliyatini tashkil etish masalalari» to'g'risidagi 20.10.1992 yil qaroridir.

Milliy kompaniyaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat edi:

- turizmni rivojlantirish bo'yicha umumiy siyosatni olib borish;
- O'zbekistonda turizmning barcha turlarini, shuningdek, turizm infratuzilmasi va uning moddiy-texnik bazasini rivojlantirish, sayyohlarga jahon standartlari darajasida ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini oshirish;
- xorijiy kreditlar va investitsiyalarni jalb qilish, qo'shma korxonalar tashkil etish, xorijiy kompaniya va firmalar bilan uzoq muddatli hamkorlik dasturini ishlab chiqish;
- xalqaro turistik tashkilotlarda O'zbekiston Respublikasining manfaatlarini ifoda etish.

Biroq, ushbu institutsional idoraning maqomi kompaniya edi (eng yirik turoperator) va boshqa milliy xususiy turoperatorlar va agentliklarning eng katta raqobatchisi sifatida ko'rilgan. Xorijiy mamlakatlarning turistik kompaniyalari ushbu sohadagi boshqa xususiy idoralarga qaraganda to'g'ridan-to'g'ri «O'zbekturizm» bilan hamkorlik qilishni afzal ko'rishgan edi. Shuning uchun milliy turoperatorlarning turistik biznes sohasidagi faoliyatiga nisbatan turli xil salbiy yondashuvlar mavjud. Ushbu munosabat ushbu tashkilotni Davlat qo'mitasiga aylantirganidan keyin o'zgartirildi, bu haqda quyida aytib o'tamiz.

Institutsional islohotlar doirasida yana bir norma - Prezidentning «Buyuk Ipak yo'lini tiklash va respublikada xalqaro turizmni rivojlantirishdagi ishtirokini kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi Farmoni qabul qilish bilan davom etdi.

1993 yildan boshlab O'zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkilotining Butunjahon turizm tashkilotiga (UNWTO) to'laqonli a'zo bo'ldi. Mamlakatimizda turizm biznesini yanada rivojlantirish, kichik va o'sib borayotgan sayyohlik tashkilotlarining ishtirokini yaxshilash va ushbu sohaga xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilish maqsadida 1998 yil 8-avgustda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar

Mahkamasi «Turistik tashkilotlar faoliyatini takomillashtirish to'g'risida» qaror qabul qildi. Qarorda ta'kidlanishicha, Xususiy sayyohlik tashkilotlari uyushmasi (APTO) a'zo sifatida «O'zbekturizm» milliy kompaniyasi tarkibiga kiradi. APTO mamlakat sayyohlik sanoatining hayotida muhim rol o'ynaydi va xalqaro forumlarda ishtirok etish, malakali kadrlar tayyorlash, turizmni mamlakatning jahon bozorida salohiyati targ'ib qilish va reklama qilish orqali xususiy sektorni xalqaro turizm tashkilotlarining ishiga faol jalb qiladi. Bundan tashqari, Buyuk Ipak yo'lidagi turizmni qayta tiklash bo'yicha Samarqand deklaratsiyasi (1994 yil) va Toshkent Deklaratsiyasi 1998 yilda Jahon madaniyati va YUNESCONing a'zo mamlakatlardagi faoliyati davomida paydo bo'lgan bu davrda qabul qilingan.

2) Ikkinchi davr - O'zbekistonda turizm sohasining institutsional va xalqaro-huquqiy jihatlari shakllangan davri.

Ushbu sohani tartibga soluvchi maxsus qonunning ishlab chiqilishi turizmni huquqiy tartibga solishda muhim qadam bo'ldi. O'zbekiston Respublikasining «Turizm to'g'risida»gi qonuni 20.08.1999 yildagi respublikamiz turizmining huquqiy asoslarini yaratdi. Bu yerda shuni ta'kidlash kerakki, ushbu qonun qabul qilinganidan taxminan yigirma yil o'tdi hamda qonun o'zgarmay qolishi kerak bo'lgan dogma emas. Shu munosabat bilan O'zbekiston Respublikasining «Turizm to'g'risida»gi yangi qonuni ishlab chiqildi. Xususan, turistik faoliyat amaliyotida ko'pincha qo'llaniladigan turli xil tushunchalarni qo'shish, masalan, turizm industriyasi, turizmni rivojlantirish tamoyillari, shuningdek, «Turizm to'g'risida»gi qonun orqali xalqaro hamkorlikni tartibga solishga ko'proq e'tibor berish muhimdir. «Turizm sohasidagi xalqaro-huquqiy hamkorlik» qismiga ham yangi normalar kiritildi.

Shuningdek, ta'kidlash kerakki, ushbu davrda O'zbekiston turizm sohasida bir qator xalqaro tadbirlarning o'tkazilish joyiga aylandi, bu esa turizm sohasida hamkorlik qilish uchun huquqiy asos yaratdi.

Xususan:

- “Turizmni rivojlantirish va dunyo merosini saqlash to’g’risida”gi Xiva deklaratsiyasi 1999 yilda qabul qilingan;

- “Buyuk ipak yo’lida turizmni yanada rivojlantirish to’g’risida”gi Buxoro deklaratsiyasi (2002 y.).

Bundan tashqari, 1999 - 2015 yillarda O’zbekistonda iqtisodiyotning ushbu sohasini yanada takomillashtirish uchun turli huquqiy normalar qabul qilindi. 10 yildan so’ng yig’ilgan statistika, xususan Davlat statistika qo’mitasi ma’lumotlariga ko’ra, 2015 yilda O’zbekistonga tashrif buyurganlar soni 9 million 17 mingdan oshdi. Sayyohlik maqsadida chet el fuqarolarining tashriflari taxminan 1 million 814 nafarni tashkil etdi. Turizm sohasidagi yagona davlat siyosati doirasida mamlakatda zamonaviy yuqori samarali va raqobatbardosh turistik kompleks yaratishga qaratilgan qator me’yoriy hujjatlar turizm sohasining turli jihatlarini tartibga solishga qaratilgan huquqiy normalar qabul qilindi.

Bu davrda xorijiy olimlarning fikriga ko’ra, tog’lar, dashtlar, ko’llar va diniy diqqatga sazovor joylar kabi juda boy madaniy va tabiiy boyliklarga egaligi bilan O’zbekiston Buyuk Ipak yo’lidagi muhim davlatlardan biri sifatida baholandi. YUNESCONing Jahon madaniy merosi ro’yxatiga mamlakatning to’rtta madaniy diqqatga sazovor joylari kirgan, bular: Buxoroning tarixiy markazi, Shahrisabzning tarixiy markazi, Ichan qal’asi va Samarqand madaniyatlar chorrahasi (UNESCO, 2015).

7.2. O’zbekistonda turizm sohasining huquqiy va institutsional jihatlarini takomillashtirish

3) *O’zbekistonda turizmni rivojlantirishning yangi davri va huquqiy-institutsional tizimdagi zamonaviy islohotlar (2016 yildan).*

2016 yil dekabrda keyin boshqa sohalar qatori turizmni rivojlantirishning yangi davri boshlandi. “Ushbu sohaning tanqidiy tahlili shuni ko’rsatdiki, so’nggi yillarda milliy iqtisodiyotda ahamiyatli bo’lishiga qaramay, turizmga yetarlicha

e'tibor berilmadi" deb ta'kidlagan edi O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev.

Turizmni me'yoriy-huquqiy va institutsional tartibga solish sohasidagi islohotlar quyidagi tendensiyalar bilan tavsiflandi:

- turistik mahsulot iste'molchilarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish kafolatlari va samaradorligini, turizmning sifati va xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan huquqiy normalarni ishlab chiqish va amalga oshirish;

- turizm biznesining shaffofligi, barqarorligi va investitsion jozibadorligini oshirish;

- turizm sohasining institutsional asoslarini isloh qilish va O'zbekistonda turizmni mintaqaviy boshqaruvini yaratish quyidagilarga qaratiladi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 12.02.2016 yildagi «O'zbekturizm» Milliy kompaniyasini Davlat qo'mitasiga aylantirilishini belgilab bergan «O'zbekiston Respublikasining Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida»gi qaroriga muvofiq, turizm bo'yicha funksional davlat organi bo'lishi;

2. Bundan tashqari, ushbu hududlarda turizm sohasini muvofiqlashtirish uchun 5 hududda (Samarqand, Buxoro, Xorazm, Toshkent va Qoraqalpog'iston Respublikasida) Turizmni rivojlantirish qo'mitasining mintaqaviy davlat organlari tashkil etildi. Ushbu hududlar 2018 yil 1 iyundan boshlab turizm biznesi faoliyatini amalga oshirish huquqini beradigan litsenziyalarni berish vakolatiga ega bo'ldi. Shuningdek, O'zbekistonning sayyohlik salohiyatini oshirish va rivojlantirish maqsadida Qo'mita qoshida «Milliy PR-markaz» tashkil etilishi ushbu yo'nalishga hukumat darajasida mavjud sohani institutsional qayta tiklashga e'tibor qaratilayotganidan dalolatdir.

3. TIV Tashqi iqtisodiy hamkorlik Bosh boshqarmasi (O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi) qoshida Turizmni rivojlantirish bo'yicha xalqaro hamkorlik bo'limi faoliyat yurita boshladi.

4. O'zbekiston Respublikasi Din masalalari qo'mitasida Islomiy haj ziyoratini (Ziyara) ta'minlash xizmati tashkil etildi. Ushbu islohot O'zbekistondagi

ziyoratchilar sayohatini rivojlantirish uchun asos bo'ldi va respublikaning xorijiy davlatlar bilan islomiy turizm (Ziyorat turizmi) nuqtai nazaridan hamkorligini rivojlantirish uchun asos yaratdi;

5. Bundan tashqari, Samarqandda maxsus universitet - «Ipak yo'li» xalqaro universiteti tashkil etilib, u professional kadrlar tayyorlash, xalqaro turizm sohasida ilmiy-tadqiqot va san'at ishlarini olib borish uchun yangi imkoniyatlar ochadi;

6. Mamlakatning sayyohlik salohiyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash maqsadida yangi hukumat organlarini tayinlash. Qo'mita ma'lumotlariga ko'ra, «Xorijiy mamlakatlardagi O'zbekiston turizm elchilari bilan ishlash to'g'risida»gi Qaror qabul qilindi. Shunga ko'ra, turizm elchilarini jalb qilishdan maqsad, O'zbekistonning yashash joyidagi turistik makon sifatida ko'rinishi va mashhurligini oshirish, natijada dunyodan O'zbekistonga kelayotgan turistik oqim hajmining oshishiga ta'sir qilishdir.

- Viza masalalarini isloh qilish bir necha jihatlarda kuzatilmoqda:

Birinchidan, vizasiz rejim dunyoning 39 mamlakatiga taqdim etildi, ularning fuqarolari 2018 yil 10 fevraldan boshlab sayyohlik vizalarini berishning soddalashtirilgan tartibi joriy etildi. Shuningdek, tranzit vizalar uchun yangi qoidalar 2018 yil 1 maydan boshlab ishlab chiqilgan. Tranzit orqali o'tuvchi chet el fuqarolariga O'zbekistonga kirish vizasini 72 soatgacha olish imkoniyati berildi. Sayyohlar oqimini ko'paytirish va iqtisodiyotni rivojlantirish uchun ko'proq imkoniyatlar ochadigan eng muhim islohot, bu yil 1-fevraldan boshlab 45 kun davomida 45 mamlakat uchun vizasiz rejimning o'rnatilishi edi.

O'zbekiston amaliyotida joriy etilgan «Talaba vizasi», «Vatandosh», «Tibbiy viza», «Ziyorat vizasi» va «Akademik viza» kabi vizalar sayyohlar sonining ko'payishida muhim rol o'ynaydi. Shu munosabat bilan chet el fuqarolarining, apatridlarning va sayyohlarning kirish, chiqish, bo'lish va tranzit o'tish qoidalari va tartiblari o'zgartirildi, ularda vaqtincha bo'lgan turistlar uchun maxsus soddalashtirilgan qoidalar (masalan, agar ular ketmasa, vaqtincha bo'lish to'g'risidagi hujjatga o'zgartirishlar kiritildi) joriy etildi.

Bu yerda shuni ta'kidlash kerakki, yuqorida qayd etilgan islohotlar o'z natijalarini bermoqda, aniq statistika ma'lumotlariga ko'ra besh oy ichida - 2018 yil yanvar-may oylari ichida O'zbekistonga 2,2 milliondan ortiq turistlar tashrif buyurgan. Bu 2017 yilga nisbatan 93 foizga ko'pdir. 2018 yil davomida chet elliklar soni jami 5 346 219 (jami), ulardan 5 020 392 tasi MDH mamlakatlaridan, 325 827 nafari boshqa davlatlardan va 1 082 nafari apatridlardir.

Nazorat savollari:

- 1. O'zbekistonda turizm sohasining huquqiy asoslari qaysi normative hujjatlarda aks etgan?*
- 2. O'zbekiston Respublikasining turizm sohasidagi jadal islohotlarning (2016 yildan so'ng) natijalari.*

Adabiyotlar

Национальная база данных законодательства, 06.04.2018 г., № 07/18/3654/1024

Писаревский Е.Л. Правовое обеспечение туризма. Учебник. Москва.: 2014. – Pp. 22-23

Abdurakhmanov K.Kh. Management of tourism: Tutorial. – Jakarta.: Gunadarma Publisher, 2013. – P. 26

Kantarci K, Basaran M., Özyurt M. Comparative Analysis of Central Asian Tourism Product from Point of View of Turkish Travelers: A Case of Kyrgyzstan, Kazakhstan, Tajikistan, Uzbekistan and Turkmenistan. International conference on Eurasian Economies 2015. P.194

Mirzayev, M.A. Aliyeva M.T. Turizm asoslari: bakalavriat ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun o'quv qo'llanma. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. T.: - 2011. P.30

8-BOB. O'ZBEKISTONNING TURIZM SOHASIDAGI XALQARO-HUQUQIY HAMKORLIGI

8.1. O'zbekiston Respublikasining universal xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligining huquqiy asoslari

1969 yildagi “Shartnomalar huquqi to’g’risida”gi Vena konvensiyasining 2 (1) (a) -moddasida «shartnoma» quyidagicha aniqlanadi: davlatlar o’rtasida yozma shaklda tuzilgan va xalqaro huquq tomonidan tartibga solinadigan, bitta yoki ikkita hujjatda rasmiylashtirilgan yoxud ko’proq bog’liq vositalar va ularning aniq belgilari aks etgan xalqaro shartnomadir. Konvensiya «shartnoma» dan umumiy atama sifatida va universal yoki mintaqaviy, hukumatlararo, idoralararo yoki ma’muriy deb ta’riflanishi mumkin bo’lgan shartnomalar sifatida foydalanadi. Shartnoma faqat ikki davlat (ikki tomonlama) yoxud uch yoki undan ortiq davlatlar (ko’p tomonlama) o’rtasida tuzilishi mumkin va deyarli barcha Konvensiyalar ikkala turga ham tegishli. Kelsenning fikricha, xalqaro shartnoma «qonun ijodining moslashuvchan va amalda cheklanmagan vositasi» sifatida faoliyat ko’rsatadi.

O’zbekistonning Birlashgan Millatlar Butunjahon turizm tashkiloti (BMBTT-UNWTO) bilan turizm sohasidagi hamkorligi sayyohlik o’ziga xos hisoblanadi. O’zbekiston Respublikasining ushbu tashkilotga a’zoligi 1993 yildan boshlangan. Hamkorlikning asosiy yo’nalishlari va uning huquqiy asoslari quyidagicha baholanadi:

1. UNWTO doirasida hamkorlikning huquqiy asoslarini yaratish orqali:

UNWTO bilan hamkorlikni mustahkamlash maqsadida bir qator xalqar huquqiy hujjatlar qabul qilindi. 1994 yilda “Buyuk Ipak yo’lida Ipak yo’lini rivojlantirish to’g’risida”gi Samarqand deklaratsiyasi, 1999 yilda “Turizm va madaniy merosni saqlash to’g’risida”gi Xiva deklaratsiyasi va 2002 yilda “Buyuk Ipak yo’lidagi turizm to’g’risida”gi Buxoro deklaratsiyalari qabul qilindi. Mazkur hujjatlar Buyuk Ipak yo’li bo’ylab sayyohlikni rivojlantirishda O’zbekistonning rolini belgilaydi va targ’ib qiladi.

2. O'zbekistonda UNWTOning maxsus vakolatxonasini ochish orqali (institutsional hamkorlik):

2004 yil 19 mayda San-Marinoda imzolangan Samarqandda Buyuk Ipak yo'li vakolatxona ofisini ochish to'g'risidagi bitim Butunjahon turizmini rivojlantirishda juda muhim voqea bo'ldi. Bu O'zbekiston Respublikasi hukumati va Butunjahon turizm tashkiloti (UNWTO) o'rtasidagi muhim kelishuv sifatida tan olingan. Ushbu mintaqaviy tashkilotni tuzish to'g'risidagi bitimga muvofiq uning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Buyuk Ipak Yo'li mamlakatlari o'rtasida turizmni rivojlantirish bo'yicha aloqalarni mustahkamlash;
- yo'l bo'ylab (Ipak yo'li) mintaqaviy hamkorlikni ta'minlash va hukumatlarning ishtirokini qo'llab-quvvatlash;
- mintaqada turizmni rivojlantirishda turoperatorlarning ishtirokini ta'minlash;
- qatnashuvchi davlatlardagi Ipak yo'li bo'ylab sayyohlik yo'nalishlari bo'yicha elektron hujjatlar va so'rovnomalarni tashkil etish;
- Buyuk Ipak Yo'li mamlakatlari o'rtasida qo'shma turizm yarmarkalarini o'tkazish;
- Buyuk Ipak Yo'li bo'ylab turizm sohasida boshqa tashabbus va loyihalarni joriy etish.

Loyiha ofisi "Buyuk Ipak yo'li bo'ylab turizm" deb nomlandi va UNWTO texnik idorasi maqomiga ega bo'ldi. Ofisning asosiy vazifalaridan biri bu qadimiy yo'lda turizmni rivojlantirishdir. Bundan tashqari, u UNWTOni turizmni rivojlantirish va tarixiy merosni o'z vaqtida saqlash bo'yicha mintaqaviy dasturlarini amalga oshirish bo'yicha hukumat faoliyati to'g'risida ma'lumot beradi.

O'zbekistonning UNWTO bilan hamkorligi doirasida turizmning xalqaro va institutsional-huquqiy jihatlarini ko'rib chiqishda quyidagi jihatlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- 1) turizmni xalqaro-huquqiy tartibga solish;
- 2) turizm sohasida xalqaro standartlarni joriy etish;

3) kadrlar tayyorlash sohasidagi xalqaro hamkorlik.

Respublika noyob ekologik ob'yektlar va boy madaniy-tarixiy merosga ega bo'lganligi sababli, O'zbekistonda turizm sohasi rivojlanish potentsialiga ega. Mamlakatda 4 mingdan ortiq me'moriy va madaniy tarixiy obidalar mavjud; bundan tashqari, ulardan 20 tasi YUNESCOning Butunjahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan.

O'zbekiston va YUNESCO o'rtasida hamkorlik to'g'risida Memorandum 2006 yil 8 sentyabrda tegishli ravishda imzolangan. Ushbu huquqiy hujjat madaniy va ekologik turizmning barqaror rivojlanishiga yordam beradi va merosni quyidagi mexanizmlar orqali himoya qiladi:

a) milliy yetakchi tamoyillar, qoidalar, farmonlar va standartlarni belgilash;
b) turizm sohasida kadrlar tayyorlash va jamiyatni turizmni barqaror rivojlantirishga yo'naltirish;

v) meros ob'ektlarining turistik potentsialini o'rganish va ta'sirni baholash;

d) hamkorlikda turoperatorlarni ekologik sertifikatlash va «yashil» mehmonxonalarni tashkil etish kabi boshqaruvning innovatsion usullarini joriy etish;

e) mahalliy jamiyatlarning manfaatdor tomonlarining o'zaro ishtirokida hamda madaniy qadriyatlarni, madaniyatlararo tushunish va xushmuomalalikni rivojlantirishda bir vaqtning o'zida tegishli madaniy va ekologik turizmni rivojlantirish bo'yicha hamkorlik qilish;

f) "Meros ob'ektlarida barqaror turizmni rivojlantirishda yoshlarning ishtiroki" mavzusida Xalqaro yoshlar forumlarini tashkil etish.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi 1993 yilda YUNESCOning «Butunjahon madaniy va tabiiy merosini muhofaza qilish to'g'risida»gi Konvensiyasiga qo'shildi. Ma'lumki, YUNESCO iqtisodiyot, madaniyat, ta'lim va turizmni rivojlantirishda, shuningdek, O'zbekistonda ekologik muammolarni hal etishda muhim rol o'ynaydi. Shunday qilib, YUNESCO bilan hamkorlik jarayoni xalqaro miqyosida intensiv institutsional hamkorlikning yo'llaridan birini belgilaydi

va O'zbekistonda turizmni rivojlantirishda UNWTO bilan bir qatorda muhim tashkilotlardan biri sifatida munosib o'rin egallaydi.

8.2. O'zbekiston Respublikasining mintaqaviy tashkilotlar bilan xalqaro-huquqiy hamkorligi

Xalqaro turizm munosabatlarini huquqiy tartibga solish tizimi mintaqaviy hamkorlik va institutsional hamkorlik mexanizmlari bilan to'ldirilgan. Turizm sohasidagi mintaqaviy hamkorlikka to'xtalsak. Hamkorlikning me'yorlari va shakllarini quyidagi hamkorlik shakllariga ajratish mumkin:

1. MDHga a'zo davlatlar o'rtasida gumanitar va turizm sohasidagi shartnomalardan iborat hamkorlikning huquqiy asoslari;

2. MDH doirasidagi a'zo davlatlarning turizm sohasidagi turizm faoliyati bilan bog'liq institutsional hamkorlik.

Birinchi turdagi hamkorlik bir necha kelishuv va qoidalarni o'z ichiga oladi, ular hozirgacha rivojlanib va davom etib kelmoqda. Xususan, 1980 yildagi Butunjahon sayyohligi to'g'risidagi Manila deklaratsiyasini, 1989 yildagi Turizm to'g'risidagi Gaaga deklaratsiyasini va ushbu sohadagi boshqa xalqaro kelishuvlarni e'tiborga olib, MDHga a'zo davlatlar 1993 yil 23 dekabrda «Turizm sohasida hamkorlik to'g'risida» bitimni imzoladilar. Hujjatga ko'ra, davlatlar birgalikda sayyohlik makonini yaratishga ko'maklashish, me'yoriy-huquqiy hujjatlarni uyg'unlashtirish, shuningdek an'anaviy sayyohlik yo'nalishlarini yangilash va yangilarini ochish bo'yicha muayyan choralarni ko'rish majburiyatini oladi.

Hamkorlikni kuchaytirishning navbatdagi yo'nalishlari ushbu Shartnomada MDH doirasida ko'zda tutilgan: turizm sohasidagi ishbilarmonlik aloqalariga ko'maklashish, chegara va bojxona rasmiyatchiligini soddalashtirish, turizmda almashinuv, kadrlar tayyorlashga ko'maklashish, muvofiqlashtirishda ko'maklashish, xalqaro tashkilotlar, shu jumladan UNWTO doirasidagi hamkorlikni o'z ichiga oladi.

Turizm masalalari «MDH ishtirokchi-davlatlarining gumanitar hamkorligi to'g'risida» gi Deklaratsiya va 2005 yil avgust oyida imzolangan «MDH ishtirokchi-davlatlarining gumanitar hamkorligi to'g'risida»gi Bitimi asosida tartibga solinadi. Ushbu hujjatlarning qoidalariga muvofiq, davlatlar madaniyat, fan, ta'lim, axborot, sport va turizm sohaslarida aniq maqsadlarga erishishni kafolatlaydi.

2006 yilda MDHning yangi institutsional bo'limini tashkil etish (Gumanitar hamkorlik kengashi), unga yuklangan vazifalarni hisobga olgan holda, MDH doirasida turizm sohasida hukumatlararo hamkorlikni yanada ko'proq amalga oshirishga zamin yaratdi.

MDH doirasidagi hamkorlikning ikkinchi yo'nalishi MDHning mintaqaviy hamkorligining huquqiy shakli hisoblanadi, MDH Parlamentlararo assambleyasi tomonidan turizm doirasidagi hamkorlik bo'yicha tashkil etilgan konferensiyalarni keltirish zarur. «MDH ishtirokchi davlatlari o'rtasida sayyohlik aloqalarini rivojlantirish» (Konsepsiya) - hukumatlararo maxsus maqsadli dastur MDH Parlamentlararo Assambleyasi tomonidan 1997 yil 29 mayda qabul qilingan. Ushbu dasturning asosiy vazifalaridan biri 2003 yilgacha bo'lgan davrda MDH doirasida turistik faoliyatini tartibga soluvchi zamonaviy me'yoriy-huquqiy baza va munosabatlar tizimining asoslari shakllantirish hisoblanadi. Bundan tashqari, Parlamentlararo assambleya institutsional organ bo'lib, turizm sohasida bir qator shartnomalar tuzishda ishtirok etadi. 1994 yil oktabrda qabul qilingan «MDH ishtirokchi davlatlarining turizm sohasidagi hamkorligining asosiy tamoyillari to'g'risida»gi qarorida turizm sohasidagi hamkorlikning huquqiy mexanizmi va asosiy tamoyillari bayon qilingan.

MDH doirasida turizmni rivojlantirishda asosiy rol o'ynaydigan yana bir institutsional tashkilot Turizm kengashi hisoblanadi. Ushbu institutsional organ MDH davlatlari hukumat rahbarlarining 1993 yil 23 dekabrda «Turizm to'g'risida»gi shartnomaga muvofiq davlatlar majburiyatlarini bajarish bo'yicha qaroriga binoan 1994 yil sentyabr oyida tashkil etilgan. O'zbekiston mazkur tashkilotning sayyohlik sohasidagi tadbirlarida muntazam ravishda ishtirok etadi.

MDH ishtirokchi-davlatlarining turizm kengashi faoliyat yuritadi. MDH

Hukumat rahbarlari kengashining 2012 yil 30 maydagi qaroriga binoan, O'zbekiston Respublikasi tomonidan 24.05.2012 yilda «MDH ishtirokchi-davlatlarining turizm kengashi to'g'risida»gi shartnoma imzolandi. Burdan tashqari, Kengashning 2013 yil 20 noyabrda navbatdagi qarori «MDH davlatlarining turizm sohasidagi hamkorligini 2020 yilgacha rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida» edi. Hujjatda turizm sohasidagi muammolarni hal qilishga qaratilgan aniq chora-tadbirlar, shu jumladan aloqador tarmoqlarni - transport va axborot xizmatlari, sog'liqni saqlash, dam olish va ko'ngilochar sanoatni rivojlantirish ko'zda tutilgan. Hay'at tashkiliy masalalarni ham ko'rib chiqdi.

ShHT (Shanxay Hamkorligi Tashkiloti) doirasidagi turizmni xalqaro-huquqiy tartibga solish quyidagi asosiy va yangi normalar bilan belgilanadi:

1. ShHTning 2025 yilgacha rivojlanish Strategiyasi - tashkilotni yanada rivojlantirish bo'yicha ko'rsatma va parametrlarni belgilovchi hujjat.

2. Rossiya tomonidan ishlab chiqilgan turizmni rivojlantirish bo'yicha qo'shma dastur 2016 yil 24 iyunda Shanxay Hamkorlik Tashkilotiga a'zo davlatlar rahbarlari tomonidan qabul qilingan. Ushbu chora-tadbirlar sayyohlik almashinuvini faollashtirishga, ushbu sohadan olingan daromadlarning o'sishiga yordam beradi. Shuningdek, barcha ShHTga a'zo davlatlar tomonidan yangi ish o'rinlari yaratish, fuqarolarning hayot darajasi va sifatini yaxshilashga xizmat qilishi ko'zda tutilgan.

Turizmni rivojlantirish dasturi yagona sayyohlik makonini shakllantirish va turizm sohasidagi xavfsizlikni kuchaytirishni nazarda tutadi. Shanxay hamkorlik tashkiloti zamonaviy xalqaro munosabatlarning nufuzli ishtirokchilaridan biri sifatida mustahkam o'rin egallaydi. Mustahkam me'yoriy-huquqiy baza yaratilgan bo'lib, ko'p tomonlama hamkorlik mexanizmlari muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatmoqda. ShHT tamoyillari va qadriyatlarini ajratuvchi davlatlar, xalqaro tashkilotlar va tuzilmalar bilan sheriklik munosabatlari o'rnatilgan.

Turizm sohasidagi asosiy vazifa o'zaro sayyohlik oqimini yanada oshirish va ushbu sohada ko'rsatilayotgan xizmatlarni modernizatsiya qilishdir. Shu maqsadda a'zo davlatlar ushbu sohada davlat siyosatini amalga oshirish tajribasi bilan almashadilar, profil tashkilotlari va professional birlashmalar tarmog'idagi

aloqalarni hamda turizm bozori va resurslarni kengaytiradilar, sayyohlik yarmarkalarini tashkil qiladilar, yangi sayyohlik marshrutlarini yaratadilar, doimiy ravishda muntazam ravishda ma'lumot almashadilar. A'zo davlatlar milliy sayyohlik ma'muriyatlari rahbarlari bilan uchrashuvlar doirasida hamkorlikni rivojlantiradilar, ushbu sohada hamkorlik to'g'risida tegishli hujjatni ishlab chiqadilar.

O'zbekiston Respublikasi Shanxay Hamkorlik Tashkilotining to'laqonli a'zosi sifatida Shanxay hamkorlik tashkilotining 2025 yilgacha bo'lgan rivojlanish strategiyasini va Toshkent shahrida imzolangan turizmni rivojlantirish bo'yicha qo'shma dasturning bajarilishini qo'llab-quvvatlaydi.

Tashkilot doirasida qabul qilingan turizm to'g'risidagi so'nggi hujjatlar qatoriga quyidagilar kiradi:

1. Shanxay Hamkorlik Tashkilotiga a'zo davlatlar o'rtasida turizm sohasidagi hamkorlik dasturini 2019 yildan 2020 yilgacha amalga oshirish bo'yicha qo'shma harakatlar rejasi;

2. Shanxay Hamkorlik Tashkiloti Kotibiyati va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (YUNESCO) (2018-2020 yillar) o'rtasidagi hamkorlik to'g'risida anglashuv memorandumini.

O'zbekiston Markaziy Osiyoda ulkan sayyohlik salohiyatiga ega va ShHTga a'zo davlatlar orasida turizmni rivojlantirish muhim davlatlaridan biridir. O'zbek turoperatorlarining asosiy sheriklari G'arbiy Yevropa, Janubi-Sharqiy Osiyo va Tinch okeani mintaqasidagi sayyohlik tashkilotlari hisoblanadi. Ular O'zbekiston tomoni bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqa o'rnatadilar va o'z xizmatlaridan bevosita foydalanadilar.

ShHT o'z oldiga katta va uzoq muddatli maqsadlarni qo'yishni davom ettirmoqda: «ShHT davlatlari xalqlarining farovonligini oshirish va ShHTni mintaqaviy hamkorlik tashkilotlari modeliga aylantirish bo'yicha rivojlanish strategiyasi»ni ishlab chiqishi shular jumlasidandir. Urraxman ta'kidlaganidek: «Agar ShHT kengayib, nafaqat xavfsizlik muammolarini, balki iqtisodiy va ijtimoiy

muammolari ham qamrab olsa, u holda haqiqatan ham kuchli mintaqaviy ishtirokchiga aylanadi».

8.3. O'zbekiston Respublikasining turizm sohasidagi ikki tomonlama hamkorligining huquqiy jihatlari

O'zbekiston turizm sohasida xalqaro aloqalarni ikki tomonlama hamkorlik asosida ham amalga oshiradi. 2013 yilgacha respublika turizm sohasida 45 dan ortiq hukumatlararo bitimlarni imzolagan. O'zbekiston Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra, ushbu statistika oyiga bir necha bor yargilanadi va ayniqsa 2017 yildan so'ng ularning soni ortmoqda hamda shuni ta'kidlash kerakki, hukumatlararo amaldagi kelishuvlar 38 ga yaqin, idoralararo bitimlar esa 21 atrofida bo'lib, ular mazkur sohadagi hamkorlikni rivojlantirishda va O'zbekistonning ushbu sohada tashqi faoliyatida muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasining shartnomaviy amaliyotida turizm to'g'risidagi normalarni o'z ichiga olgan ikki tomonlama xalqaro shartnomalarning keng ro'yxati mavjud bo'lib, shu sababli ikki tomonlama shartnomalar ikki guruhga bo'lingan:

1. Davlatlarning turli sohalardagi hamkorligi asosida tuzilgan kelishuvlar (shariklik va hamkorlik to'g'risidagi bitimlar, madaniyat, fan, ta'lim, sport va turizm, savdo-iqtisodiy faoliyat sohasidagi hamkorlik to'g'risidagi shartnomalar, madaniyat, fan va texnika, ta'lim, sog'liqni saqlash, axborot, sport va turizm, savdo, iqtisodiy-ilmiy-texnikaviy va sanoat hamkorligi, viza masalalari va boshqalar), madaniy, iqtisodiy, savdo, texnikaviy va boshqa sohalardagi hamkorlikni chuqurlashtirish usuli va shu sohadan tegishli davlatlararo tartibga solish mexanizmidan iborat bo'lib, bu yerda turizm ham tarkibiy qism sifatida belgilanadi

2. Hukumatlararo va idoralararo bitimlarning ikkinchi guruhi maxsus turizm sohasidagi hamkorlikka qaratilgandir.

Umuman olganda, O'zbekiston Respublikasining ikki tomonlama kelishuvlari va shartnomalari quyidagi yo'nalishlarda hamkorlikni rivojlantirishga ko'maklashishga qaratilgan:

- ommaviy axborot vositalarida reklama kampaniyalarini o'tkazish;

- turizmni rivojlantirish bo'yicha turli tadbirlarni o'tkazish;
- turistik tashkilotlar va OAV vakillari uchun o'quv safarlar tashkil etish;
- manfaatdor muassasalar va talabalar mutaxassislari bilan almashish orqali turizm sohasi uchun kadrlar tayyorlashga ko'maklashish;
- turizm sohasida axborot va tajriba almashish;
- tegishli imkoniyatlarni kengaytirish orqali mehmonxonalar va boshqa turistik muassasalarni qurish, jihozlash va boshqarish sohasida hamkorlikni rivojlantirish;

- turistik nashrlarni va boshqa materiallarni, xususan audio va video materiallarni tarqatish, ikkala davlatning sayyohlik salohiyatini reklama qilish.

Ziyorat turizmi bo'yicha ikki tomonlama sheriklik O'zbekistonning mazkur yo'nalishdagi kelgusidagi jozibador strategiyasini, Samarqand, Buxoro va Toshkent kabi shaharlarning islomiy salohiyatni qo'llashni muvofiqlashtiradi. Shu maqsadda bir necha musulmon mamlakatlari (Malayziya, Singapur, Pokiston) bilan diniy turizm bo'yicha maxsus bitimlar imzolandi. Ta'kidlash joizki, 2017 yilning birinchi yarim yilligi davomida mamlakatning xorijdagi diplomatik vakolatxonalariga 742 ta sayyohlik vizasi berilgan bo'lsa, 2016 yilning shu davrida bu ko'rsatkich 287 ta turistik vizaga teng edi. Shunday qilib, o'sish 61,3% ni tashkil etdi.

Bundan tashqari, qo'shma komissiyalar shaklida ikki tomonlama hamkorlikning institutsional shakli sifatida (masalan, O'zbekiston va Janubiy Koreya o'rtasida turizm sohasidagi hamkorlik to'g'risida 2012 yildagi shartnoma), ishchi guruhlar (O'zbekiston Respublikasi hukumati va Hindiston hukumati o'rtasidagi turizm sohasida hamkorlik qilish uchun shartnoma 06.07.2015 y.) va boshqa institutsional tashkilotlar, shartnomalar tuzuvchi davlatlarning rasmiy sayyohlik organlari vakillari nomidan tuzilishi mumkin bo'lib, ushbu holat ko'pchilik shartnomalarda nazarda tutilgan (*Ilovaga qarang*).

Nazorat savollari:

1. *O'zbekiston Respublikasining Butunjahon turizm tashkiloti bilan xalqaro-huquqiy hamkorligining xususiyatlarini sanang.*

2. *O'zbekiston qaysi mintaqaviy tashkilotlar bilan turizm sohasida hamkorlikni olib boradi?*
3. *Turizm sohasidagi ikki tomonlama shartnomalarni tahlil qiling.*

ADABIYOTLAR

Partnership and Cooperation Agreement initialled on 29 April 1996,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/july/tradoc_116743.pdf

Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2016 г., № 49, ст. 558, 2017 г., № 1, ст. 3.

Вахмистров В.П., Вахмистрова С.И. Правовое обеспечение туризма: учебное пособие – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., - 2005.- С.109-112.

С.М.Адилходжаева С.М., Муратаев С. Развитие туризма в Узбекистане: проблемы, международное сотрудничество, перспективы. // International

Kantarci K., Basaran M. and Ozyurt M. Comparative Analysis of Central Asian Tourism Product from Point of View of Turkish Travelers: A Case of Kyrgyzstan, Kazakhstan, Tajikistan, Uzbekistan and Turkmenistan.// International Conference on Eurasian Economies.2015.-P.192.Source: <https://www.avekon.org/papers/1241.pdf>

Файзибаева Н., Европа как один из важнейших туристических центров мира. // Международные отношения: политика, экономика, право. – Ташкент, 2012.- №4. - С. 60

Salter M., Yinan Yin. Analysing Regionalism within International Law and Relations: The Shanghai Cooperation Organisation as a Grossraum?// The Author 2014.- Oxford University Press. All rights reserved doi: 10.1093/chinesejil/jmu044; Advance Access publication 3 December 2014. - P.859. Downloaded from: <https://academic.oup.com/chinesejil/article-abstract/13/4/819/2755687>

I. Normativ-huquqiy va uslubiy nashrlar

- 1.1. Agreement on opening of the Silk Road branch in Samarkand from 19 May, 2004.
- 1.2. Agreement between Uzbekistan and South Korea for cooperation on tourism from 2012 .
- 1.3. Agreement between the government of the Republic of Uzbekistan and the government of India for cooperation on tourism from 06.07.2015.
- 1.4. Appendix 1 B: (1994 WTO) General Agreement of Trade in Services.
- 1.5. Bukhara Declaration on further Development of Tourism on the Silk Road (2002).
- 1.6. Charter of the UNWTO from 1976.
- 1.7. Convention on customs facilities for tourists from 1954.
- 1.8. Convention on Protection of World cultural and environmental heritage from 23.11.1972.
- 1.9. Convention on the Rights of Persons with Disabilities from 2007.
- 1.10. Draft Convention of the UNWTO on the protection of tourists and the rights and obligations of tourism service providers. Available at www.cf.cdn.unwto.org .
- 1.11. Draft Report on a European Parliament recommendation to the Council, the Commission and the Vice President of the Commission / High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy on the new comprehensive agreement between the EU and Uzbekistan (2018/2236(INI)).10/12/2018.
- 1.12. Convention on the Unification of Certain Rules for the Carriage of Passengers and Luggage by Sea from 1967.
- 1.13. Convention about application of the Schengen agreement from June, 14, 1985.
- 1.14. Enhanced Partnership and Cooperation Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Republic of Kazakhstan, of

the other part. Official Journal of the European Union. L 29. Volume 59. 4 February, 2016.

- 1.15. Final Act of Conference on Safety and Collaboration in Europe from 1975.
- 1.16. General Resolution on the Development of Tourism from 1963.
- 1.17. Hague Declaration from 1989.
- 1.18. International Hotel Convention from 1979.
- 1.19. International Convention on contract for a trip from 1970.
- 1.20. International Pact on Civil and Political Rights from 1966.
- 1.21. International Pact on Economic, Social and Cultural Rights from 1966.
- 1.22. Khiva Declaration on Tourism Development and Preservation of the world legacy from 1999.
- 1.23. Laws of Malaysia, 2011. Act 730: Trade Descriptions Act 2011.: http://www.federalgazette.agc.gov.my/outputaktap/20110818_730_BI_A730%20B1.pdf.
- 1.24. "Law on tourism" of the Republic of Vietnam from 14.06.2005.
- 1.25. Manila Declaration on World Tourism from 1980.
- 1.26. Memorandum between government of the Republic of Uzbekistan and UNESCO from 08.09.2006.
- 1.27. Memorandum of Understanding between the Ministry of Culture of the Republic of Uzbekistan, The State Committee for Tourism Development of the Republic of Uzbekistan, and the European Bank for Reconstruction and Development.08.02.2018. Section 1.
- 1.28. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik- har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.- T.: "O'zbekiston", 2017.- B.38.
- 1.29. Organization of Islamic Cooperation Charter on December 14, 2015.
- 1.30. Paris Charter for New Europe from 21.11.1990.
- 1.31. Partnership Cooperation Agreement between the Republic of Uzbekistan and the European Communities and their Member States (PCA), signed on the 29th of April 1996 and entered into force on July 1, 1999.

- 1.32. Quebec Declaration on Ecotourism from 2002.
- 1.33. Samarkand Declaration on revival of Tourism on the Silk Road from 1994.
- 1.34. Schengen agreement of EU «About single visa and tourist space» from 1995.
- 1.35. Tashkent Declaration from 1998 on Worlds Culture and UNESCO Activities in Member Countries.
- 1.36. Third Protocol to the General Agreement on Trade in Services from 24 July, 1995. Available at: www.wto.org .
- 1.37. Universal Declaration of Human Rights from 10 December 1948
- 1.38. UNWTO Framework Convention on Tourism Ethics. Available at: www.ethicsconventions.unwto.org.
- 1.39. UNWTO Code of Ethics for Tourism and Charter of tourism from 1985.
- 1.40. Vienna Convention on Diplomatic Relations from 1961.
- 1.41. Vienna Convention on the Law of Treaties from 1969
- 1.42. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta‘minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2016-yil 2-dekabrda PF-4861-sonli Farmoni.
- 1.43. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5326-sonli Farmoni «O‘zbekiston Respublikasi turizm salohiyatini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish bo‘yicha qo‘shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi 2018-yil 3-fevral.
- 1.44. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-sonli Farmoni. Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 06.01.2019-y., 06/18/5611/2430-son.
- 1.45. “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning bshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Faol tadbirkorlik, innovatsion g‘oyalar va texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash yili”da amalga oshirishga oid Davlat Dasturi”.
- 1.46. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Устави ва Халқаро Суд Статути. Тошкент. 2002.

- 1.47. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т: Ўзбекистон 2017.
- 1.48. Декларация о гуманитарном сотрудничестве государств-участников СНГ от 8 мая 2005 года.
- 1.49. Договора о долгосрочном добрососедстве, дружбе и сотрудничестве государств-членов Шанхайской организации сотрудничества от 16 августа 2007 г.
- 1.50. «Дорожная карта» по развитию сотрудничества Узбекистана с зарубежными партнерами в политико-дипломатической сфере на 2017-2018гг.
- 1.51. Директива Совета европейского экономического сообщества о путешествиях, отпусках и поездках, включающих все от 13 июня 1990 г. № 90/314/ЕЕС.
- 1.52. Закон Республики Узбекистан «о Туризме» от 1999 г.
- 1.53. Закон о туризме Республики Узбекистан в новой редакции. Национальная база данных законодательства, 19.07.2019 г., № 03/19/549/3446.
- 1.54. Концепция Государственного Комитета Республики Узбекистан «О мерах по развитию туризма в Республике Узбекистан в период до 2025 года».
- 1.55. Меморандум о взаимопонимании между Правительством Республики Узбекистан представленным Министерством внешних экономических связей, инвестиций и торговли и Правительством Султаната Оман представленным Министерством туризма о сотрудничестве в области туризма Маскат, 5 октября 2009 г.
- 1.56. Меморандум о взаимопонимании между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Малайзии о сотрудничестве в области туризма. Путражайя, 3 октября 2005 г.
- 1.57. Меморандум о взаимопонимании между Национальной компанией «Узбектуризм» и Федеральным агентством по туризму России по развитию сотрудничества в сфере туризма. г.Лондон, Великобритания, 8 ноября 2016 г.
- 1.58. Меморандум о взаимопонимании между Национальной Компанией «Узбектуризм» Республики Узбекистан и Национальной Туристской

Администрацией Китайской Народной Республики об осуществлении групповых поездок китайских туристов в Узбекистан. 27 июня 2009 г.

1.59. Меморандум о взаимопонимании между Всемирной туристской организацией (ЮНВТО) и Государственным комитетом по развитию туризма. Мадрид, 19.01.2018 г.

1.60. Национальная база данных законодательства, 06.04.2018 г., № 07/18/3654/1024.

1.61. Национальная база данных законодательства, 06.04.2018 г., № 07/18/3654/1024.

1.62. Плана совместных мер в сфере туризма на 2017-2018 годы в рамках ШОС, Астана, 2017 г.

1.63. Постановления Президента Республики Узбекистан от 6 февраля 2018г. №ПП 3509 «О мерах по развитию въездного туризма».

1.64. Постановление Президента Республики Узбекистан «О первоочередных мерах по развитию сферы туризма на 2018-2019 годы» от 17.08.2017.

1.65. Постановление Кабинет Министров Республики Узбекистан №408 от 21.11.1996 «О порядке въезда-выезда, пребывания и транзитного проезда иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Узбекистан».

1.66. Постановленне Кабинет Министров Республики Узбекистан №207 от 13.04.2017.

1.67. Постановление Кабинет Министров Республики Узбекистан №894 от 07.11.2017.

1.68. Постановление Кабинет Министров Республики Узбекистан №631 от 07.08.2018.

1.69. Постановление Кабинет Миинистров Республики Узбекистан №321 от 03.05.2018.

1.70. Постановление Кабинет Миинистров Республики Узбекистан №398 от 29.05.2018.

1.71. Постановление Кабинет Министров Республики Узбекистан «Об организации деятельности семейных гостевых домов» от 07.08.2018.

1.72. Программа реализации Соглашения между Национальной Компанией «Узбектуризм» Республики Узбекистан и Министерством по туризму Арабской Республикой Египет о сотрудничестве в области туризма. 2 март 2007 г.

1.73. Программа по развитию сотрудничества государств-членов ШОС в сфере туризма. Ташкент 24 июнь 2016 г.

1.74. Рекомендательный законодательный акт «Об основных принципах сотрудничества государств-участников СНГ в области туризма» от 29.10.1994 г.

1.75. Собрание Законодательства Республики Узбекистан, 2016 г., № 49 (757).

1.76. Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2017 г., № 1, ст. 3.

1.77. Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Российской Федерации о сотрудничестве в области культуры, науки и техники, образования, здравоохранения, информации, спорта и туризма. Ташкент, 19 марта 1993 г.

1.78. Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Румынии о сотрудничестве в области туризма. Ташкент, 22 апреля 2003 г.

1.79. Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Турецкой Республики о сотрудничестве в области туризма. Анкара, 18 ноября 1997 г.

1.80. Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Объединенных Арабских Эмиратов о сотрудничестве в области туризма. Абу Даби, 17 марта 2008 г.

1.81. Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Государства Кувейт о сотрудничестве в области туризма. Ташкент, 21 июля 2008 г.

1.82. Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Исламской Республики Пакистан о сотрудничестве в области туризма. Ташкент, 22 мая 1995 г.

- 1.83. Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Исламской Республики Пакистан о сотрудничестве в области культуры, здравоохранения, науки, техники, подготовки кадров, туризма, спорта и средств массовой информации. Ташкент, 27 июня 1992 г.
- 1.84. Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Китайской Народной Республики о сотрудничестве в области туризма. г. Ташкент, 29 ноября 2013 г.
- 1.85. Соглашения между Правительством Республики Узбекистан и Всемирной туристической организацией ООН о дальнейшем расширении сотрудничества в сфере туризма, подготовки кадров и продвижения бренда «Великий Шелковый путь». Самарканд, 3 октября 2014 г.
- 1.86. Соглашение между Национальной компанией «Узбектуризм» и Министерством по делам туризма Турецкой Республики о сотрудничестве. Ташкент, 28 апрель 1992 г.
- 1.87. Соглашение о сотрудничестве в сфере туризма между Национальной Компанией «Узбектуризм» Республики Узбекистан и Министерством туризма Египет 19 октябрь 1995 г.
- 1.88. Соглашения о сотрудничестве в области туризма между Национальной Компанией «Узбектуризм» Республики Узбекистан и Национальной Туристской Администрацией Китайской Народной Республики. 25 май 2005 г.
- 1.89. Соглашение о сотрудничестве в области туризма в рамках СНГ. 23.12.1993 г.
- 1.90. Соглашение о гуманитарном сотрудничестве государств-участников СНГ от 26 августа 2005 года.
- 1.91. Указ Президента Республики Узбекистан № УП-4861 от 02.12.2016 «О мерах по обеспечению ускоренного развития туристской отрасли Республики Узбекистан».
- 1.92. Устав Всемирной Туристской Организации (ВТО) (Мехико, 27 сентября 1970 г.).
- 1.93. Хартии Шанхайской организации сотрудничества от 7 июня 2002 г.

II. Monografiyalar, ilmiy maqolalar, patentlar, ilmiy asarlar

- 2.1. Abaydeldinov Y., Kala N. International Legal Aspects of Tourism Activity: International Treaties Analysis. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, (Volume VII, Summer), 4(18): - pp.714 – 720, DOI: 10.14505/jarle.v7.4(18).01. 2016. Available from: <http://www.asers.eu/journals/jarle/jarle-issues>
- 2.2. D'amore L. Peace through Tourism: Historical and Future Perspective., *International handbook on tourism and peace*. UNWTO.Drava, 2013. - P.73.
- 2.3. Fazal Ur-rahman. SCO: problems of enhancing economic cooperation. // *12 Eurasia Critic – 2008*. Available at: www.eurasiacritic.com/articles/sco-problems-enhancing-economiccooperation.
- 2.4. Henderson J.C. Managing Tourism and Islam in Peninsular Malaysia. // *Tourism Management*, 24 (4): 2003. - pp. 447-456.
- 2.5. Hong Zhang. The Impact on China's Economy of Its Accession to the WTO: A Computable General Equilibrium (CGE) Analysis: Dissertation for Ph.D. in Economics. Northern Illinois University. USA, 2002. - P.105-198.
- 2.6. Smith J. A modest though important role for Europe in stimulating Central Asia's economies. Toward a new strategy for Central Asia. *EUCAM Watch*. - Issue 18- February 2018. - P.12.
- 2.7. Kantarci K., Basaran M. and Ozyurt M. Comparative Analysis of Central Asian Tourism Product from Point of View of Turkish Travelers: A Case of Kyrgyzstan, Kazakhstan, Tajikistan, Uzbekistan and Turkmenistan.// *International Conference on Eurasian Economies*. - 2015.- P.192. Source: <https://www.avekon.org/papers/1241.pdf>.
- 2.8. Khamidov O. New Stage of Tourism Development in Uzbekistan: Actual Problems and Perspectives. *World Scientific News*. WSN 86(3) (2017) 134-149. - P.138. Available online at www.worldscientificnews.com.
- 2.9. Koskenniemi M., *International Law and Hegemony. A Reconfiguration*, 17(2) *Cambridge Review of International Affairs* (2004), P.- 197–218.

- 2.10. Lanozska A. The World Trade Organization (WTO) and the accession process: testing the implementation of the multilateral trade agreements. Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. Dalhousie University Halifax, Nova Scotia. 2001.- P.259.
- 2.11. Lanquar R. The organizational Development of the World Tourism Organization. Ph.D. dissertation thesis. Texas & A.M. University, 1983.- P.260.
- 2.12. Marina L., Guilherme V. The Bamiyazation of Cultural Heritage and the Silk Road Economic Belt: Challenges and Opportunities for China. // The Chinese Journal of Comparative Law. - 2015.- P.329–347. doi: 10.1093/cjcl/cxv013 Advance Access Publication Date: 18 September 2015. Article. - P.348. Downloaded from <https://academic.oup.com/cjcl/article-abstract/3/2/329/2365870> by Tsinghua University user on 25 July 2018.
- 2.13. Muminov A.R. “O‘zbekiston Respublikasining YUNESKO bilan hamkorligining xalqaro-huquqiy masalalari”. Monografiya. - T.,2005.- B.154.
- 2.14. Negut S. Tourism, expression of freedom in global era. //International Journal for responsible tourism. – Vol.2. N.3. 2014. – pp.45-52.
- 2.15. Nor A.D., Abd Rahman F., Azlina M. An Overview of the Halal Regulatory Framework for Halal Certification of Hotel in Malaysia. // Journal of Applied Environmental and Biological Sciences. – 2010. - P.5.
- 2.16. Slaughter A.M. International Law in a World of Liberal States // European Journal of International Law. 1995.- P.295.
- 2.17. Shaun N. State sovereignty, political legitimacy and regional institutionalism in the Asia-Pacific // 17(3). The Pacific Review (2005). - pp. 423–450.
- 2.18. Soukupova L. Assessing the Impacts of Tourism in Post-Socialist Countries: A Case Study of the Czech Republic: Master thesis. Florida Atlantic University Boca Raton, Florida. - 2003. - P.22.
- 2.19. Stephen A. The Response of the Shanghai Cooperation Organisation to the Crisis in Kyrgyzstan //14(3) Civil Wars (2012). - p.451–476.
- 2.20. Tieman M., Vorst J.G., Ghazali M.C. Principles in Halal Supply Chain Management. // Journal of Islamic Marketing. - 3 (3):2012 - pp.217-243.

- 2.21. Togaymurodov E., Islomova R., Stamatis A. Agro and Eco-Tourism Development in Rural Areas of Uzbekistan: Analysis Using of "Gravity" Model Approach. // *European Scientific Journal*. - May 2016.- edition vol.12. -P.34.
- 2.22. Xiaohui Wu. No Longer Outside, Not Yet Equal: Rethinking China's Membership in the World Trade Organization. // *Chinese Jil*. Oxford University Press. - 2011.-P.270. Downloaded from: <https://academic.oup.com/chinesejil/article-abstract/10/2/227/349047>.
- 2.23. Yunusov Kh.M. Yevropa Ittifoqi va O'zbekiston Respublikasi o'zaro aloqalarining huquqiy asoslari. yur.f.nom. dissert. - T., - 2009. - B.145.
- 2.24. Zulkifli W.S.W., Rahman S.A., Awang K.W., and Man Y.B.C. Developing Framework for Halal Friendly Tourism in Malaysia. // *International Business Management*. - 5 (6):2011. - pp.295-302.
- 2.25. Адилходжаева С.М., Муратаев С. Развитие туризма в Узбекистане: проблемы, международное сотрудничество, перспективы. // *International Relations: Economics, Politics, Law*. – Ташкент,2013. №3. - С.6-14.
- 2.26. Адилходжаева С.М. Принятие стратегии по вступлению Узбекистана в ВТО – значимый шаг по предотвращению угроз устойчивому развитию нашей страны. // материалы IX традиционной республиканской научно-практической конференции "Актуальные проблемы международного права: теория и практика". -Т., 2018. - С. 26-28.
- 2.27. Агаджанян А.А. Эволюция международного законодательства в сфере туризма. // V Всероссийская научно-практическая конференция для студентов и учащейся молодежи «Прогрессивные технологии и экономика в машиностроении». Секция 8. Гуманитарные проблемы в науке и технике. - Москва. 2014. - С.429.
- 2.28. Азходжаева Р.А. Международно-правовое регулирование охраны здоровья в рамках Всемирной Торговой Организации. Монография. - Москва: Современное экономика и право, 2008. – 176с.
- 2.29. Ачилова Л.И. Источники правового регулирования отношений по сказанию гостиничных услуг в Республике Узбекистан: особенности

национальной модели. // Вестник Пермского университета. - 2013. № 4 (22).- С.124-131. Ресурс: <https://cyberleninka.ru/article/n/istochniki-pravovogo-regulirovaniya-otnosheniy-po-okazaniyu-gostinichnyh-uslug-v-respublike-uzbekistan-osobennosti-natsionalnoy> .

2.30. Высторобец Е А К вопросу об истоках и системности права – Актуальные проблемы современного права - Материалы ежегодной межвузовской научно—практической конференции - М.: РУДН, 2011 - С.152-155.

2.31. Березовский К. А. Международное информационное право-отрасль международного права // Актуальные проблемы современного права – Материалы ежегодной межвузовской научно—практической конференции - М.,2011 - С.177-184.

2.32. Гафурова С.А. Консуллик ҳимоясини амалга оширишда икки томонлама конвенциялар ва шартномалар. // Фалсафа ва ҳуқуқ. Т., 2014. - №2. - Б. 108-111.

2.33. Григорян С.А. Международно- правовая система ВТО и интересы России. Диссертация на соиск. Уч. Степ. Д-ра юрид.наук. - Москва, 2000. - 189с.

2.34. Гольшева Е.В. Совершенствование организации и механизма регулирования развития туризма в рыночных условиях: Дис.... канд.экон.наук. Ташкент, 2012, - С.176.

2.35. Гуляева Т. К. Соотношение «права ВТО» и национального права государств-членов: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2016. – С. 26.

2.36. Дустов У.Н. Ўзбекистон Республикасида туристик хизмат кўрсатиш фаолиятининг фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солиниши: юрид. фан. номз. дисс.... Автореф.- Тошкент, 2004. – 25б.

2.37. Зенкин И.И. Международно-правовое регулирование телекоммуникационных услуг в рамках ВТО: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. - М., 2010. – 25с.

- 2.38. Исакджанов Х.С. Международно- правовые аспекты развития сотрудничества между Республикой Узбекистан и Китайской Народной Республикой. Диссертация на соискание ученой степени канд. юрид. наук. - Т.:2010 - 164с.
- 2.39. Казаков А. Общее туристское пространство СНГ: первые шаги по трудному пути // Внешняя торговля. - 1992. -№ 11-12. □ С. 29-35.
- 2.40. Малянова А.Н. Становление и развитие права Всемирной торговой организации. Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. юрид. наук. - Москва - 2008. 20с.
- 2.41. Маркина И.В. Развитие международного туристического права и проблемы его осуществления.- С.2-3 Интернет ресурс: <https://scienceforum.ru/2013/article/2013005705>
- 2.42. Мирхамидова М. Международно-правовое сотрудничество Республики Узбекистан со странами Персидского залива в рамках региональных международных организаций \ Жамият ва Хукук Тошкент давлат юридик университети Ёш олимлар республика мақолалари тўплами. – Т.: - С. 88-91.
- 2.43. Муминова Г.М. Политико-правовой аспект сотрудничества Республики Узбекистан и Европейского Союза: Дис.... канд.полит.наук. - Ташкент, 2007.- 145с.
- 2.44. Рахимова Н.Р. Особенности формирование стратегии маркетинга на рынке туристических услуг.: Дис.... канд. экон. наук,-Ташкент, 2010.
- 2.45. Рагимов Т.С. Международно-правовое регулирование в сфере туризма // Сборник Круглого стола 3 «Специфика обучения студентов по отдельным дисциплинам». - Москва, 2008. - С.238-244.
- 2.46. Рагимов Т.С. Международное туристское право: тенденции и развитие // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. - Москва, 2015. - № 4. - С.605-610.
- 2.47. Рахматуллах М.Д. Международно-правовой механизм деятельности ГАТТ/ВТО. Автореф. Дис....кан.юрид.наук.- Киев,1997. - 20с.

- 2.48. Сенин В.С., Чудновский А.Д. Туристские услуги. Туристские обслуживание: Сборник нормативно-правовых и информационных материалов. - Финансы и статистика, 2008. - С.6.
- 2.49. Стригулина А.В. Международно-правовые основы сотрудничества в области международного туризма с участием Российской Федерации: Автореф. Дис.... кан. прав. наук. - Казань, -2008. - 22с.
- 2.50. Тураев Б. Х. Развитие организационно-экономических механизмов управления региональным туризмом.: Дис.... док.экон.наук. Ташкент, 2011-144с.
- 2.51. Туляганова Ш.Х. Понятие, содержание и место договора об оказании туристических услуг в гражданско-правовых отношениях. // Право и Жизнь. – Москва, 2016. - № 10-12 (220-222). - С. 17-38. Ресурс: <https://elibrary.ru/item.asp?id=34886127> .
- 2.52. Усенко Е.Т. Принцип демократического мира—наиболее общая основа современного международного права // СЕМП 1973 – М., 1975 – С.34.
- 2.53. Усманов М.Р. Ўзбекистонда туризмни ривожлантиришнинг миятақавий хусусиятлари (Самарқанд вилояти мисолида): География фан.ном... Дис.- Тошкент, 2005.
- 2.54. Файзибаева Н.Т. Развитие международного туризма в Республике Узбекистан в условиях глобализации мирохозяйственных связей: Дис.... канд.экон.наук. Ташкент, 2000, - 154с.
- 2.55. Файзибаева Н., Европа как один из важнейших туристических центров мира. // Международные отношения: политика, экономика, право. – Ташкент, 2012. - №4. - С. 60-73.
- 2.56. Хамова Ю.А. Публично-правовые аспекты туризма в Европейском праве: Автореф. Дис.... кан. прав. наук. - Казань, -2009. - 26с.
- 2.57. Худайназаров А. Выиграет ли Узбекистан от вступления в ВТО? «Народное слово» от 24.05.2018. Ресурс: <http://xs.uz/ru/post/wto>

- 2.58. Чеботарева И.А. Сотрудничество государств по правовому регулированию международной туристской деятельности: Автореф. Дис....кан.юрид.наук.- Санкт-Петербург, 2004. - 20с.
- 2.59. Шиянов А. В. Международно-правовые взаимодействия Всемирной Торговой Организации (ВТО) с международными межправительственными и неправительственными учреждениями: Автореф. Дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2004. - 20с.

III. Boshqa adabiyotlar

- 3.1. Abdurakhmanov K.Kh. Management of tourism: Tutorial. - Jakarta.: Gunadarma Publisher, 2013.- 240p.
- 3.2. Abdurakhmanov K. Uzbekistan: Past, Present and Future. Seoul-Sunest, 2016.- 188p.
- 3.3. Arianne Kösler and Martin Zimmek (eds). Elements of Regional Integration. A Multidimensional Approach. Baden: Nomos, 2008. – 925p. Downloaded from <https://academic.oup.com/ejil/article-abstract/20/3/925/402475> .
- 3.4. Aust A. Handbook of International law.: Cambridge University Press, 2010. - 593p.
- 3.5. Goeldner Ch., Brent Ritchie J. R. Tourism: Principles, Practices, Philosophies. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey. - 2012.- 409p.
- 3.6. CEU/52/3 Madrid, March 2011 UNWTO COMMISSION FOR EUROPE Fifty-second Meeting Katowice, Poland, 14 April 2011 Provisional agenda item 3, P.14, viewed 25 February,2018, http://europe.unwto.org/sites/all/files/pdf/item_3_remarks_of_sg.pdf
- 3.7. Chinese FM raises five-point proposal on boosting SCO cooperation, Xinhua, August 01, 2014 <http://english.peopledaily.com.cn/n/2014/0801/c90883-8763615.html>
- 3.8. Concept of the Czech Republic's Foreign Policy. https://www.mzv.cz/jnp/en/foreign_relations/policy_planning/concept_of_the_czech_republic_s_foreign.html

- 3.9. Currie J. Public International Law, second edition. Toronto: Irwin Law Inc., 2008.- 644p.
- 3.10. D'amore L. Peace through Tourism: An Historical and Future Perspective. International handbook on tourism and peace. -UNWTO.Drava.2013. - 355p.
- 3.11. European Association of touristic agencies and tour operators. See: http://www.ectaa.org/en/detail_16.aspx .
- 3.12. Ecotourism in Uzbekistan: prospects and opportunities. July 18, 2018. Available at: <https://uzbekistan.lv/en/ecotourism-in-uzbekistan-prospects-and-opportunities/> .
- 3.13. International Tourism in the OIC countries: Prospects and Challenges. 2015. The Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries (SESRIC).-P.2. Available at: <https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=1771&refID=1071> .
- 3.14. Bernstorff J., Dunlap T. The public International Law Theory of Hans Kelsen. New York: Cambridge University Press, 2010. 1 344p.
- 3.15. Kazakhstan and Uzbekistan will sign an agreement on multiple entry visas, viewed 16 April, 2018. Resource:<http://www.kazpravda.kz/en/articles/view/kazakhstan-and-uzbekistan-to-sign-multi-visa--agrt/> .
- 3.16. Kantarci K., Uysal M. and Magnini V. Tourism in Central Asia: Cultural Potential and Challenges. Apple Academic Press.- 2015.- P.5.
- 3.17. Kazantseva O. "Development of tourism in CIS", available at <https://www.kazpravda.kz/en/news/economics/development-of-tourism-in-cis> .
- 3.18. Herdegen M. Principles of International Economic Law. Oxford University Press. - 2013.- 534p.
- 3.19. Martha H. Ecotourism and Sustainable Development: who owns paradise? 2nd ed. Chapter 1&5. Island Press, Washington, USA., 2008. - P. 172.
- 3.20. Mamatqulov X.M., Bektemirov A.B., Tuxliyev I.S., Norchayev A.N. Xalqaro turizm. Darslik. -T.: 2009. -192b.

- 3.21. Mirzayev M.A. Aliyeva M.T. Turizm asoslari: o'quv qo'llanma. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.- T.: 2011. – 98b.
- 3.22. Peter Van den Bossche, The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials. Published in the United States of America by Cambridge University Press, New York. – 2005.P. 488 (528 / 777)
- 3.23. Rights of Tourists with Disabilities in the European Union Framework. December 2007.- P.5. <http://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.reports> .
- 3.24. Subedi S. Textbook: International Trade and Business Law. Hanoi - 2012. -- 1056p.
- 3.25. Trade policy review body: The Czech Republic Report by the Government - Summary Extracts. Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp029_e.htm .
- 3.26. Uzbekistan, UNWTO mull co-op prospects, viewed 28 August, 2017, <https://www.en.trend.az> .
- 3.27. Vainopoulos R., Mercier S. Le Tourisme. Le Cavalier Bleu Editions, 2009. - P.160.
- 3.28. “Working Group progresses on the Convention on the Protection of Tourists”. Available at: <https://www.finchannel.com/tourism-and-travel/63367-working-group-progresses-on-the-convention-on-the-protection-of-tourists>
- 3.29. “O'zbekiston Jahon savdo tashkilotiga a'zo sifatida kirish yuzasidan muzokaralarni faollashtiradi”, 10.01.2018. Available at: <https://m.kun.uz/uz/news/2018/01/10/uzbekiston-zaon-savdo-tashkilotiga-azo-sifatida-kiris-uzasidan-muzokaralarni-faollashtiradi>
- 3.30. 10th Islamic Tourism Ministers Conference to be held in Dhaka, Bangladesh on February 5-7. OIC prepares roadmap to promote Islamic tourism. Available at: <https://tribune.com.pk/story/1609017/1-oic-prepares-roadmap-promote-islamic-tourism/>
- 3.31. International Visitor Trend Survey Report, Centre of Business and Tourism Development (CBTD). – Khiva, 2018. – 104p.
- 3.32. Алимов К.З. Международное право.- Т.: Университет, 2012.- 384с.

- 3.33. Алексеева В.В. Правовые основы международной туристической деятельности: учебное пособие. -Витебск, 2012. - 47с.
- 3.34. Александрова А. Ю. Международный туризм. – Москва: Наука, 2002. – 337с.
- 3.35. Бирюков П. Н. Международное право: учебник для бакалавров / П. Н.Бирюков. – 5 изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт, 2012. – 793 с.
- 3.36. Вахмистров В. П., Вахмистрова С.И. Правовое обеспечение туризма: учебное пособие. Балтийский Международный институт туризма. СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2005. – 288с.
- 3.37. Вельяминов Г.М. Международное Экономическое право и процесс: Учебник. - Москва: 2004. -156с.
- 3.38. Вылегжанин А.Н., Колосов Ю.М. Система международного права, пар. 1. 5. Главы 1. Учебник для бакалавров /под ред А. Н. Вылегжанина - 2-е изд , перераб и доп - М:Изд Юрайт, 2012 - С.42.
- 3.39. В Узбекистане утверждена стратегия развития страны. Available at: <https://eadaily.com/ru/news/2017/02/08/v-uzbekistane-utverzhdjena-strategiya-gazvitiya-strany> (accessed: 20 February 2017).
- 3.40. Доклад Первого Президента Республики Узбекистан И.Каримова на заседании Кабинет Министров, посвященном итогом социально-экономического развития страны в 2009 году и важнейшим приоритетам экономической программы на 2010 год. <http://old.press-service.uz> .
- 3.41. Квартальнов В.А. Стратегический менеджмент в туризме. - М.: Финансы и статистика, 1999.- 115с.
- 3.42. Клемин А.В. Европейское право и Германия. - Казань.: изд. Казанского университета, 2004. – 587с.
- 3.43. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов : в 2-х т. / Ф.Ф. Мартенс ; под ред. В.А. Томсинов. - М.: Зерцало-М, 2013. - Т. 1. – 367с.
- 3.44. Международное право: учебное пособие / Ю.В. Трунцевский, О.Ш. Петросян, Р.С. Маковик и др. - М. : Юнити-Дана, 2015. - 455с.

- 3.45. Международное право: учебник / К.К. Гасанов, Ю.А. Кузнецов, Д.А. Никонов и др. ; под ред. К.К. Гасанов, Д.Д. Шалягин. - 2-е изд., перераб. и доп. - М. : Юнити-Дана, 2015. - 479 с.
- 3.46. На Международном Экономическом Саммите «Россия- Исламский Мир: KazanSummit 2017» обсудили вопросы Халяльного туризма. 18.05.2017. Available at: <https://www.russiatourism.ru/news/13061/>
- 3.47. Пантелеева Ю. В., Парфирьева Е. Н. Развитие туризма РФ в условиях вступления в ВТО // УДК.338. - С.304. Доступен по адресу: <file:///C:/Users/User/Downloads/razvitie-turizma-rr-v-usloviyah-vstupleniya-v-vto.pdf> (дата посещения: 02.10.2018).
- 3.48. Писаревский Е.Л. Правовое обеспечение туризма. Учебник.- Москва.: 2014. – 336с.
- 3.49. Попондопуло В.Ф. Международное Торговое Право. учеб. пособие/коллектив авторов. Л-Омега. М.: 2005. – 468с.
- 3.50. Сотрудничество между Узбекистаном и Организацией Исламского Сотрудничества (ОИС) <https://mfa.uz/ru/cooperation/international/10497/>
- 3.51. Узбекистан на пути к ВТО: что делает страна для вступления в организацию. 14.03.2018. Available at: <https://ru.sputniknews-uz.com/analytics/20180314/7709364/wto-uzbekistan-torgovlya.html> .
- 3.52. Файзуллаев А. “О вступлении Узбекистана в ВТО”. Available at: <http://ced.uz/kommentarii/o-vstuplenii-uzbekistana-v-vto/> (дата посещения: 16.03.2019).
- 3.53. Шорец В.М. Правовое обеспечение туристической деятельности. Учебно- методическое пособие. – Минск.:2014 - 133с.

**O'zbekiston Respublikasining turizm sohasiga oid shartnomaviy- huquqiy
bazasi (ayrim shartnomalar ro'yxati)**

**Договорно-правовая база сотрудничества Республики Узбекистан с
зарубежными странами в области туризма**

Межправительственные	
1.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Азербайджанской Республики о сотрудничестве в области туризма Баку, 27 мая 1996 года
2.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Российской Федерации о сотрудничестве в области культуры, науки и техники, образования, здравоохранения, информации, спорта и туризма Ташкент, 19 марта 1993 года
3.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Туркменистана о сотрудничестве в области туризма. Чарджев, 16 января 1996 года
4.	Программа между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Туркменистана по развитию сотрудничества в сфере туризма на 2016-2018 годы 8 октября 2015 года
5.	Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Узбекистан об углублении сотрудничества в области культуры, здравоохранения, науки, образования, туризма и спорта Ташкент, 10 января 1994 года
6.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Киргизской Республики об углублении сотрудничества в области культуры, здравоохранения, науки, образования, туризма и спорта Бишкек, 16 января 1994 года
7.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Молдова о сотрудничестве в области туризма. Ташкент, 21 ноября 1995 года
8.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Украины о сотрудничестве в области туризма Ташкент, 20 июня 1995 года
9.	Меморандум между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Грузия о сотрудничестве в области туризма Ташкент, 4 сентября 1995 года
10.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Грузии о сотрудничестве в области туризма Ташкент, 23 мая 1997 года
11.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Болгария о сотрудничестве в области туризма София, 24 июня 1998 года
12.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Греческой Республики о сотрудничестве в области туризма Афины, 1 апреля 1997 года
13.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Румынии о сотрудничестве в области туризма.

	Ташкент, 22 апреля 2013 года
14.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Словацкой Республики о сотрудничестве в области туризма Братислава, 17 января 1997 года
15.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Турецкой Республики о сотрудничестве в области туризма Анкара, 18 ноября 1997 года
16.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Кипр о сотрудничестве в области туризма Ташкент, 5 апреля 2013 года
17.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Латвийской Республики о сотрудничестве в области туризма Рига, 6 июня 1995 года
18.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Литовской Республики о сотрудничестве в области туризма Вильнюс, 7 июня 1995 года
19.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Португальской Республики о сотрудничестве в области туризма Лиссабон, 2 декабря 1996 года
20.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Итальянской Республики о сотрудничестве в области туризма Ташкент, 3 май 1997 года
21.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Государства Израиль о сотрудничестве в области туризма Ташкент, 4 июля 1994 года Вступило в силу 31 декабря 1995 года
22.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Индия о сотрудничестве в области туризма. Ташкент, 6 июля 2015 года Вступило в силу 6 июля 2015 года
23.	Меморандум о взаимопонимании между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Государства Катар о сотрудничестве в области туризма Доха, 24 ноября 2010 года
24.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Государства Кувейт о сотрудничестве в области туризма Ташкент, 21 июля 2008 года
25.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Объединенных Арабских Эмиратов о сотрудничестве в области туризма Абу Даби, 17 марта 2008 года
26.	Меморандум о взаимопонимании между Правительством Республики Узбекистан представленным Министерством внешних экономических связей, инвестиций и торговли и Правительством Султаната Оман представленным Министерством туризма о сотрудничестве в области туризма Маскат, 5 октября 2009 года
27.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Исламской Республики Пакистан о сотрудничестве в области культуры, здравоохранения, науки, техники, подготовки кадров, туризма, спорта и средств массовой информации Ташкент, 27 июня 1992 года
28.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Исламской Республики Пакистан о сотрудничестве в области туризма

	Ташкент, 22 мая 1995 года
29.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Социалистической Республики Вьетнам о сотрудничестве в области туризма Ханой, 28 марта 1996 года
30.	Меморандум взаимопонимания между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Индонезия о сотрудничестве в области туризма Ташкент, 8 апреля 1995 года
31.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Республики Корея о сотрудничестве в области туризма Сеул, 20 сентября 2012 года
32.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Китайской Народной Республики о сотрудничестве в области туризма г. Ташкент 29 ноября 2013 года
33.	Меморандум о взаимопонимании между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Малайзии о сотрудничестве в области туризма Путражайя, 3 октября 2005 года
34.	Соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Королевства Таиланд о сотрудничестве в области туризма г. Ташкент ноября 2016 года
35.	Меморандум о взаимопонимании между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Федеративной Республики Бразилия о сотрудничестве в области туризма. Бразилия, 28 мая 2009 года
36.	Рамочное соглашение между Правительством Республики Узбекистан и Правительством Французской Республики о сотрудничестве в области туризма г.Париж, октября 2018 года
37.	Соглашения между Правительством Республики Узбекистан и Всемирной туристической организацией ООН о дальнейшем расширении сотрудничества в сфере туризма, подготовки кадров и продвижения бренда «Великий Шелковый путь» Самарканд, 3 октября 2014года

Межведомственные	
1.	Меморандум о сотрудничестве в области туризма между Национальной Компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Министерством молодежи спорта и туризма Азербайджанской Республики 13 октября 2003 года
2.	Меморандум о взаимопонимании между Национальной компанией «Узбекитуризм» и Федеральным агентством по туризму России по развитию сотрудничества в сфере туризма г. Лондон, Великобритания 8 ноября 2016 года
3.	Договор между Национальной Компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Государственным комитетом Туркменистана по туризму о сотрудничестве в области туризма 25 ноября 2013 года
4.	Соглашение между Национальной Компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Министерством по Туризму Спорту Республики Казахстан о сотрудничестве в сфере туризма 4 сентября 2006 года
5.	Соглашение между Национальной Компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Министерством промышленности, торговли и туризма Киргизской Республики о сотрудничестве в области туризма. 3 октября 2006 года
6.	Протокол о взаимодействии в области туризма между Национальной компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Национальным агентством по туризму Республики Молдова Ташкент, 10 декабря 2002 года
7.	Соглашение о сотрудничестве в сфере туризма между Национальной Компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Министерством промышленности, торговли и туризма Венгерской Республики 30 октября 1997 года
8.	Соглашение между Национальной компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Польской туристической организацией о сотрудничестве в области туризма Варшава, 10 июля 2003 года
9.	Соглашение между Национальной компанией «Узбекитуризм» и Министерством по делам туризма Турецкой Республики о сотрудничестве Ташкент, 28 апрель 1992 года
10.	Меморандум о взаимопонимании в области туризма между Национальной компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Государственным агентством по развитию туризма Латвийской Республики Рига, 11 октября 2013 года
11.	Меморандум о взаимопонимании между Национальной Компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Министерством Испании промышленности, торговли и туризма 3 июля 2009 года
12.	Соглашение о сотрудничестве в сфере туризма между Национальной Компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Министерством туризма Египет 19 октябрь 1995 год
13.	Программа реализации Соглашения между Национальной Компанией «Узбекитуризм» Республики Узбекистан и Министерством по туризму Арабской Республикой Египет о сотрудничестве в области туризма 2 март 2007 года

14.	Меморандум между НК «Узбектуризм» и Министерством культурного наследия, прикладного искусства и туризма Исламской Республики Иран 8 июня 2007 года
15.	Соглашение между Национальной Компанией «Узбектуризм» Республики Узбекистан и Министерством по туризму, спорту Республики Кореи о сотрудничестве в области туризма 11 февраля 2010 года
16.	Меморандум о взаимопонимании между Национальной Компанией «Узбектуризм» Республики Узбекистан и Национальной Туристской Администрацией Китайской Народной Республики об осуществлении групповых поездок китайских туристов в Узбекистан 27 июня 2009 года
17.	Соглашения о сотрудничестве в области туризма между Национальной Компанией «Узбектуризм» Республики Узбекистан и Национальной Туристской Администрацией Китайской Народной Республики 25 май 2005 года
18.	Меморандум о взаимопонимании между НК «Узбектуризм» и Национальной Ассоциацией Туристических Агентов Сингапура «НАТАС» о сотрудничестве в области туризма 2007 год
19.	Меморандум о взаимопонимании между Национальной компанией «Узбектуризм» и Агентством по туризму Японии по сотрудничеству в области туризма Ташкент 25 октября 2015 года
20.	Меморандум о взаимопонимании между Национальной компании «Узбектуризм» и Японской Ассоциацией Туристических Агентов по дальнейшему углублению сотрудничества в области туризма Ташкент 25 октября 2015 года
21.	Меморандум о взаимопонимании между Национальной компанией «Узбектуризм» и Всеяпонской ассоциацией туристических агентств по сотрудничеству в области туризма Ташкент 25 октября 2015 года

Многосторонние	
1	Декларация о гуманитарном сотрудничестве государств-участников СНГ от 8 мая 2005 года.
2	Программа по развитию сотрудничества государств-членов ШОС в сфере туризма г.Ташкент 24 июнь 2016 года

Surayyo Usmanova

XALQARO TURIZM HUQUQI

O'quv qo'llanma

Muharrir: Xodanovich L.B.

Original-maket: Derevenskaya A.Yu

Nashrga tayyorlangan materiallarning sifati, keltirilgan faktlar, atoqli otlar va boshqa ma'lumotlarning aniqligi, shuningdek, ochiq nashr etish man qilingan ma'lumotlarni ommalashtirgani uchun o'quv qo'llanma muallifi javobgardir.

JIDU ruxsatisiz qayta chop etish man qilinadi.

Format 84x108 1/32. Hajmi 7.25 b.t.

Nusxa soni 100.

JIDUda chop eildi.

100007, O'zbekiston, Toshkent, Mustaqillik shoh ko'chasi, 54.